

ÜNİTE I

ANLATIM TÜRLERİ

1. ÖYKÜLEYİCİ (HİKÂYE ETME) ANLATIM
İSİM (AD)
2. BETİMLEYİCİ (TASVİR ETME) ANLATIM
SIFAT (ÖN AD)
3. COŞKU (LİRİK) VE HEYECANA BAĞLI ANLATIM
ZAMİR (ADIL)
4. DESTANSI (EPİK) ANLATIM
FİİL (EYLEM), FİİLİMSİ (EYLEMSİ)
5. ÖĞRETİCİ ANLATIM
AÇIKLAYICI ANLATIM
TARTIŞMACI ANLATIM
KANITLAYICI ANLATIM
EMREDİCİ ANLATIM
ZARF (BELİRTEÇ)
6. DÜŞSEL (FANTASTİK) ANLATIM
GELECEKTEN SÖZ EDEN ANLATIM
EDAT (İLGEÇ) VE BAĞLAÇ
7. SÖYLEŞMEYE BAĞLI (DİYALOG) ANLATIM
MİZAHİ ANLATIM
ÜNLEM

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu ünitenin sonunda;

- * Öyküleyici (hikâye etme), betimleyici (tasvir etme), coşku ve heyecana bağlı (lirik), destansı (epik), öğretici, düşsel (fantastik) ve söyleşmeye bağlı (diyalog) ve mizahi anlatım türlerini,
- * İsim (ad), sıfat (ön ad), zamir (adıl), fiil (eylem), fiilimsi (eylemsi), zarf (belirteç), edat (ilgeç), bağlaç ve ünlemi inceleyip kavrayacaksınız.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Bu ünitedeki anlatım türlerini açıklayan örnekleri yeterli saymayıp daha başka örnekler bularak bilgilerinizi destekleyiniz.
- * Bu üniteye öğrendiğiniz dil bilgisi tanımlarını bir kez de siz söyleyiniz.
- * Konu işlenirken size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- * İlk kez karşılaştığınız, bilmediğiniz sözcük ve kavramların anlamlarını sözlükten bulunuz.
- * Ünite içinde yer alan soruları cevaplayıp öğrendiklerinizi pekiştiriniz.
- * Ünitedeki anlatılan konular içinde zorluk çektiğiniz yerler varsa yazarak çalışınız.
- * Çalışırken Açık Lise TV programlarını izlemeyi unutmayınız.

1 ÖYKÜLEYİCİ (HİKÂYE ETME) ANLATIM

HAZIRLIK

Okuyanları üzecek şeyler yazmaktan kaçındığını söyler Memduh Şevket Esendal: “Ben insanlara yaşamak için ümit, kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım.” der bir yazısında.

“Hayat Ne Tatlı” adlı hikâye olanca yalınlığıyla okuyanlara yaşama sevinci verir.

Siz de modern Türk edebiyatından başka hikâyeler okuyarak öyküleyici anlatım hakkında bilgi edininiz.

HAYAT NE TATLI

Temmuz, öğle vakti. Komşuda bir kadın sesi... Neye bağırdığı anlaşılmıyor. Belki çocuğuna haykırıyor. Müezzin'in duvarlarından tahtaboşa bir kedi atladı. Birkaç ev ötede bir tavuk gıdıklıyor, bir horoz ona yardım ediyor...

(...)

Hafız Nuri Efendi, kapının arkasından şemsiyesini aldı, yavaşça sokağa çıktı. Neden? Bir işi mi var? Birini mi görecekti? Hiçbir işi yok. Hiç çıkmasa da olabilirdi. Ancak, çıkmış bulundu. Ayakları onu dört yol ağzına doğru götürdü. İki evin arasındaki dar aralıktan, vagonların geçtiği görülüyor! Geçti, geçti, sonra birdenbire bitti. Ooooooh!.. Nuri Efendi, rahatsız olmuştu. Edirne'den İstanbul'a kadar gelmişsin, Sirkeci kaç adımlık yer! Şöyle yavaş yavaş, kamil kamil gitse olmaz mı? Deli gibi sanki kelle götürüyor.

Hafız Nuri Efendi, köşeye dayanmış duruyordu. Birdenbire yanında birini gördü. Kavaf'ın Şükri... Arka sokaktan mı çıktı? Nuri Efendiye:

-Birini mi bekliyorsun? diye sordu.

-Yooooook!

-E, duracak mısın? diye sordu.

-Bilmem, duruyorum işte...

-Yoksa, bir dalgan mı var?

-Yooooook... Ne dalgam olacak!

-Olur a! İnsan bu...

Nuri sesini çıkarmadı. Biraz durduktan sonra gene Şükrü:

-E, duracak mısın? diye sordu.

-Duruyorum, bilmem, dedi...

-Gelirsen, gel. Seni Kumkapı'ya götüreyim.

Nuri boynunu büktü.

-Gidelim, dersen, gidelim, dedi.

-Yürü, gezmiş olursun.

Yürüdüler. Karşı kaldırıma geçtiler, sağa, sokağa saptılar, demir yoluna çıktılar. Şükrü:

-Sen gidedur, ben sana yetişirim, dedi, oradaki odun deposuna girdi.

Hafız Nuri Efendi yürüdü. Şemsiyesine dayanarak, iki yanda bostanlara, marullara, salatalara bakarak yürüyor. Geçitten geçerek mahalle içinden istasyonun arkasını dolaştı, yeniden demir yoluna çıkacağı yerde mahallelerinin kömürçüsü Halil ile karşılaştılar.

-Hayrola Nuri Efendi, nereye?

-Valla bilmem, işte öyle gidiyorum...

Arkasına dönüp bakarak:

-Şükrü gelecekti, gelmedi.

Halil sordu:

-Hangi Şükrü? dedi.

-Kavaf'ın Şükrü!

-Bir yere mi gideceksiniz?

-Yooo, öyle, gidelim, dedi idi de... Gelmedi.

Halil:

-Bırak canım, dedi, Şükrü'nün ipiyle kuyuya inilir mi! Kim bilir nereye takılmış kalmıştır. Ben mahalleye gidiyorum, hadi, dön gidelim.

Nuri Efendi boynunu büktü:

-Olur, dönelim, dedi.

-Hadi, hadi. Yürü...

Döndüler. Halil, kömür almaya gelip de pazarlığı yapamadığını anlatmaya başlamış ve daha on beş adım atmamışlardı ki, arkadan Halil'i çağırdılar. Bu çağrılıştan, bozulan pazarlığın düzeleceğini anlayan Halil döndü, Nuri Efendi'ye:

-Sen, dedi, gidedur. Ben yetişirim.

Nuri Efendi yürüdü. Geldiği yolu tutturup gene tek başına mahallelerinin kahvesinin kapısı önüne kadar geldi.

İki kişi, ortada, alçak hasır iskemlelere karşılıklı oturmuş, tavla oynuyorlardı. O da gitti, üçüncü boş iskemleye oturdu.

Oyunculardan biri oyunu kaybetti. Yenilmesini Hafız'ın uğursuzluğuna verdi.

-Hafız, dedi. Şimdi oyun bitince, bir parti de seninle oynayacağım.

Hafız şemsiye sapını ağzından çıkararak:

-Ben tavla bilmem ki, dedi.

-Tavla bilmez misin?

-Bilmem ya!

-E, bilmezsün de deminden beri ne bakıp duruyorsun?

Hafız Nuri Efendi, buna kızar gibi oldu. "Benim sana ne ziyanım var", diyecekti, demedi. Kalktı, kahve kapısına gitti, durdu. "Eve dönsem" diye düşündü. Artık ikinci vakti. Akşam oluyor. Köşeden geçerken bakkaldan ekmeğini aldı, eve gitti. Annesi kapının ipini çekti. Mangalda pişen yemeğin kokusu bütün evi bürümüştü. Odasına çıktı, gecelik entarisini, Şam hırkasını giydi, pencerenin önünde oturdu. Akşam satıcıları geçiyor. Mahalleye akşam rengi çöküyordu. Sokağın köşesinden bir çocuk:

-Hayriiii, gel; annem seni çağırıyor! diye kardeşine sesleniyor. Bir kız çocuk, elinde bir deste maydanoz, takunyalarını tıkırdatarak geçiyor. Komşu Gaffar'ın oğlu, iki boş küfeyi bostan kapısından sokmaya uğraşiyor. İki hanım, belli ki uzakça bir yere gitmiş ve geç kalmışlardı, hızlı hızlı eve dönüyorlar. Mutfakta annesinin takunyalarla dolaştığı duyuluyor... "Hayat, ne tatlı şey." diye düşündü. İnsanın ömrü olmalı da yaşamalı.

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz "Hayat Ne Tatlı" adlı hikâyede olaylar ilgi çekici bir biçimde okuyucuya aktarılmıştır.

Sizce okuduğunuz hikâyede olaylar hangi sıra içinde okuyucuya aktarılmıştır?

Geçmişe yönelik olayların zaman sırasına göre ilgi uyandıracak biçimde anlatılmasına hikâyeye etme (öyküleme) denir.

Hikâyenin temeli gerçek ya da tasarlanmış bir olaydır. Hikâye etme ise, bu olayı belli bir düzen içinde anlatmaktır.

Hikâye etme edebiyatta çokça kullanılan bir anlatım biçimidir. Özellikle hikâye ve romanlar bu yolla yazılır. Anı, seyahat, biyografi, otobiyografi gibi edebi türlerde temel anlatım biçimi olarak kullanılan hikâye etme üç ana unsur üzerine kurulmuştur.

A. Olay

- a. Giriş (serim)
- b. Gelişme (düğüm)
- c. Sonuç (çözüm)

B. Kişiler

C. Yer ve zaman

A. Olay: Genellikle söylemek istediklerimizi bir olaya bağlayarak anlatır, bu olayın meydana geliş nedenini, oluşmasını ve sonucunu bir plan içerisinde hikâye ederiz. Hikâye etmede olaylar üç bölüm içinde gelişir:

a. Giriş (serim): Hikâyemizde olayın ortaya konduğu, yani yazının başlangıç, giriş bölümüdür. Anlatılmak istenen olay, olayın geçtiği yer ve zaman ile kişiler genellikle bu bölümde okuyucuya tanıtılır. “Giriş” bölümü, “gelişme” bölümüne göre kısa, “sonuç” bölümüne göre uzun olur.

b. Gelişme (düğüm): Ortaya konulan olayın açıldığı, okuyucuyu meraklandıracak şekilde geliştirildiği bölümdür. Bu bölümde okuyucunun merakı artar, sonucun ne olacağı üzerine düşünmeye başlar. İşte, okuyucunun merakının en yoğun olduğu bu bölümdür ve uyanan merakın eser bitinceye kadar sürdürülmesi yazar için oldukça önem taşır.

Kendi seçtiğiniz bir hikâye üzerinde çalışarak hikâyenin bölümlerini gösterir misiniz?

c. Sonuç : Hikâyedeki olay ve olayların düğümlerinin çözüldüğü, merak edilen konuların ortadan kalktığı, bütün soruların cevaplandırıldığı bölümdür. “Sonuç” da “giriş” gibi kısa ve öz olur.

B. Kişiler: Hikâyede anlatılan olaylar genellikle kişi (şahıs) veya kişilerin başından geçer. Nasıl ki olay tasarlanmış olabilirse, kişi veya kişiler de tasarlanmış olabilirler. Ancak bu kişi veya kişiler gerçeğe uygun olmalıdır. Hikâyede yaşatılan kişiler en ince hatlarına kadar, bütün nitelikleriyle okuyucunun zihninde

canlandırabileceği şekilde tanıtılmalıdır. Bu tanıtımayı yapacak olan yazar veya konuşmacı kişilerin tasvirlerini yaptığı gibi fiziksel ve ruhsal portrelerini de çizer. Bu çizgiyi tamamlarken, kahramanların davranışları ile konuşmalarından da yararlanır. Gerektiğinde olay içinde kişiler karşılıklı olarak konuşturulur. “Diyalog” adı verilen bu konuşmalarında doğal ve inandırıcı olması gerekir. Çünkü anlatımı tamamlayan bu karşılıklı konuşmalardır. Kişileri konuştururken onların sosyal ve kültürel durumları, yaşadıkları bölgenin ağız özellikleri dikkate alınmalıdır. Böylece hikâyede anlatıma canlılık ve akıcılık kazandırılmış olur.

C. Yer ve zaman: Hikâyenin kahramanı kişi veya kişilerin etrafında dönen olaylar, belirli yer/yerlerde ve belirli zaman dilimleri içerisinde geçer. Anlatan kişi yani yazar, olayı hikâyeye ederken zaman kavramını çok iyi kullanmalı, olayın akışını engellemeyecek şekilde ifade etmelidir.

Bir hikâyede yer ve zamanın önemi nedir?

Hikâyeye etmede bir olay üç şekilde anlatılır:

1. Olay, kendi başından geçmiş gibi anlatılır. Kişi “ben”dir.
2. Olay, üçüncü bir kişinin başından geçmiş gibi anlatılır. Kişi “o”dur.
3. Olay, başkasından duyulmuş gibi anlatılır.

Okuduğunuz hikâyenin giriş (serim), gelişme (düğüm) ve sonuç bölümlerini gösteriniz.

Hikâyeye etmede temel amaç okuyucuyu “duygulandırma”dır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için anlatacağımız olayı iyi seçmeli, onu ilgi uyandıracak şekilde işlemeliyiz. Hikâyede geçen kişilerin tanıtımı, çevrenin tasviri gibi ayrıntılar yazımızı ilgi çekici duruma getirecek, olayın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Tıpkı, bir bölüm sunacağımız Nursel Duruel’in 1983 Sait Faik Hikâyeye Ödülü’nü kazanan “Geyikler, Annem ve Almanya” adlı hikâyesi gibi:

Okuduğunuz “Geyikler, Annem ve Almanya”dan, hikâyeye etme anlatım tarzına ait örnekler gösteriniz.

Hikâyeye etmede genellikle “-di’li geçmiş” zamanlı fiil kipleri kullanılır. Örnek: geldi, gördü, bakıyordu, gelecekti... gibi. Başkasının ağzından duyulan olaylar ise rivayet bileşik zamanlı fiillerle anlatılır. Örnek: gelmişti, yatacaktı... gibi.

Bildiğiniz gibi **hikâyeye anlatan kişiye hikâyeci (anlatıcı) denir**. Hikâyeci olayı ya birinci kişi ağzından ya da ikinci kişi ağzından anlatır. Birinci kişili anlatım olayın

yaşayanı ağzından yapılan anlatımdır. Üçüncü kişi olayın dışında kalarak anlatılır. Üçüncü kişili anlatımda anlatan gözlemci durumundadır.

Hikâyede niçin daha çok “-di’li geçmiş” zamanlı fiil kipleri tercih edilir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Öyküleyici anlatımdaki öğeler nelerdir?
2. Öyküleyici anlatımın ayırıcı özelliklerini belirtiniz.
3. Öyküleyici anlatımda kişilerin olaylardaki işlevleri nelerdir?
4. Öyküleyici anlatım hangi metin türlerinde kullanılır?
5. Öyküleyici anlatıma kısa bir örnek veriniz.

1.İSİM (AD)

HAZIRLIK

Eskiden soyadı gibi kullanılan sözcüklere lakap denirdi. Lakaplar öz adlardan önce gelir, değişik biçimler gösterirdi.

XX. yüzyıla doğru aydın kişiler, babalarının adlarını ikinci ad olarak kullanmaya başladılar.

Soyadı Kanunu bu karışıklığa son verdi. Herkes öz adından sonra kullanılacak bir soyadı aldı. Böylece her aile ya da her kişi uygun gördüğü bir ad aldı.

Siz de aile soyadının nasıl verildiğini yakınınızdaki büyüklerinizden öğreniniz.

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı Bayron'u bedbaht eden melay;
Gezdim o yaşta dağları, hülyam içinde lal
Aldım Rakofça kırlarını hür havasını.
Duydum akıncı cetlerimin ihtirasını.

Yahya Kemal BEYATLI

“Açık Deniz” adlı şiirdeki isimleri bulur musunuz?

AÇIKLAMALAR

Bu şiirde geçen aşağıdaki sözcükler birer varlığın adıdır:

- Deniz : Yeryüzünün büyük bir kısmını kaplayan engin suların adı.
Balkan : Avrupa'nın güneydoğusundaki yarım adaya verilmiş ad.
Şehir : Kasabadan büyük kentlerin genel adı.
Lahza : Bölünemeyecek kadar kısa olan zamana verilmiş ad.
Hasret : Özlem anlamı taşır. Özlem duygusunun adıdır.
Rakofça : Yahya Kemal Beyatlı'nın yetiştiği bölgenin adı.

Adlar, tanıtmak için varlıklara verilmiş (takılmış) sözcüklerdir. Bir başka deyişle; varlıkları ya da eylemleri bildiren, tanıtan sözcüklere isim denir. Sokak, bulut, düşünce, Alper Tunga, Ayla birer varlık ismi; uyumak, gülüş, anlatma ise birer eylem isimdirler.

İsimlerin Çeşitleri:

İsimler:

- A) Varlıklara verilişlerine göre,
- B) Varlıkların oluşlarına göre,
- C) Varlıkların sayılarına göre birtakım bölümlere ayrılırlar.

Varlıklara verilişlerine göre isimler ya özel isim ya da cins isim olurlar.

Özel İsim: Bir tek varlığa, bir tek kavrama verilmiş olan isme denir. Mardin, Üsküdar, Şifa Suyu, Avrupa, Ali Sinan, Zişan, Türk, İspanyol, Üç İstanbul (roman adı), Hürriyet (gazete adı), Türk Tarih Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkçe, Almanca, Allah...vb.

Özel isim; bir cinsin, bir türün ortak adı değil, bir tek varlığın adıdır. Özel isim varlıklara, çevredekilerince verilen özel, takma ad olduğu gibi toplumun bütün bireylerince bilinen ekmek, su, toprak... gibi ortak sözcüklerden değildir. Özel isim yalnızca, o varlığı tanıyanlarca bilinen bir addır.

Kıtalara, şehirlere, kasabalara, göllere, denizlere, ülkelere, uluslara, devletlere, gazetelere, kurumlara, kitaplara, hastanelere, dillere, insanlara, hayvanlara tek tek verilmiş olan adlar, özel isimdirler.

Dilimizde tarih boyunca geçen insan ve yer adları, bize ulusumuzun uygarlık ve kültür tarihinin tarihsel gelişimi hakkında bilgi vermektedir.

Bir metin üzerinde özel isimleri gösterir misiniz?

Cins İsim: Aynı cinsten varlıkların, kavramların ortak adıdır. Kuş, ağaç, yaprak, insan, ağız, kulak...vb.

Cins isim, bir cinsin, türün, çeşidin adıdır. Örneğin hayvan, kuş, akbaba, kumru, güvercin, kanat, tüy, pençe, ruh, zeka birer cins isimdir. Çünkü dünyada bir hayvan, bir akbaba, bir kumru, bir kanat, bir tüy, bir pençe, bir ruh, bir zekâ cinsi, türü, çeşidi bulunmamaktadır.

Cins isim toplumun bütün bireylerince bilinen addır. Örneğin ağaç denildi mi

ya da yazıldı mı, o toplumdaki herkese ağaç kavramının; ağaç kavramı da ağaç kelimesinin çağrışımını yaptırır.

Varlıkların oluşlarına göre isimler somut isim (madde ismi) ya da soyut isim (anlam ismi) olurlar.

Cins isimlere birkaç örnek de siz verir misiniz?

Somut İsimler: Elle tutulup gözle görülen varlıklara verilen isimlerdir. Ağaç, çiçek, kuş, araba, ev, masa, sandalye, okul, kitap... gibi.

Soyut İsimler: Elle tutulup gözle görülmeyen varlıkları bildiren sözcüklerdir. Duygu, düşünce, akıl, zekâ, sevgi, dostluk, düşmanlık, kıskançlık, şüphe, mutsuzluk, samimiyet... gibi.

Soyut isimlere siz de farklı örnekler verir misiniz?

Topluluk İsmi: Bazı isimler çoğul eki almadıkları hâlde birçok bireyden oluşan toplulukları gösterir: Ordu, bölük, takım, olay, sürü, dizi gibi. Bu isimlere topluluk ismi denir. Topluluk isimleri de çoğul eki alarak birçok topluluğu anlatabilir: Ordular, bölükler, takımlar, alaylar, sürüler, diziler gibi.

Özel isimler tek bir varlığı bildirdiği için çoğul eki almazlar. Ancak bazen bir kimsenin ya da bir şeyin yakınlarını ve benzerlerini anlatmak için çoğul eki alırlar:

Dün Pınarlar bize geldiler.

Ahmet Muhip Dıranaslar, Cahit Sıtkı Tarancılar, Orhan Veli Kanıklar, yeni Türk şiirinin temeline ilk harcı koydular.

Son yıllarda Asya'nın en büyük şehirlerinde Yeni Delhilerde, Tokyolarda, Hong Konglarda gezdim.

Yapılarına göre isimler yalın, türemiş ve bileşik olmak üzere üçe ayrılır:

Yalın İsimler: *Yalın isimler yapım eki almamış, başka bir sözcükle birleşmemiş, kök durumunda bulunan isimlerdir.*

Yalın isimler çekim eki aldıkları zaman özellikleri bozulmaz:

Dağlar güzeldir.

Babamı severim.

Müzeden geliyorum.

Türemiş İsimler: Yapım eki almış isimler ve eylemlerden türeyen isimlerdir.

İsimlerden Türeyen İsimler

demir + ci	demirci
söz + lük	sözlük
İstanbul + lu	İstanbullu
yağmur + luk	yağmurluk

Eylemlerden Türeyen İsimler

bil	bilgi
dur	durak
sev	sevinç
say	sayaç

Bileşik İsimler: Birden çok sözcüğün birleşmesinden meydana gelen sözcüklere **bileşik isim** denir. Bileşik isim oluşumunda gözlenen üç eğilim vardır. Anlam farklılaşması ile bileşik sözcüğü oluşturan sözcükler gerçek anlamlarını tamamen ya da kısmen kaybederek tek bir kavram oluşturur. Bileşik isim yapısında ilk isim, ikinci isim ya da her iki isim birden gerçek anlamını kaybedebilir.

sivri + sinek	sivrisinek
hanım + eli	hanımeli
kuş + burnu	kuşburnu
aslan + ağız	aslan ağız

ses ya da hece kaybıyla:

cuma + ertesi	cumartesi
pazar + ertesi	pazartesi

Eylem soylu sözcüklerin, birleştikleri sözcüklerle birlikte tür bakımından değişikliğe uğrayarak isim ya da sıfat olmasıyla;

gece + konu	gece konu
uyur + gezer	uyurgezer

biçer + döver biçerdöver

miras + yedi mirasyedi

İsimlerde Küçültme:

İsimlerin belirttiği kavramları küçültmek, sözcüğe sevgi, şefkat anlamları yüklemek için küçültme eki kullanılır.

Küçültme Eki: -cık (-cik, -cuk, -cük) –cağız (-ceğiz)

Ailemizle birlikte bu küçücük evcikte yaşıyoruz.

Uzun yıllar bu ufacık odada çalışıp durdum.

Sana küçük bir hediyecik aldım.

Bu küçük evceğizi çok beğendik.

Bu adamcağız yıllar önce böyle değildi.

Sevgi Bildirme

Oğlum Ahmetcik bana çok iyi baktı.

Sevgili Ayşecik seni çok özledim.

Kızcağız bana karanfil göndermiş.

Şefkat ve Acıma Bildirme

Zavallı kedicik çok açtı.

Küçük yavrucak çok üşümüştü.

Zavallı hayvancık kamyonun altında ezildi.

Bu zayıf kadıncağız hemen doktora götürülmeli.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Seçtiğiniz herhangi bir metinde isim olan sözcükleri gösteriniz.
2. Topluluk isimlerine örnekler veriniz.
3. Soyut ve somut isimleri birbirinden nasıl ayırdığımızı bir örnekle gösteriniz.
4. İsimlerde küçültme ifadesi nasıl ortaya çıkar?
5. Bileşik ismin oluşumunu açıklayınız.

2.BETİMLEYİCİ (TASVİR ETME) ANLATIM

HAZIRLIK

Beş Şehir'in asıl konusunun hayatımızda kaybolan şeylerin ardından duyulan üzüntü ile yeniye karşı beslenen iştiyaktır, der Ahmet Hamdi Tanpınar kitabının ön sözünde.

Haldun Taner, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın portresini çizerken “Bence Ahmet Hamdi'nin en büyük şaheseri Beş Şehir adlı ölmez eseridir.” derb “ O şehirlerde niteliklerini veren her şey başta sanat eserleri olmak üzere Ahmet Hamdi'nin sıcak kaleminde dile gelir, içimize işler ve onun üzerinde durduğu o mekan ve zaman sanki beyaz kâğıtta canlanır.” diyerek övgüyle söz eder Beş Şehir'den.

Betimlemeler yönünden de çok zengin bir eser olan Beş Şehir'i inceleyiniz.

BEŞ ŞEHİR

I

ANKARA

Ankara Kalesi'ne çıktım. Gözümün önünde duran şaşırtıcı değişiklikleriyle Ankara Ovası uzanıyor. Arkadaşlarımla teker teker etraftaki dağları, küçük tepeleri ve şurada burada birdenbire sıcakta bir tas serin su vehmiyle bozkırın ortasında yemyeşil bir gölge yapan küçük köyleri sayıyoruz. Keskin bir ışık, etrafımızda bir zafer borusu gibi çınlıyor...

II

ERZURUM

İlkin dağların etekleri gümüş bir zırha benzeyen bir çizgiyle ovadan ayrıldı. Sonra düştüğü yerde sanki külçelenen bir aydınlık, bendi yıkılmış bir su gibi bütün ovayı kapladı, toprağın, ekinin rengini sildi. Gözümüzün önünde sadece ışıktan bir göl meydana gelmişti. Bütün ova billur döşenmiş gibi parlıyordu. Güneş batacağı yere iyice yaklaşınca ovanın şurasından burasından kalkan tozlar bu gölün üstünde altın yelkenler gibi sallanmaya başladılar. Bu bir akşam saati değil, tek bir rengin türlü perdeleri üzerinde toplanan bir masal musikisiydi.

III

KONYA

Konya, bozkırın tam çocuğudur. Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır. Bozkır kendine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya'ya hangi yoldan girerseniz girin sizi bu serap vehmi karşılar. Çok arızalı bir arazinin arasından ufka daima bir ışık oyunu, bir rüya gibi takılır. Serin gölgeleri ve çeşmeleri susuzluğumuza uzaktan gülen bu rüya, yolun her dirseğinde siline kaybola büyür, genişler ve sonunda kendinizi Selçuk sultanlarının şehrinde bulursunuz.

IV

BURSA

Şimdiye kadar gördüğüm şehirleri içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum. Fetihten 1453 senesine kadar geçen 130 sene, sade baştanbaşa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş, aynı zamanda onun manevi çehresini gelecek zaman için hiç değişmeyecek şekilde tespit etmiştir. Uğradığı değişiklikler, felaketler ve ihtimaller, kaydettiği ileri ve mesut merhaleler ne olursa olsun o, hep bu ilk kuruluş çağının havasını saklar, onun arasından bizimle konuşur. Onun şiirini teneffüs eder. Bursa, Türk ruhunun en halis ölçülerine kendiliğinden sahiptir, denebilir. Bu hakikati gayet iyi gören ve anlayan Evliya Çelebi, Bursa'dan bahsederken 'ruhaniyetli' bir şehirdir, der.

V

İSTANBUL

İstanbul, büyük mimari eserlerinin olduğu kadar küçük köşelerin, sürpriz peyzajların da şehridir. Hatta iç İstanbul'u oralarda aramalıdır. Büyük eserler ona uzaktan görülen yüzünü verirler, ikinciler ise onu çizgi çizgi işleyerek portrenin içini dolduran, büyük tecridin kurduğu çerçeveyi bir türlü psikolojik hâl ile, yaşanmış, hayat izleriyle tamamlanmayan eserleridir. Bunlar şehrin mahremiyetinde adeta eriyip ona karışmış hissini veren küçük camiler, medreseler, büyüklerin yanında en mütevazi nispetlerine indirilmiş çeşmelerdir ve zaten kendileriyle değil içlerine girdikleri terkiple güzeldirler. Birdenbire hiç beklemediğiniz bir yerde mermer bir çeşme aynası veya kapı çerçevesi, iyi yontulmuş taştan beyaz bir duvar size gülümser.

Ahmet Hamdi Tanpınar

Beş Şehir

Sizce Ahmet Hamdi Tanpınar "Beş Şehir" adlı büyük eserini yazarken nasıl bir düşünceden yola çıkmıştır?

AÇIKLAMALAR

Betimleme ya da tasvir bir şeyi söz ya da yazı ile göz önünde canlanacak şekilde anlatmadır.

Edebiyatta, özellikle düz yazı türlerinde olayların geçtiği yerleri, kişileri ve nesnelere tanıtarak benzerlerinden ayırmak amacıyla başvurulan bir anlatım biçimidir. Bu nedenle betimlemede anlatılanın kendine özgü niteliklerinin tipik yanlarının ortaya konulması gerekir. Betimlemenin başarısı gözlemin doğruluğuna, betimlenenin iyice gözlenmiş olmasına bağlıdır.

Tasvir, Arapça bir sözcüktür. Canlı, cansız bütün varlıkların en ince ayrıntılarına kadar tanıtmaya, yazı veya sözle insan belleğinde resim olarak şekillendirme demektir. Betimleme, bir edebi tür olmadığı hâlde roman ve hikâye gibi eserlerde geçen olayların, varlıkların anlatımında vazgeçilmez bir yoldur. Betimlemeyi yapan yazarın, anlatımı canlı, dili sade olmalıdır. Olaylar abartılmamalıdır. Eserlerinde yaptıkları betimlemeler güçlü ve gerçekçi olan yazarlara “usta” ve “ölümsüz” sıfatları verilir.

Betimleme yaparken gereksiz ayrıntılara girmemeli; önce genel, daha sonra özel ayrıntılar betimlenmelidir. Anlatımda içten bir ifade kullanılmalıdır.

İstediğiniz, sevdiğiniz bir konuda bir betimleme çalışması yapar mısınız?

Betimleme çeşitleri içinde bir insanın iç ve dış özelliklere ortaya çıkan anlatıma portre denir. Portre üç başlık altında incelenir.

A.Fiziki Portre: Fiziki portre insanın dış görünüşünün eksiksiz bir fotoğrafıdır. Bu tür portre betimlemelerinde kişinin dış görünüşü olduğu gibi anlatılır. Yazar, anlatacağı kahramanını objektif, tarafsız bir gözle aktarmalıdır. Duygusal görüşle yapılan fiziki portreler hiçbir zaman gerçeği tam olarak yansıtmadığı için yanıltıcıdır.

“Köyde ona Kör Mustafa derlerdi. Bir gözü, sola doğru biraz kaymıştı. Sağ tarafının beyazı ile gözkapağı arasına ciğer kırmızısı bir et parçası oturmuştu. Böyle mi doğmuştur? Yoksa çocukken bir şey mi batmıştır? Bu arızalı göz, öteki gözden daha parlaktır, daha siyah, daha canlı, daha zekidir.”

B.Ruhi Portre: Bir insanın iç dünyasını, tutum ve davranışlarını betimlemeye ruhi portre denir. Bir kişinin iç dünyasını tanımak için onu uzun bir süre gözlemlemek gerekir. Ancak yakın ilişki sonucunda bir insanın ruhi yapısı betimlenebilir. Başkalarının söyledikleriyle, kulaktan dolma bilgilerle ruhi portre çizmek gerçekçilikle bağdaşmaz:

“Kaç doktor değiştirdim. ‘Korkacak bir şey yok.’ diye yemin ediyorlar. İnşallah doğrudur. ‘Geçer mi?’ diye sordukça ‘bilinmez’ diyorlar. ‘Hem bunun size ne zararı var kuzum? Faydaları da caba.’ Doğru. Faydasını neden inkar etmeli? Mesela ben bugüne

kadar tren, vapur kaçırmış insan değilim. Gece saat kaçta yatarsam yatayım içimde zilli bir saat kurulmuşçasına sabahleyin istediğim saatte uyanabiliyorum. Doğru işleyişimden de ayrıca küçük böbürlenme duyduğumu saklamayacağım. Bugüne bugün, radyo saat ayarı ile geri kaldığım görülmemiştir. Bunlar iyi. Kabul... Ama zihnimi, benliğimi, şuuraltımı, hassas bir anten gibi alabildiğine zaman kavramına böylesine açık ve uyanık tutmak acaba bir gün radyomun akümülatörünü yormayacak mı?”

Haldun Taner,
On İkiye Bir Var

Yukarıda okuduğunuz hikâyede betimlenen kişinin en belirgin özelliği nedir?

Betimlemeler genel olarak sıfat ya da zarf görevli kelimelerle yapılır. Bunun yanı sıra “benzetme” ve mecaz anlamlı sözcükler çok kullanılır.

Hayvan betimlemelerini “portre” olarak değerlendirebiliriz. Bunlarda hayvanlar, dış görünüşleri, özellikleri tek başına ya da belli bir olay içindeki durumları ile bağlantı kurularak anlatılır. Bunlardan başka manzara, eşya, varlık betimlemeleri de vardır.

Sevdiğiniz bir eşyayı betimlemek isteseydiniz nelere dikkat ederdiniz?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Betimleyici (tasvir etme) anlatımla kısa bir metin oluşturunuz.
2. Betimlemede gözlemin önemini belirtiniz.
3. Gözlem çeşitlerini örneklerle anlatınız.

2.SIFAT

(ÖN AD)

HAZIRLIK

Günlük hayatımızda isimleri, renk, biçim, hareket, durum olarak niteleyen, yerlerini sayılarını gösteren sözcükleri bolca kullanınız.

Modern Türk edebiyatının en ünlü hikâyecilerinden Sait Faik Abasıyanık'ın "Son Kuşlar" adlı öyküsünü dikkatlece okuyup sıfatları bulmaya çalışınız.

SON KUŞLAR

Eskiden bu Ada'ya, bu zamanda, kuşlar uğradı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

İki senedir gelmiyorlar.

Sonbahara doğru birtakım insanların, çoluk çocuk, ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini göürdüm.İçim cız ederdi .Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış acayip çomaklar vardı.

Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık , ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık, sesine doğru bir küme gelirlerdi. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman adamlar bir müddet beklerler, sonra kuşların üşüştüğü ağaca yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlardı.

Sait Faik Abasıyanık,

Son Kuşlar

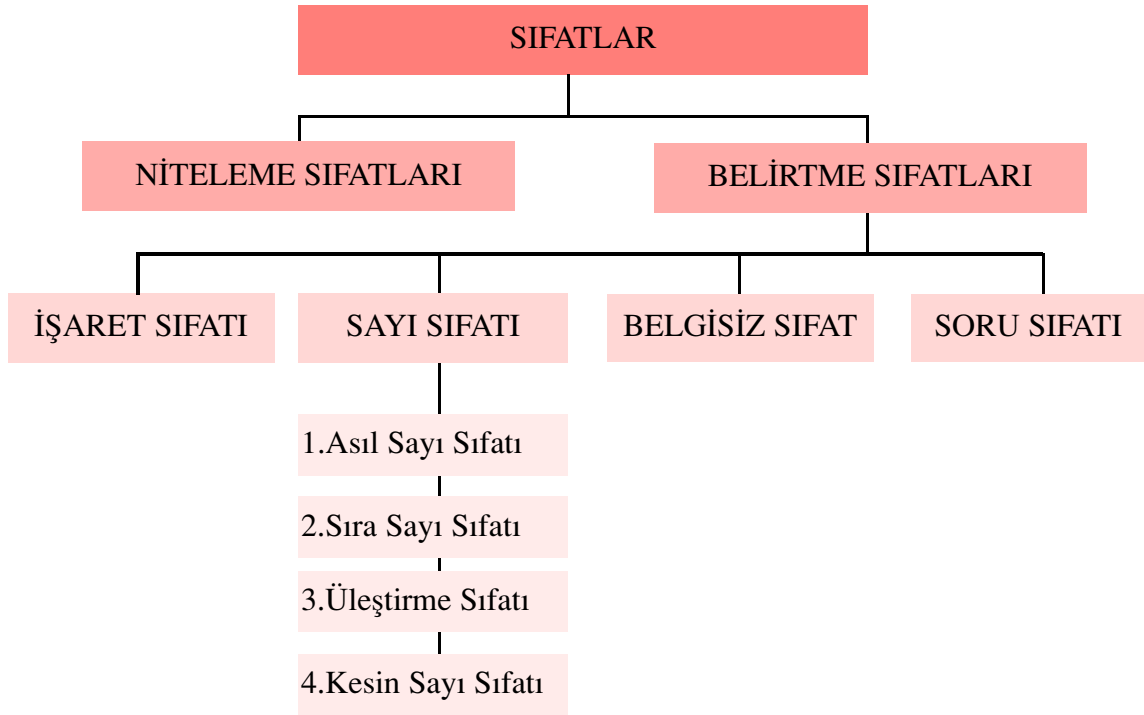
Kuşlar adaya artık niçin gelmiyorlarmış?

AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz hikâyede de gördüğünüz gibi "varlıkların özelliklerini belirten" ve isimlerden önce gelen sözcüklere sıfat denir.

Güzel kız, yeşil meydan, dört beş kuş, mavi kitap, küçük vapur, sekiz gün, şu kalem, hangi ağaç, tertemiz gömlek, bazı hayvanlar, bütün sevdiklerim... gibi

Sıfatlar isimlerden önce gelerek isimlerin niteliklerini ve niteliklerini belirtir.

1. Niteleme Sıfatları : İsimlerin durumunu, rengini, şeklini, hareketini belirten sıfatlara niteleme sıfatları denir.

Niteleme sıfatları, isimlere sorulan “nasıl” sorusunun cevabıdır.

Yaprak:

- Nasıl yaprak?
- Yeşil Yaprak, iri yaprak, uzun yaprak, büyük yaprak...

Çocuk:

- Nasıl çocuk?
- Çalışkan çocuk, zayıf çocuk, sevimli çocuk

2. Belirtme Sıfatları: Varlıkların yerini, sayısını gösteren, soru yoluyla ya da belgisiz olarak durumunlarını belirten sözcüklere belirtme sıfatı denir.

“Beş kişiye sekiz ekmek”

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik”

“Hangi dağda kurt öldü?”

a) İşaret Sıfatları: İsimleri işaret ederek, göstererek belirten sıfatlardır.

- Bu eve kim girecek?

- Şu eve Sinan değil mi?
- O lunaparka mutlaka gitmeliyiz.
- Öteki elbiseyi de deneyebilir miyim?

b) Sayı Sıfatları: İsimlerini, sayılarını, sıralarını, bölümlerini ve parçalarını kesin olarak belirten sıfatlara sayı sıfatları denir.

- Beş gün sonra Urfa'ya gideceğim.
- Onar kişilik gruplara ayrılıyoruz.
- Üçüncü listeye bakabilir miyim?

Sayı Sıfatları dörde ayrılır:

1. Asıl Sayı Sıfatları : İsimlerinin sayılarını kesin olarak belirten sıfatlardır.

- Üç kilo kiraz istiyorum.
- Aradan on dört yıl geçti.

2. Sıra Sayı Sıfatları: İsimlerin sıralarını, derecelerini, belirten sıfatlara, sıra sayı sıfatları denir. Asıl sayılara “-ncı, -nci, -ncü, -ncü” ekleri getirilerek oluşturulur.

- Üçüncü caddeden sağa dönün.
- Beşinci sınıflar tiyatro oyunu için hazırlanıyorlar.
- Sekizinci katta oturuyoruz.

3. Üleştirme Sayı Sıfatları: İsimlerin bölümlere ayrıldığını belirten sıfatlara üleştirme sıfatları denir. Üleştirme sayı sıfatları, sayı isimlerine getirilen, “-er,-ar,-şer,-şar” ekleri ile oluşturulurlar.

- Beşer kişilik gruplara ayrıldık.
- Yarımşar kiloluk üç paket çay aldım.
- Provalar ikişer gün arayla yapılacak.

4. Kesin Sayı Sıfatları: İsimlerin parçalarını belirten sıfatlara kesin sayı sıfatları denir.

- Yarım kilo da şeftali tart.
- Her gün iki buçuk litre su içebilirsiniz.
- Bu yılki karın dörtte biri benimdir.
- Yüzde kırk başarı kazandık.

5. Belgisiz Sıfatlar: İsimleri kesin olarak değil, aşağı yukarı belirten sıfatlara belgisiz sıfat denir.

- Birçok memleket gezdim.
- Birkaç gün yokum.
- Her duyduğuna inanma.
- Kimi insanlar sinemaya gitmezler.
- Bir gün benim de bir evim olacak.
- Bazı yarışçılar çok dikkatsizdir.

6. Soru Sıfatları: İsimlerin durumlarını, biçimlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatı denir.

- Ne kadar?
- Hangi yoldan gideceğim?
- Kaçınıcı katta oturuyorlar?
- Hangi tiyatroya gidelim?

PEKİŞTİRME SIFATLARI

Bir varlığın niteliklerini üstünlüğünü ve en yüksek derecesi pekiştirme sıfatları ile gösterilir.

beyaz > bembeyaz : çok beyaz

kara > kapkara: çok kara

temiz > tertemiz : çok temiz

doğru > dosdoğru : çok doğru

Pekiştirme sıfatları yapılırken sıfatın önüne m,p,r,s ünsüzlerinden oluşan bir hece getirilir. Böylece sıfat olan sözcüklere yeni bir hece daha eklenir.

Yapılarına Göre Sıfatlar

Basit Sıfatlar

Türemiş Sıfatlar

Birleşik Sıfatlar

Basit Sıfatlar: Herhangi bir yapım eki almamış ve başka bir sözcük ile birleşmemiş olan sıfatlara basit sıfat denir. Küçük çocuk, sulu elma, kara gün, üç kitap, düz hat, son gün, acı biber, üç kaktüs.

Türemiş Sıfatlar: İsim ya da elem köklerine getirilen isim yapım ekleriyle yapılan sıfatlardır.

-lı, -li, -lu, -lü, eli ile:

aynalı dolap, soğuk hava, yünlü kumaş, sulu elma, tatlı dil, İzmirli kız, kültürlü çocuk, liseli kız...

-lık -lik -luk -lük eki ile:

yıllık izin, kiralık dükkan, elbiselik kumaş, kışlık ev...

-cı -ci -cu -cü eki ile:

Sütçü Berfin, minikçi çocuk, davacı ipek...

-sız -siz -suz -süz eki ile:

hatasız iş, işsiz adam, tuzsuz salata, ışıksız sokak...

-ca -ce eki ile:

dostça ilişki, ingilizce kitap, kibarca davranış...

-gın -gin -gun -gün eki ile:

yorgun çiftçi, küskün teyze, kırgın anne, durgun göl...

Birleşik Sıfatlar: Birden çok sözcüğün bir araya gelip birleşmesiyle oluşmuş sıfatlardır. Mirasyedi (adam), delikanlı (çocuk), hiçbir (zaman), pisboğaz (adam), birtakım (insanlar).

ŞEFİKA HANIM

“Sıcak bir Mayıs günüydü. Küçük bahçeyi gölge içinde bırakan kocaman tek dut ağacının altında eski, temiz bir hasırın üstüne serdiği kırmızı şiltesinde Şefika Hanım oturmuş, sarı zayıf eliyle, nazlı kedisi Mercan’ı okşuyordu. Siyah kediyi, okşayan elini kaldırdı. Yemenisinin altında hâlâ çok gür kınalı saçlarına götürdü. Hafifçe kaşdı.”

Ömer Seyfettin,

Boş İnançlar

Yukarıdaki metinde geçen sıfatları bulunuz. Yapılarına göre türlerini belirtiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Kendi seçeceğiniz bir metinde sıfatları bulunuz.
2. Sıfatların kaçta ayrıldığını gösteren bir şema yapınız.
3. Belirtme sıfatları bir metne neler kazandırır?
4. Hem sıfat hem zamir olarak kullanılan sözcüklere örnekler veriniz.

3. ÇOSKULU (LİRİK) VE HEYECANA BAĞLI ANLATIM

HAZIRLIK

“İstanbul’u dinliyorum” adlı şiirinde Orhan Veli Kanık, bitmek tükenmek bilmeyen İstanbul sevgisini dökmüş dizelerine.

Siz olsaydınız doğup büyüdüğünüz coğrafyadan ayrı kaldığınızda bunu nasıl ifade ederdiniz?

İSTANBUL’U DİNLİYORUM

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı

Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;

Yavaş yavaş sallanıyor

Yapraklar, ağaçlarda;

Uzarlarda, çok uzarlarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları;

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

İstanbul’u dinliyorum , gözlerim kapalı

İstanbul’u dinliyorum , gözlerim kapalı

Serin serin Kapalıçarşı;

Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;

Güvercin dolu avlular.

Çekiç sesleri geliyor doklardan,

Güzelim bahar rüzgârlarında ter kokuları;

İstanbul’u dinliyorum , gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
 Başında eski alemlerin sarhoşluğu
 Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
 Dinmiş lodosların uğultusu içinde
 İstanbul'u dinliyorum , gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
 Bir yosma geçiyor kaldırımından;
 Küfürler, şarkılar, türküler , laf atmalar.
 Bir şey düşüyor elinden yere
 Bir gül olmalı;
 İstanbulu u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
 Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
 Alnın sıcak mı değil mi, bilmiyorum;
 Dudakların ıslak mı, değil mi bilmiyorum;
 Beyaz bir ay doğuyor, fıstıkların arkasından
 Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
 İstanbul'u dinliyorum.

Şair Orhan Veli Kanık'ın İstanbul'u dinlemesinden ne anlıyorsunuz?

AÇIKLAMALAR

Duygu ve düşüncelerin düş gücüyle zenginleştirilip coşkulu bir dille anlatıldığı şiir türüdür lirik şiir. Bireysel duyguların içten geldiği gibi coşkulu, etkili dille anlatılmasına da lirizm denir.

Sıfat olarak esin dolu, coşkulu, içli bir dili bulunan lirik sözlü bu niteliğini taşıyan düz yazı ürünlerini de niteler.

Eski Yunan edebiyatında şairler şiirlerini lir denen telli bir sazla söyledikleri için, böyle şiirlere lirik denmiştir. Türk edebiyatında da aşık ya da saz şairi adı verilen şairler hâlâ sazla söylemektedirler.

Lirik anlatımda toplumsal mutluluk ya da felaketlerden duyulan acı ya da sevinç gibi ortak duygular anlatılır.

Lirik şiir dünya edebiyatında da en çok işlenen ve sevilen şiir türüdür Batı edebiyatında Rönesans dönemi şairlerinin (Petraarca, Ronsard,vb.) daha sonrada içe dönüklüğü benimseyen romantik sairlerin (Lamartine, Hugo, Musset vb.) duygusal bir nitelik gösteren şiirleri bu türün başarılı öykülerindendir.

Lirik anlatım duyguların dilidir. Kişiseldir.Akıldan çok düşgücüne, düşünceden çok duyguya yaslanır. “Çoban Çeşmesi” adlı şiir gibi:

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi

Gönlünü Şirin’in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca,
O hızla dağları Ferhat yarınca
Başlamış akmağa çoban çeşmesi...

O zaman başından aşkındı derdi,
Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi,
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi!

Vefasız Aslı’ya yol gösteren bu,
Kerem’in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu...
Sızmadı toprağa çoban çeşmesi.

Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda

Ateşten kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi.

Ne şair yaş döker, ne aşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar:
Beyhude seslenir , beyhude çağlar
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!

Lirik anlatımın başlıca konuları nelerdir?

Uzun yıllar lirik şiirin konuları aşk ya da ölüm gibi alanlarla sınırlandırıldı. Günümüzde ise şairler kendilerini çıkış noktası yaparak şiire sayısız konular ve ögeler katabilmektedir. Ahmet Muhip Dıranas'ın "Olvido" adlı unutulmaz şiiri de bunlardan biridir

Hoyrattır bu akşamüstüler daima.
Gün saltanatıyla gitti mi bir defa
Yalnızlığımızla doldurup her yeri
Bir renk çığılığı içinde bahçemizden
Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan
Lavanta çiçeği kokan kederleri;
Hoyrattır bu akşamüstüler daima.

Dalga dalga hücum edip pişmanlıklar
Unutuşun o tunç kapısını zorlar
Ve ruh, atılan oklarla delik deşik;
İşte, doğduğun eski evindesin birden,
Yolunu gözlüyor lamba ve merdiven,
Susmuş ninnilerle gıcırıyor beşik
Ve cümle yitikler, mağluplar, mahzunlar...

Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir
 Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir;
 İnsan, yağmur kokan bir sabaha karşı
 Hatırlar bir gün camı açtığını,
 Duran bir bulutu, bir kuş uçtuğunu,
 Çöküp peynir ekmek yediği bir taşı...
 Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir.

Aşklar uçup gitmiş olmalı bir yazla
 Halay çeken kızlar misali kolkola
 Ya sizler! Ey geçmiş zaman etekleri,
 İhtiyar ağaçlı, kuytu bahçelerden
 Ay ışığı gibi sürüklenip giden;
 Salınan etekler fısıltıyla, nazla.

Yukarıdaki şiirin ana duygusu(tema) nedir?

Lirik şiir Türk edebiyatında da en çok kullanılan şiir türlerinden biridir. Divan edebiyatında Fuzuli, Nedim, halk tasavvuf edebiyatında Yunus Emre; halk edebiyatında Karacaoğlan ve yeni edebiyatta da Yahya Kemal Beyatlı gibi bu alanda büyük şairler yetişmiştir.

Lirik bir metin okuduğunuzda neler hissediyorsunuz?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Lirik anlatım üzerine kurulan metin türleri hangileridir?
2. Lirik anlatım metinlerinde duygular nasıl yorumlanır?
3. Lirik metinlerin yazılış nedenlerini belirtiniz.
4. Lirik anlatım tarzını diğer anlatım tarzlarıyla karşılaştırınız.
5. Lirik anlam türleriyle kısa bir metin oluşturunuz.

3.ZAMİR (ADIL)

HAZIRLIK

İsim olmadıkları hâlde isimmiş gibi kullanılan ve ismin yerini tutan sözcüklere zamir dendiğini geçmiş yıllardan hatırlayacaksınız.

Edebiyatımızdan seçtiğimiz bir metin üzerinde zamirleri bulup, göstermeye çalışınız.

PILEUNE

O gitti, bilmem nereye? Galiba Plevne'ye gitti ve gelmedi; bir daha hiç gelmedi.

Ben bundan yirmi sene evvel, bugün sizin olduğunuz gibi ey aziz kardeşlerim, bir şehidin yetimi olmuşum; **benimki** de sizinkiler gibi hayatını barut dumanlarına sarmış gitmişti. Bugünkü **siz**, yirmi sene evvelki bensiniz; **ben sizin** hissiyatınızı bütün ruhunuzu bilirim... **Ben** o yaranın samimi bir aşinasıyım. **O** yarayı seviniz, o, sizin ebedi bir nişane-i iftiharımızdır.

Söyledim, söyledim, çocukluğumun bütün kalb-i melulünü söyledim. Çünkü **herkes size** vermek istiyor; **ben** sizden olmak, alamanıza iştirak etmek suretiyle sizin dertlerinizden bir kısmını almak istiyorum.

Cenap Şahabettin

AÇIKLAMALAR

Koyu harflerle dizilen “o, bu, ben, siz, herkes” sözcükleri ve “-ki” isimler gibi varlıkları anlatmak için kullanılmıştır.

O: Anılan kişinin ismi yerine kullanılmıştır. Burada babam demektir.

Bu: İşaret edilmek istenen nesneyi, içinde bulunduğu günü anlatmak için kullanılmıştır.

Ben: Söz söyleyeni, yazıyı yazanı;

Sen: Kendilerine söz söylenenleri anlatır.

Herkes: İsimleri söylemekle bitmeyen ya da söylenmek istenmeyen kişilerin hepsini birden anlatmaya yarayan sözcüktür.

Kişilerin canlı cansız varlıkların isimleri yerine kullanılan sözcüklere zamir (adıl) diyoruz.

Ben ders çalışmak istiyorum. (Şahıs zamiri)

Şunu daha çok beğendim. (İşaret zamiri)

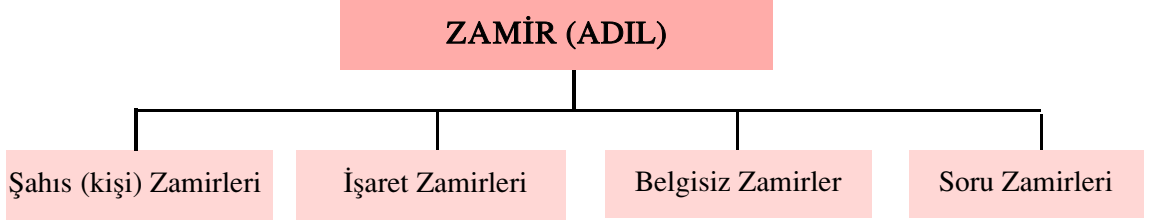
Biri bize doğru yaklaşıyordu. (Belgisiz zamir)

Hangisini okudum demiştin? (Soru zamiri)

Günlük işlerimizde hangi zamiri daha çok kullanırız?

ZAMİR (ADIL)

A. Şahıs (Kişi) Zamirleri: Kişi isimlerinin yerlerini tutan sözcüklere denir. Kişi zamirleri altı çeşit olup üçü tekil, üçü çoğuldur.

Ben	I. Tekil Kişi	Biz	I. Çoğul Kişi
Sen	II. Tekil Kişi	Siz	II. Çoğul Kişi
O	III. Tekil Kişi	Onlar	III. Çoğul Kişi

Kişi zamirleri ismin hâl eklerini aldıklarında aşağıdaki biçimde karşımıza çıkarlar:

Yalın hâli	-i hâli	-e hâli	-de hâli	-den hâli
Ben	Beni	Bana	Bende	Benden
Sen	Seni	Sana	Sende	Senden
O	Onu	Ona	Onda	Ondan
Biz	Bizi	Bize	Bizde	Bizden
Siz	Sizi	Size	Sizde	Sizden
Onlar	Onları	Onlara	Onlarda	Onlardan

B. İşaret Zamirleri : İsimlerin yerlerini işaret yoluyla tutan sözcüklere denir. İşaret zamirleri yakında, uzakta ve en uzakta bulunan tekil ve çoğul varlıkları işaret ederek bunların yerlerini tutarlar.

	Tekil	Çoğul
Yakın için	Bu	Bunlar
Uzak için	Şu	Şunlar
En uzak için	O	Onlar

İşaret zamirleri ismin hâl ve eklerini aldıklarında aşağıdaki biçimde karşımıza çıkarlar:

Yalın hâli	-i hâli	-e hâli	-de hâli	-den hâli
Bu	Bunu	Buna	Bunda	Bundan
Şu	Şunu	Şuna	Şunda	Şundan
O	Onu	Ona	Onda	Ondan
Bunlar	Bunları	Bunlara	Bunlarda	Bunlardan
Şunlar	Şunları	Şunlara	Şunlarda	Şunlardan
Onlar	Onları	Onlara	Onlarda	Onlardan

C. Belgisiz Zamirler: Yerlerini tuttıkları isimleri belli belirsiz bildiren sözcüklere denir.

Biri yukarı doğru koştu.

Birkaçını birden midesine indirdi.

Herkes ona dikkat etsin.

Herbiri başka bir alem.

Berikiler kalsın, ötekiler gitsin.

D. Soru Zamirleri: İsimlerin yerlerini soru yoluyla tutan sözcüklere denir. Soru zamirlerinin başlıcaları şunlardır:

Kim	– Kim var orada?
Ne	- Pazarda ne satılıyordu?
Nereye	- Nereye gitmeli?
Hangisi	- Yarışçılardan hangisi birinci oldu?
Hangimiz	- Haydi, hangimiz daha hızlı okuyoruz?
Hanginiz	- Hanginiz daha ağır?
Hangileri	- Hangileri, hangilerini yendi?
Kaçımız	- Kaçımız hergün ödevimizi yaparız?
Kaçınız	- Kaçınız çantasını evde unuttu?
Ne kadar	- Net ağırlığı ne kadar geldi?
Ne kadarı	- Ne kadarı fire verdi?

İYİ İNSANLAR

Bunlar kendi işlerinde güçlerinde ve aile insanları. Bunlar memleketin temeli. Biz gece gündüz bu sokakları bekliyoruz ki kimse bunları rahatsız etmesin; hiçbirimiz onlara zarar vermeyelim.

Memduh Şevket Esendal

Yukarıda yer alan metindeki zamirleri gösteriniz.

Yapılarına Göre Zamirler

Zamirler yapılarına göre üçe ayrılırlar:

1. Basit Zamirler: Hiçbir yapım eki almamış, kök hâlindeki zamirlerdir.

Ben, sen, o, biz, siz, onlar (kişi zamirleri)

Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar (işaret zamirleri)

Hangi, kaç, kim (soru zamirleri) gibi.

2. Bileşik Zamirler: Belgisiz zamirler ve soru zamirlerinin bazıları bileşik hâlde bulunurlar: Birçok, pek çok, herbiri, hiçbirisi, herhangi biri, ne kadarı, birkaçı, birçoğu, pek çoğu, pek azı... gibi.

3. Ek Hâlindeki Zamirler: Bunlar sözcüğün sonlarında ek hâlinde bulunurlar.

A. İyelik zamiri

B. İlgî zamiri.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- Seçtiğiniz bir metindeki zamirleri bulunuz.
- Şahıs zamirlerine örnekler veriniz.
- İşaret zamiri ve işaret sıfatı olarak kullanılan sözcükleri nasıl birbirinden ayırt ederiz?
- Belirsizlik zamirleri ifadeye neler kazandırır?
- Herhangi bir metindeki zamirleri yapılarına göre sınıflandırınız.

4.DESTANSI (EPİK) ANLATIM

HAZIRLIK

İlyada ve Odysseia, Batı kültürünün yapı taşlarındandır. Dünyanın en eski doğal destanlarındandır. Homeros adlı gözleri kör olduğu söylenen bir ozan tarafından derlenip manzum olarak günümüze kadar gelmiştir.

Odysseia destanına adını veren Odysseus, Troya Savaşı'na katılan Ithaka kralıdır. Destanda savaş bittikten sonra ülkesine dönmek isteyen Odysseus'un on yıl boyunca başından geçen sayısız serüveni ve ülkesine dönüşü anlatılır.

Konusunu tarihten alan başka destanların da adlarını araştırınız.

ODYSSEUS ALKİNOOS'UN SARAYINDA

...

Ama kimse görmüyordu onun göz yaşı döktüğünü, bir Alkinoos farkına varmış ve görmüştü.

Yanıbaşındaydı, duyuyordu ağladığını hıçkırıklarla: Ossaat seslendi kürek seven Phalaklara, dedi ki:

‘‘Phaiakların önderleri, danışmanları, dinleyin beni, sustursun Demodokos ince sesli sazını, surmadı hıçkıra hıçkıra ağlaması konuğumuzun şölene oturalı, ozan ezgiye başlayalı, sağlamada yüreğini besbelli büyük bir acı. Sussun ozan artık, rahatlayalım hepimiz, ev sahibi de rahatlasın konuk da haydi böyle yapalım, en iyisi bu.

Saygıdeğer konuğumuzu kutlamadayız burada, her şey hazır, dönüş yolculuğu da hazır armağanları da verdik bu armağanları biz ona seve seve, bir parçacık akli olan adam için yurduna sığınan bir konuk kardeş sayılır.

Saklayacaksın da düşünceni, konuğum, ne olacak, en iyisi, ver karşılığını doğru dürüst, ne sorarsak: Ne ad verdi sana, de bakalım, yurdunda anan baban? Nasıl çağırırlardı seni kentinde ve çevresinde oturanlar? İster soylu olsun ister soysuz, doğduğu günden bu yana hiç görülmemiştir adı olmayan bir insan, bir ad takar anası babası her yeni doğan çocuğa.

Ülken, kentin neresi, halkının adı ne? Söyle de götürsün gemilerimiz seni oraya, akli var bizim gemilerimizin, kendileri gider, ne dümen kullanır Phaiaklar, ne dümenci.

Benzemez bizim gemiler öbür gemilere, insanların düşünce ve isteklerini seziverirler, bilirler ne kadar varsa insanların bereketli ovası, ne kadar kenti varsa insanların hepsini bilirler, denizlerin sisle, bulutla kaplı uçurumlarını aşarlar hızla, hiç korkmazlar, kaza maza vız gelir onlara, yalnız duymuştum bir kez şöyle bir şey, babam Nausithoos demişti,

kızacak bize bir gün Poseidaon, bir yolculuktan dönerken edecek parça parça Phaiakların sağlam yapılı sisli enginde, sonra da örtecek kentimizi kocaman bir dağla. Böyle demişti ihtiyar, ama tanrı bilir artık bir gün gerçekleşir mi bu, gerçekleşmez mi. Sen gel şimdisiyle bana açık açık, nereleri dolaştın, kimlerin ülkelerine vardın, hangi insanları tanıdın, iyi kurulmuş hangi kentleri? Yabani, kaba, doğruluk bilmez adamlar mıydılar, yoksa konuksever, tanrıya saygılı insanlar mı? Bir de şunu söyle bana, neden ağlarsın, neden dövünürsün içinden, inlersin inim inim, dinlerken Argosluların ve İlyon'un başına gelenleri?

Tanrılar istemişler de dokumuşlar yıkımı insanlara, gelecek kuşaklara destan konusu olsun diye. İlyon önünde soylu bir akraban mı öldü yoksa, damadın mı ya da kayın baban mı öldü, kandaş ve soydaştan hemen sonra gelen bir yakının mı, bir arkadaş mı yoksa, değerli, canın gibi sevdiğin, bir kan kardeşinden hiç de aşağı kalmaz akli başında olan iyi bir arkadaş.”

Homeros,
Odysseia

Alkinoos'un sarayındaki insanlar Odysseus hakkında en çok neleri merak etmektedirler?

AÇIKLAMALAR

Epik sözcüğü Yunanca söz, deyiş anlamına gelen epostan türetilmiştir. Eski Yunan'da şiir lirik, dramatik ve epik biçiminde üç türe ayrılmıştı. Topluluk içinde okunan, kahramanlık olaylarını yüceltici, öykücü şiirlere epik şiir denilmiştir. Yunan epik şiirinin başyapıtları İlyada ile Odysseia'dır. Buna göre epopeyi (destan) niteleyen epik kavramı, sonradan anlam genişlemesine uğrayarak kahramanlık temasını işleyen şiirler için kullanılmıştır.

Epik sözcüğü dilimizde destan adını almıştır.

Epik anlatımın konusu olağanüstü kahramanlıklardan oluşur. Ulusların hayatlarını derinden etkilemiş, toplumda derin, kalıcı izler bırakmış savaş, göç, tabiatla çatışma gibi olaylar üzerine inşa edilmiştir. Epik anlatım yani destanlar milletlerin doğuş yıllarına bağlanabilir. Bu yönden insanoğlu, nasıl çocukluk döneminde masal dinlemekten, kahramanca serüvenlerden, olağanüstülüklerden hoşlanırsa uluslar da oluşma süreçlerinin başında, başka bir deyişle çocukluk dönemlerinde bu tür ürünlere ilgi duymuşlardır. Bu özelliklerinden dolayı destanlara yani epopelere hem masal gözüyle bakabiliriz hem de masalla tarihin yaşanılan gerçeklerin birbiri içinde yer aldığı bir yaratma gözüyle bakabiliriz. Öyle ki destanlar halkın düş gücüyle beslenmiş, kuşaktan kuşağa gelmiştir. Bu süreç içinde adı bilinmeyen nice sanatçının katkılarıyla gelişip zenginleşmiştir (ÖZKIRIMLI, 1991).

Destan nedir? Kaça ayrılır?

Destan Türleri:

Bugün elimizde bulunan destanların yazıya geçiriliş tarihleri MÖ 2000 yıllarına kadar çıkarılabilmektedir. Sümer – Akad – Babil uygarlığının ürünü olan ve çivi yazısıyla pişmiş çamur tabletlere geçirilen Gılgameş destanı bilinenlerin en eskisi sayılmaktadır. Destanın kahramanı Gılgameş, Uruk şehrinin beyidir ve Gılgameş'in serüvenleri destan türünün bütün ana özelliklerini taşır. İthaka Kralı Odysseus'un başından geçenleri anlatan Odysseia destanları ise yazılı destan türünün en iyi örnekleri arasındadır.

Sözlü anlatıma dayanan destanlar, epik şiirin en yetkin örnekleri arasında sayılmaktadır. Anlatımda şiirin seçilmesinin nedeni destanların kolayca ezberlenerek belleklerde kalmasını, kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır. Bu destanların zaman içinde gelişip büyümesine, çeşitli ayrıntılarla zenginleşmesine ve anonim bir nitelik kazanmasına yol açmıştır.

Destan kahramanları, toplumu yöneten ve savaşlarda adlarını duyuran kahramanlardır.

Denilebilir ki, tabiatla savaşımın ve toplum biçiminin yine toplumu ortak düş gücüyle insanın zihninde sanatsal bir biçimde yoğurulduğu destanları doğurmuş, insanlar toplumlarının oluşumuna, tabiatın gizlerine destan kahramanlarının serüvenleriyle yanıt vermeye çalışmışlardır.

İlyada ve Odysseia destanlarının İyonya destanlarının bir parçası olduğunu, Firdevsi'nin İran mitolojisini Şehname adıyla şiirleştirdiğini biliyoruz. Finlilerin Kalevala destanı ise değişik sözlü anlatımların toplanması ve birbiriyle bütünlenerek yeniden düzenlenmesi biçiminde oluşturulmuştur.

İlyada ve Odysseia destanlarının tarih içindeki önemi nedir?

Orhun Yazıtları'nın dili yüzyıllar boyunca işlenmiş, gelişmiş millî destan dilinin bir örneğidir. Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügat'it Türk'ündeki Alp Er Tunga ağıtından alınan parçalar, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'deki bu kahraman hakkında verilen bilgi Alp Er Tunga destanının XI. yüzyılda Türkler arasında çok yaygın olduğunu göstermektedir.

Battalname, Danişmendname, Gazavatnameler ve menakıpnameler düz yazı da olsalar destansı nitelik taşırlar.

Destan sözcüğü bir edebiyat türüne ad oluşunun yanı sıra yazılı edebiyatın çeşitli türlerinde kullanılmıştır. Mesneviler, tarihler, masallar, biyografik eserler, kahramanlık hikâyeleri destan sözüyle nitelenirler.

Battalnameler de destan sayılabilir mi? Niçin?

Destan Türleri:

Doğal Destan: Toplumun derinden etkilemiş bir olayın şairlerce saz eşliğinde söylenen biçimine doğal destan denir. Finlilerin Kalevala destanı halkın ağzından ve saz şairlerinden derlenmiş doğal bir destandır. Hintlilerin Mahabharata, İspanyolların Cid, Fransızların Roland Türküsü ilk akla gelen doğal destanlardır.

Kısaca söylersek doğal destanlar ilkin sözlü olarak oluşup kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır.

2.Yapma Destan: Yapma destanlar, ilkel bir hayatın ortak, sözel ve kendiliğinden oluşan ürünüdür. Bireyseldirler. Sanatçının düş gücü belirgindir. Tarihsel bir olayın bir şair tarafından destan kurallarına göre yazılmış şeklidir. Dünya edebiyatında bilinen başlıca yapma destanlar şunlardır: İlahi Komedi (Dante), Kurtarılmış Kudüs (Tasso), Yitirilmiş Cennet (Milton), Şehname (Firdavsi).

Doğal destan ile yapma destan arasındaki fark nedir?

3. Çağdaş Destan: Çağdaş edebiyatımızda Kurtuluş Savaşı, tarihsel olay ve kişiler üzerine yazılmış uzun şiirlere de destan denilmektedir. Bu ürünler biçim yönünden klasik destanlardan ayrılır. Doğa üstü olaylara rastlanmaz. Destanda yer alan kişiler gerçeküstü özellikler taşımazlar.

1908'den sonra heceyle yazılmış, konusunu günün savaşlarından ya da tarihten alan destanlar söylenmiştir. Mehmet Emin Yurdakul ve Ziya Gökalp'in ilk örneklerini verdikleri bu ürünler halk şiirindeki destan biçiminin kullanılışıdır. Türk şiirinde eski destandan ayrılan ama epik niteliğiyle çağdaş destan örneği sayılabilecek ilk örnek Nazım Hikmet'in Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'dır. (1936)

Günümüz Türk şiirinde çağdaş destanın başarılı örnekleri arasında Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Çakırım Destanı (1945), Üç Şehitler Destanı (1949), Ceyhun Atuf Kansu'nun Sakarya Meydan Savaşı, Gülten Akın'ın Maraş'ın ve Ölkeş'in Destanı sayılabilir.

Üç Şehitler Destanı'ndan

Mehmetçik

Atıldı, bir Mehmetçik, büyüü bozdu,
Bir düşman süngüsüne, göğsünden,
Bu şahadetle kayalar yarıldı sanki,
Dipçik gürültüsünden.

Soruyordu herkes birbirine,
Parlayan şey bu mu ?
Muzaffer oluyordu bileklerimizde,
Tarihinin ilk dipçik hücumu.

Hayran oluyordu koca gökyüzü,
Göğüslerimizde büyüyen bahta,
28 Mart günü bir adsız tepede,
Çeliğe karşı tahta.

Süngülerin ucunda

Son altmış adım bize bir yudum şerbet
Düşen kahramanın sevgisiyle al
Köyde mi görmüştük, ormanda mı,
Bizim içimize sığmış o kartal ?

Son kırk adımın lezzeti daha hızlı;
Başladı hayatımızda şehitlerce bir yarış.
İlerledik cihan cihan,
Karış karış !

Son yirmi adım uçuyorduk,
Almıştı herkes dipçliğini avucuna.
Yine bir duraklama,
Geldik düşman süngüsünün ucuna,

Tabur bir mucize içindeydi.

Bir muhabbet sarmıştı her yönü,
Vatanı ve bizi seven.
Çoğalmıştık bir uçtan bir uca, rüya gibi.
Büyüyordu ova kendiliğinden

Neydi damarlarımızda çoğalan,
Neydi bu tepenin ardı ?
İçimizde sadece vatan değil,
Yeryüzü kadar bir şey vardı.

Ateş mi gelirmiş, yel mi esermiş,
Akıyoruz, hayatımız nerde pek belli değil.
Kurtulmuşuz bedenden artık,
Kimse ayaklı, elli değil.

Mustafa Kemallerce

Atılıyorduk kafire,
Hepimizin bir yanı hilal gibi,
Bir göz vardı üstümüzde göklerden.
Mustafa Kemal gibi !

Savaşırken yaşamak,
Anam sütü kadar helal gibi,

Ölüm hem büyüktü, hem kolaydı,
Mustafa Kemal gibi.

Atılıyordu bir devre,
Tarihlerden süzölmüş bir hâl gibi:
Hepimiz, hepimiz,
Mustafa Kemal gibi !

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Destan sözcüğü halk şiirinde de tür adı olarak kullanılmıştır. Yapı olarak koşmaya dayanan destanlar dörtlük sayısı, konu, anlatım ve ezgileri açısından koşmadan ayrılırlar.

Geçmiş dönem destanlarındaki olaylardan yola çıkarak yeni eserler üreten modern Türk şairlerinden birisi de Melih Cevdet Anday'dır.

Melih Cevdet Anday "Kolları Bağlı Odysseus" adlı uzun şiirinde Odysseus'un on yıl sonra ülkesine dönüşünü destansı bir dille aktarır bizlere.

"Oysa Ithaca'yı hiç görmemiştim
Penelopeia yoktu, Telemakhos da,
Ama Ithaca kafamda onlardan kurulu idi
Tanrıçaların en tanrısali
Kirke'nin bile söyleyemediği
Bu yolu bulup geçeceğim;
Ama ne denli güç olursa olsun
Bilerek varmak istiyorum şimdi
Sirenlerin ezgilerini dinleyeceğim
Dedim ve büyük bir mum peteğini
Tunç hançer ucuyla ezdim çabucak

Tıkadım kürekçilerin kulaklarını bir bir
Orta direğe bağlattım kendimi.

Kürekçilerim hasatsız denizi
Köpürttüler kürekleriyle
Tez yürüyüşlü gemi gün batarken
Ulaştı Sirenlerin adasına
Yüreğim kopacak gibiydi, ama
Sirenlerin izi bile yoktu ortada
Yalnız bir ezgi, ta derinden
Ta içlerimden gelen bir ezgi
Başladı yavaş yavaş yükselmeye
O yabansı, o büyülü türküleri ben
Söylüyordum sağır gemicilere
Yalnız ben duyuyordum Sirenleri.
Kirke, bilge tanrıça, selam sana
Sağ salim geçtim kendimi.”

Melih Cevdet Anday'ın yazdığı Kolları Bağlı Odysseus adlı şiirin neden destan özellikleri taşıdığını belirtiniz?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Destansı (epik) anlatımla oluşmuş metinlerin ortak özellikleri nelerdir?
2. Destansı anlatımda ele alınan konuları gruplandırınız.
3. Destansı anlatımda daha çok hangi edebî türlerden yararlanılır.
4. Destansı anlatımla bir metin oluşturunuz.

4. FİİL (EYLEM), FİİLİMSİ (EYLEMSİ)

HAZIRLIK

Eylemler (fiil) varlıkların yaptıkları işleri, hareketleri zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüklerdir.

Siz de günlük hayatınızda çokça kullandığınız eylem bildiren sözcükleri gösteren bir liste hazırlayınız.

YAĞMURLU GÜNLER

Yağmur durmadan bir hafta yağdı. Arasına kesilir gibi oluyor, kısa bir zaman sonra eskisinden daha hızlı boşanmaya başlıyordu. Tepelerde toplanıp yamaçlardan aşağı dökülen seller küçük birer nehir gibiydi. Irmak taşmış, ağaçlar gövdelerinin yarısına kadar suya gömülmüşlerdi. Ova, bir baştan öbür başa masmavi bir denizi andırıyordu. Suyun üstünde, ovada kalıp kaçamayan küçük büyük hayvan leşleri dalgalana dalgalana yürüyorlardı. Ova günlerce sular altında yattı. Haftalar böylece geçti. Irmak, yavaş yavaş yatağına inmeye başlayınca suların yerini simsiyah bir balçık denizi aldı. Zaman zaman görünen güz güneşine rağmen köylüler günlerce ovaya adım atmadılar.

Orhan Hançerlioğlu

Yukarıda yer alan metindeki eylemleri (fiilleri) gösteriniz.

EYLEMLER

Bir iş, oluş, hareket, durum bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcüklere **eylem** denir. Eylem kök ve eklerden oluşur:

bil- : kök

bil-mek

mek : ek

Eylem gövdesi: Eylem köküne yapım ekleri getirilerek türetilen yeni gövdeye **eylem gövdesi** denir.

sev- : eylem kökü

sevil- : eylem gövdesi

Eylem kökü daha küçük anlamlı birimlere bölünmez. Oysa eylem gövdesi daha küçük anlamlı birimlere bölünür.

EYLEMDE ÇATI

Eylemlerin nesne alıp almadıklarına ya da öznelerin durumuna göre çatı ekleri ile eylemden yeni bir eylem türetilmesine çatı denir. Sevmek, sevilmek, sevişmek, sevdirmek, sevindirmek, sevindirtmek gibi.

Türkçede çatı, eylemlerin nesne alıp almadıklarına göre ikiye ve öznelerin durumuna göre beşe ayrılır.

Nesneye göre çatı

Özneye göre çatı

1. Geçişli eylem

1. Etken eylem

4.İşteş eylem

2. Geçişsiz eylem

2. Edilgen eylem

5.Ettirgen eylem

3. Dönüşlü eylem

NESNEYE GÖRE ÇATI

Geçişli eylemler: Öznenin yaptığı iş, canlı ya da cansız başka bir varlığı etkiliyorsa bu eylemlere geçişli eylemler denir. Geçişli eylemlerden etkilenen ve eylemin anlamını tamamlayan sözcük nesne adını alır.

“Ahmet kitabı okuyor.” cümlesinde kitabı sözcüğü nesnedir. Geçişli eylemler mutlaka nesne alırlar. Nesneyi bulmak için neyi, kimi sorularını sorarız.

Zişan çiçekleri suluyor.

Neyi suluyor? † çiçekleri

Geçişsiz eylemler: Öznenin yaptığı iş, canlı ya da cansız başka varlıkları etkilemiyorsa bu eylemlere geçişsiz eylemler denir. Geçişsiz eylemler neyi, kimi sorularına cevap vermez.

Çocuklar hep birlikte güldüler.

Geçişli eylemlere bir örnek de siz veriniz.

ÖZNEYE GÖRE ÇATI

Etken eylem: Öznesi belli olan eylemlere etken eylem denir.

Ahmet erkenden okula gitti.

ÇATI EKLERİ İLE TÜRETİLEN EYLEMLER

Çatı ekleri ile türetilen eylemler dörde ayrılır:

Edilgen eylem: Eylemin kök ya da gövdesine -l, -n çatı ekleri getirilerek türetilen eylemlerdir.

Sev-il-mek, bil-in-mek, yaz-ıl-mak, oku-n-mak, aç-ıl-mak...

Dönüslü eylem: Öznenin yaptığı işten yine kendisinin etkilendiği ve işin kendisine döndüğü eylemdir.

Dönüslü eylemi yapmak için eylem kök ya da gövdesine -l, -n, -ş çatı ekleri getirilir

-l : Tayfun'un ölümüne çok üzüldüm.

-n : Yarışlarda birinci olunca çok sevindim.

-ş : Tatilde genç bir delikanlıya dönüştüm.

İşteş eylem: Bir işin birden çok özne tarafından yapıldığını gösteren eylemdir.

İşteş eylem -ş çatı ekiyle yapılır ve iki görev üstlenir.

- Bir işin karşılıklı yapıldığını gösterir: Çocuklarla tam iki saat görüştük.
- Bir işin toplu olarak yapıldığını gösterir: Kuşlar gök yüzüne doğru uçuştular.

Ettirgen eylem: Bir işin başkalarına yaptırıldığını belirten eylemdir. Ettirgen eylem -dır, -r, -t çatı ekleri ile yapılır.

-r : Çocuk su içti. Anne çocuğa su içirdi.

-t : Çocuk uyudu. Anne çocuğu uyuttu.

-dır: Sekreter mektupları yazdı. Müdür mektupları sekretere yazdırdı.

BİRDEN ÇOK GÖREV ÜSTLENEN ÇATI EKLERİ

-I, -n çatı ekleri edilgen eylem ve dönüşlü eylem yapımında kullanılır.

Edilgen eylem	Pencere açıldı.
Dönüşlü eylem	Ayşe üzüldü.
Edilgen eylem	Araba yıkandı.
Dönüşlü eylem	Engin yıkandı.

ÇOK ÇATILI EYLEMLER

Bazı eylemler birden çok çatı eki alır:

Ahmet başbakanla görüştürüldü. † gör-üş-tür-ül-dü

Birden çok çatı eki alan eylemleri gösteren bir cümle yazınız.

EYLEM ÇEKİMİ VE KİPLER

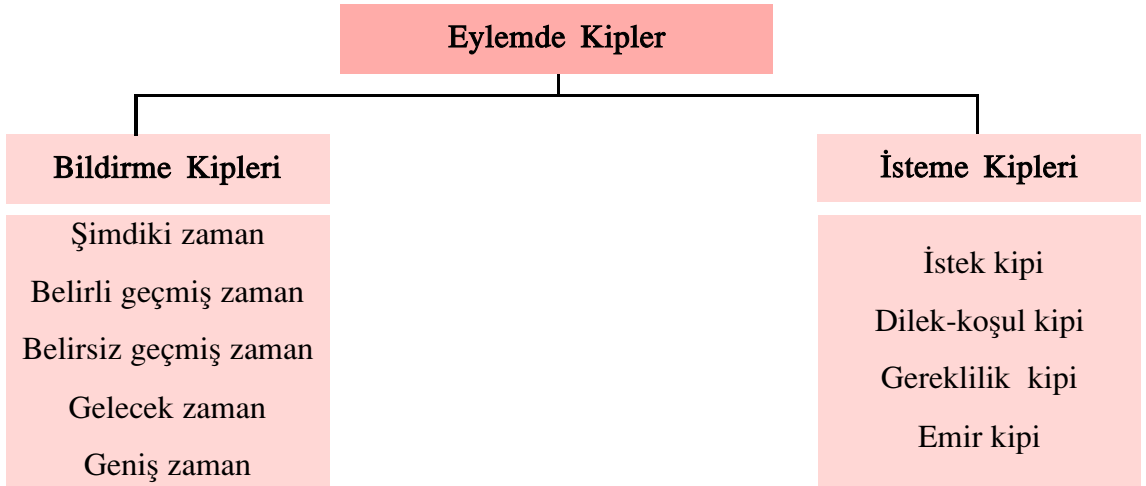

Eylem kök ya da gövdesine çekim ekleri getirilerek eylemin çekime girmesine eylem çekimi denir.

Eylem köküne getirilen çekim ekleri eyleme zaman, kişi, kip, sayı, soru, istek ve dilek koşul bildiren yeni anlamlar katar.

KİP

Eylemin belirttiği işin nasıl, ne zaman ve ne biçimde yapıldığını bildiren anlatım biçimine kip denir. Türkçede dokuz kip vardır. Bu dokuz kip iki ana bölümde incelenir:

BİLDİRME KİPLERİ

Şimdiki zaman

Ben hemen geliyorum. (Şimdiki zaman)

Bu konuda tam üç yıldır çalışıyoruz. (Geniş zaman)

Bir hafta sonra tatile çıkıyoruz. (Gelecek zaman)

Belirli Geçmiş zaman

Eylemin yaptığı işin geçmiş zamanda yapıldığını kesin olarak bildirir:

Bu kitabı okudum.

Belirsiz geçmiş zaman

Geçmişte yapılan bir işin başkalarından öğrenildiğini ya da belirsiz olduğunu belirtir:

Hüsnü dün akşam gelmiş.

Belirsiz geçmiş zaman kipi alay ve şüphe anlamı verir :

Hamdi güya bütün yarışlarda birinci olmuş!

Babasına göre, Ömer dünyanın en güçlü ve zeki adamıymış!

Gelecek zaman

Eylemin belirttiği işin gelecek zaman içinde yapılacağını bildirir.

Yarın pikniğe gideceğiz.

Geniş zaman

Eylemin belirttiği işin her zaman yapıldığını, yapılmakta olduğunu, gelecekte de yapılacağını bildirir.

İnsanlar doğarlar, büyürler, ölürler.

İSTEME KİPLERİ

Eylemin belirttiği iş yapılırken istek, dilek-koşul, gereklik ve emir kavramı veren kiplere isteme kipleri denir.

İstek kipi, istek anlamı veren kiptir.

Bugün sinemaya gidelim.

Dilek-koşul, dilek ve koşul anlamı veren kiptir.

Param olsa, bir ev alırım.

Gereklik kipi, gereklik anlamı veren kiptir.

İyi yaşamak istiyorsak, çok çalışmalıyız.

Emir kipi, bir işin yapılmasını emrederken kullanılan kiptir.

Hemen buraya gel.

Gereklik kipi hangi anlamı verir?

BİLEŞİK ZAMANLI EYLEMLER

Yalın zamanlı eylemlerle, ek eylemin birleşerek ikinci bir zaman oluşturmasına **bileşik zaman** denir. Türkçede üç bileşik zaman vardır:

	Çekimli	Ek
	Eylem	Eylem
Hikâye bileşik zamanı	gel-iyor-	du
Rivayet bileşik zamanı	gel-iyor-	muş
Koşul bileşik zamanı	gel-iyor-	sa

HİKÂYE BİLEŞİK ZAMANI

Yalın zamanlı eylemle, ek eylemin –dı biçiminin oluşturduğu bileşik zamana **hikâye bileşik zamanı** denir. Bildirme kiplerinin hepsi hikâye bileşik zamanına göre çekime girer:

	Çekimli	Ek
	Eylem	Eylem
Şimdiki zamanın hikâyesi	geliyor -	du
Belirli geçmiş zamanın hikâyesi	geldi-y-	di
Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi	gelmiş-	ti
Geniş zamanın hikâyesi	gelir-	di
Gelecek zamanın hikâyesi	gelecek-	ti

RİVAYET BİLEŞİK ZAMANI

Yalın zamanlı bir eylemle, ek eylemin belirsiz geçmiş zamanı gösteren –miş ekinin birleşmesinden oluşan bileşik zamana rivayet bileşik zamanı denir. Belirli geçmiş zamanla rivayet bileşik zamanı kurulmaz. Rivayet bileşik zamanı kuran bildirme kipleri şunlardır:

	Çekimli	Ek
	Eylem	Eylem
Şimdiki zamanın rivayeti	biliyor-	muş
Belirsiz zamanın rivayeti	bilmiş-	miş
Geniş zamanın rivayeti	bilir-	miş
Gelecek zamanın rivayeti	bilecek-	miş
Gelecek zamanın koşulu	bilecek-	se

KOŞUL BİLEŞİK ZAMANI

Çekimli eylemlere ek eylemin –sa eki getirilerek koşul bileşik zamanı yapılır. Koşul bileşik zamanında bulunan kipler şunlardır:

	Çekimli	Ek
	Eylem	Eylem
Şimdiki zamanın rivayeti	biliyor-	sa
Belirsiz zamanın rivayeti	bilmiş-	se
Geniş zamanın rivayeti	bilir-	se
Gelecek zamanın rivayeti	bilecek-	se

Koşul bileşik zamanda bulunan kipler hangileridir?

EK EYLEM VE VAR, YOK SÖZCÜKLERİ

Ad soylu sözcüklerin yüklem görevinde kullanılmalarını sağlayan yardımcı eyleme ek eylem denir. Ek eylem eklerden oluşur. Bu ekler şunlardır:

-im, -sin, -dır, -iz, -sınız, -dirler	öğretmen + im, öğretmen + sin, öğretmen + dir. öğretmen + iz, öğretmen + siz, öğretmen + dirler
-iken, -ken	bakar + iken, bakar + ken
-sa (-se)	yazar + sa, gelir + se

Ek eylem büyük ünlü uyumuna ve ünsüz benzeşmesine uyar. Yalnızca –ken eki ünlü uyumuna ve ünsüz benzeşmesine uymaz.

“ Burası okulken daha güzeldi. “ cümlesinde – ken eki ünlü uyumuna ve ünsüz benzeşmesine uymamaktadır.

EK EYLEMİN ÇEKİMİ

Ek eylemin dört kipi vardır:

Belirli geçmiş zaman	:	Ben öğrenciydim.
Belirsiz geçmiş zaman	:	Ben öğrenciymişim.
Geniş zaman	:	Ben öğrenciyim.
Dilek-koşul	:	Ben öğrenciysem.

Ek eylemin olumsuzu “değil” sözcüğü ile yapılır.

Ben öğrenciyim. Ben öğrenci değilim.

Ek Eylemin Bileşik Zamanlı Eylemlerle Kullanılışı

Ek eylemin –di eki hikâye bileşik zamanı, -miş eki rivayet bileşik zamanı, -sa eki koşul bileşik zamanı kurar:

Hikâye bileşik zamanı	:	Okuldan geliyordum.
Rivayet bileşik zamanı	:	Okuldan geliyormuşum.
Koşul-bileşik zamanı	:	Okuldan geliyorsam.

VAR, YOK

Var, yok sözcükleri ad soylu sözcüklerdir. Bu sözcükler yüklem gibi kullanılır ve çoğu zaman ek eylemin dört kipiyle çekime girer.

Belirli geçmiş zaman	:	Ben vardım, ben yoktum.
Belirsiz geçmiş zaman	:	Ben varmışım, ben yokmuşum.
Geniş zaman	:	Ben varım, ben yokum.
Dilek- koşul	:	Ben varsam, ben yoksam.

Ek eylemin dört kipi hangileridir? Bir örnek üzerinde gösteriniz.

EYLEMSİLER

Eylemden türeyen, tümleç olan, olumsuzu yapılan ama eylem çekimine girmeyen sözcüklere **eylemsiler** denir. Eylemsiler; eylemlik, ortaç ve ulaç olmak üzere ayrılır:

EYLEMLİKLER

Eylemlerin adını bildiren, tümleç olan ve ad gibi kullanılan sözcüklere **eylemlik** denir. Eylemlikler üç türlü ek alır:

- **mak (-mek)**

Gelmek, gitmek, vermek, almak, sevmek...

-**ma (-me)**

Dinleme, anlama, okuma, yazma, vurma, bilme...

-**ış (-iş, -uş, -üş)**

Gülüş, bakış, dikiş, alış, veriş, yaşayış...

ORTAÇLAR

Eylemin sıfat olarak kullanılmasına ortaç denir. Ortaçlar bağlı buldukları zamana göre üç bölüme ayrılır:

Geniş zaman ortacı : akar su, gelen adam, sevindirici haber...

Gelecek zaman ortacı: okunacak kitap, kırılacak eşya, inanılmayacak olaylar...

Geçmiş zaman ortacı : tanıdık adam, gördüğüm film, pişmiş yemek...

ULAÇLAR

Eylemden türeyen ve belirteç görevini yapan sözcüklere ulaç denir. Ulaçlar, ortaçlardan farklı olarak özne, yüklem görevini üstlenmezler. Genellikle, sözcükler arasında ilgi kurarlar. Ulaçlar anlamlarına göre beşe ayrılır.

Bağlama ulaçları

-p (-ıp, -ip, -up, -üp)

Çantasını alıp çıktı. Amcasını görüp hemen eve gitti.

Durum ulaçları

- arak (-erek)

Yaşlı kadın gülerek bana yaklaştı.

-a...a Çocuk ağlaya ağlaya doktora gitti.

-e...e Kızlar güle güle oynuyorlardı

-e...a Yaralı adam düşe kalka yürümeye çalışıyordu.

Eylemsi neye denir? Kaça ayrılır ?

-madan (-meden)

Benimle görüşmeden hiçbir yere gitme.

-ken

Eve giderken manava uğradım.

-dığı hâlde

Çok çalıştığı hâlde sınavı başaramadı.

Zaman ulaçları : Eylemin belirttiği işin yapılacağı zamanı gösterir.

-dığıında (-dığı zaman)

Parayı aldığımda size borcumu ödeyeceğim.

Parayı aldığım zaman size borcumu ödeyeceğim.

-dığı sırada (-dığı zaman)

Yağmur yağdığı sırada hiçbirimizin şemsiyesi yoktu.

Yağmur yağdığı zaman hiçbirimizin şemsiyesi

-dıktan sonra

Trenden indikten sonra,bir gazete aldım.

-dikça (-dikçe, -dukça, dükçe)

İnsanlar okudukça bilgileri artar.

-alı (-eli)

Ben kendimi bildim bileli bu ev hep böyledir.

-ınca (-ince, -unca, -ünce)

Yaz gelince hep birlikte tatile çıkarız

-meden (-meden)

Hava kararmadan yola çıkalım.

-ıncaya kadar

Bu iş bitinceye kadar burada kalacağız.

-r...maz (-r...mez)

Mektubu yazar yazmaz postaya verdim.

Sebeup Ulaçları: Eylemin belirttiğı işin hangi nedenden dolayı olduğunu gösteren ulaçlara sebeup ulaçları denir.

-dığından (-dığinden, -duğundan, -düğünden)

Çok yemek yediğinden fazla kilo alıyorsun.

-maktan (-mekten)

Yaşamaktan büyük bir zevk alıyorum.

Kıyaslama Ulaçları: Birden çok eylemin belirttiğı işler arasında nicelik ve nitelik yönünden kıyaslama yapan ulaçlara kıyaslama ulaçları denir.

Her şeyi istediğiniz gibi yaparız.

Fatma bütün olanları bilirmişcesine gülümsedi.

İşler sandığım kadar kolay olmadı.

Senden inanılmayacak derecede korkuyorlar.

YARDIMCI EYLEMLER

Ad soylu sözcüklerle bileşik eylemler kuran olmak, etmek, eylemek, kılmak eylemlerine yardımcı eylemler denir. Bu eylemler arasında en çok kullanılan olmak ve etmek eylemidir.

OLMAK

- **Bu eylem bütün adlar ve ad soylu sözcüklerle kullanılır:**
öğrenci olmak, asker olmak, güzel olmak, sağlıklı olmak ...
- **İkilemelerle bileşik eylem kullanılır:**
deli divane olmak, göz kulak olmak, delik deşik olmak...
- **Olmak eylemi geçmiş, gelecek, ve geniş zaman ortaçlarıyla kullanılır.**
- **Geçmiş zaman ortacı: -mış (-miş, -muş, müş) + olmak**
pişmiş olmak, gelmiş olmak, söylemiş olmak, bakmış olmak...
- **Geniş zaman ortacı: -ar (-er, -ır, -ir, -ur, -ür) + olmak**
gelir olmak, bakar olmak, okur olmak, yazar olmak...
- **Gelecek zaman ortacı: -acak (-ecek) + olmak**
söyleyecek olmak, duracak olmak, vuracak olmak, bilecek olmak...

ETMEK

- **Adlara ve ad soylu sözcüklere gelerek bileşik eylemler yapar:**
yardım etmek, söz etmek, var etmek, deli etmek...
- **Olmak eylemi geçişli, etmek eylemi geçişsizdir.**
Bu konu aramızda hiçbir zaman sorun olmadı. (geçişsiz)
Bu konuları kendinize sorun etmeyiniz. (geçişli)

Etmek eylemlerinden önce gelen sözcüğün son hecesinde ses değişimi olursa etmek eylemi bu sözcükle bitişik yazılır:

devir → devretmek
hüküm → hükmetmek
keşif → keşfetmek

KILMAK, EYLEMEK

Bu eylemler çok az kullanılır:

namaz kılmak, ihya eylemek, itaat eylemek gibi.

Yardımcı eylemler için de en çok kullanılanları gösteriniz.

ULAÇLI BİLEŞİK EYLEMLER

Ulaçlar ile vermek, bilmek, durmak, kalmak, görmek eylemlerinin birleşmesinden oluşan eylemlere ulaçlı bileşik eylemler denir. Ulaçlı bileşik eylemler üçe ayrılır :

- Yeterlilik eylemi
- Tezlik eylemi
- Sürerlik eylemi

YETERLİK EYLEMİ : -a (-e) ulacı + bilmek

Bilmek eyleminin kök ya da gövdesine –a (-e) ulacı getirilerek yeterlik eylemi yapılır.

Yeterlik eylemi, yeterlik anlamı vererek, yapılan işin mümkün olabileceğini ya da yapılması ihtimali bulunduğunu belirtir.

Bu sorunu kendi başına hâlledebilecek misin?

Dergiyi ancak bugün okuyabildim.

Beni yarın arayabilerseniz çok sevinirim.

TEZLİK EYLEMİ : -ı (-i, -u, -ü) ulacı + vermek

Bir eylemin –ı ulacı ve vermek eylemi ile birleşiminden oluşan birleşik eylemlere tezlik eylemi denir. Tezlik eylemi, bir işin çabuk ve kolay yapıldığını belirtir. Ayrıca emir anlamı da verir.

Yaz tatili çabucak bitiverdi.

Sınav zamanı hemen geliverdi.

Giderken kapıyı kapatıverin.

SÜRERLİK EYLEMİ:

Bir eylemin –a (-e) ulacı ile durmak, kalmak, görmek, gelmek eylemlerinin birleşmesinden oluşan bileşik eyleme sürerlik eylemi denir. Sürerlik eylemi yapılırken kimi zaman, durmak eylemi ile –ıp (-ip, -up, -üp) ulacı da kullanılır. Bu eylem, yapılan işin devamlı olduğunu gösterir

-a (-e) + durmak :

Siz gidedurun, ben hemen geliyorum.

-a (-e) + kalmak :

Televizyon izlerken uyuyakalmışım.

-a (-e) + gelmek :

Bu yöntem, pek çok eğitimci tarafından yıllardır uygulana gelmiştir.

-ıp (-ip, -up, -üp) :

Yaşlı adam uzun yıllar bu kötü şartlarda yaşayıp durdu.

EKLER

Sözcüklerin görevlerini belirtmeye ya da sözcük türetmeye yarayan, anlam değiştirici küçük ses ya da ses birleşimine ek denir. Türkçede ekler, çekim ekleri ve yapım ekleri olmak üzere ikiye ayrılır.

ÇEKİM EKLERİ

Eylemlerin, adların kök ya da gövdelerine gelerek kişi, zaman, soru, çoğul, olumluluk ve olumsuzluk kavramı veren ekler çekim ekleri denir.

Çekim ekleri üçe ayrılır:

Adlara gelen çekim ekleri

Eyleme gelen çekim ekleri

Adlara ve eylemlere gelen çekim ekleri

ADLARA GELEN ÇEKİM EKLERİ

Adlara gelen çekim eklerini iyelik ekleri, ad durum ekleri ve ilgi eki olmak üzere üç bölümde inceleyebiliriz:

İyelik Ekleri : - im, - in, -i, -imiz, -leri

İyelik ekleri ait olma kavramı verir: Evim, evin, evi, evimiz, eviniz, evleri gibi.

Ad Durum Ekleri

Belirtme durumu : -ı (-i, -u, -ü)	evi	sınıfı	okulu	otobüsü
Yönelme durumu : -a (-e)	eve	sınıfa	okula	otobüse
Kalma durumu : -da(-de)	evde	sınıfta	okulda	otobüste
Çıkma durumu : -dan (-den)	evden	sınıftan	okuldan	otobüsten
Tamlayan durumu : -ın (-in, -un, -ün)	evin	sınıfın	okulun	otobüsün

İlgi Eki:- ki

Adlara ya da ad soylu sözcüklere gelerek bağlantı ve aidiyet kavramı verir: e...
evdeki, sokaktaki, bahçedeki, bugünkü, dünkü gibi.

EYLEMLERE GELEN ÇEKİM EKLERİ

Eylemlere gelen çekim ekleri genellikle kişi, zaman, sayı, soru, olumluluk, olumsuzluk, istek, dilek-koşul, gereklik gibi kavramlar verir. Edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen eylemlere gelen çatı ekleri de eylemlere gelen çekim ekleri arasındadır:

Yapmamalı mıydım? Yap-ma-malı mı-y-dı-m cümlesinde eklerin işlevleri şöyledir:

Yap-	: eylem kökü	- y	: koruma ünsüzü
-ma	: olumsuzluk eki	-dı	: belirli geçmiş zaman eki
-malı	: gereklilik eki	-m	: 1.tekil kişi eki
mı	: soru eki		

ADLARA VE EYLEMLERE GELEN ÇEKİM EKLERİ

Hem adlara hem eylemlere gelen çekim ekleri, çoğul eki -lar(-ler) ve soru eki mi (mi, mu, mü) dir.

Çoğul Eki: -lar(-ler)

Çoğul kavramı verir : okul- okullar, çiçek- çiçekler

Topluluk adı yapar : Türkler, Almanlar, İngilizler, İstanbullular gibi.

Aileyi toplu olarak bildirir : amcalar, teyzemler, Ahmetler, Mehmetler gibi

Özel adlara saygı ve benzerlik kavramı verir: Fatihler, Fuzuliler gibi

Topluluklara hitap için kullanılır : gençler, öğretmenler, baylar, bayanlar gibi

Zaman ve genelleme anlamı verir : akşamları, sabahları, yazları, kışları gibi

Bilim alanında benzerlik ve aile anlamı veren terimler için kullanılır: sürüngenler, baklagiller gibi

Eylemlerden sonra gelen –lar(-ler) kişi ve çoğul kavramı verir:

Çocuklar bahçeye çıktılar. Kuşlar ülkelerine göçtüler.

Tekil olan önemli kişilere saygı kavramı verir:

Sayın cumhurbaşkanımız yarın törene teşrif edecekler.

Sayın başbakanımız Türkmenistan'a gidecekler.

Soru eki:mı(mi,mu,mü)

Ad ve ad soylu sözcüklerden sonra gelir:

Bu sizin arabanız mı?

Yolculuk için uçak mı yoksa otobüs mü daha iyi?

Eylemlerden sonra gelir:

İnsanlar bir gün savaşmaktan vazgeçecekler mi?

Soru eki mı zaman gösterir:

Kış geldi mi kayak yapacağım. Kış geldiği zaman kayak yapacağım.

Koşul anlamı verir:

Param oldu mu ev alacağım.

Soru ve şaşkınlık anlamı verir:

Sende mi Brütus?!

Pekiştirme anlamı verir:

Kız güzel mi güzel ; zengin mi zengin!

Adlara ve eylemlere gelen çekim ekleriyle cümleler yapınız.

YAPIM EKLERİ

Sözcüklerin kök ya da gövdelerine gelerek sözcüğe yeni bir anlam kazandıran eklerle yapım ekleri denir.

Yazmak: yazı, yazım, yazgı, yazar, yazıcı, yazıt, yazman gibi

Yapım ekleri dörde ayrılır:

Addan ad yapan ekler

Addan eylem yapan ekler

Eylemden ad yapan ekler

Eylemden eylem yapan ekler

ADDAN AD YAPAN EKLER

Adların kök ya da gövdelerine gelerek yeni bir ad ya da ad soylu sözcük yapan eklerdir.

boya-cı	sabah-ki	mavi-msi
ev-cil	sabah-leyin	yeşil-imtrak
yavru-cak	tuz-lu	bir-inci
kuzu-cuk	Ankara'lı	bir-er
çocuk-ça	kitap-lık	bilim-sel
Türk-çe	söz-lük	çocuk-su
çağ-daş	iyi-mser	akıl-sız
öz-et	danış-tay	üç-üz

ADDAN EYLEM YAPAN EKLER

Adlara gelerek addan eylem yapan eklerdir.

boş-a-mak	umut-lan-mak
cıvıl-da-mak	aptal-laş-mak
göz-ük-mek	baş-ar-mak
az-al-mak	su-sa-mak
diş-le-mek	gerek-si-n-mek
su-la-mak	az-ımsa-mak

Addan eylem yapan ekler nelerdir?

EYLEMDEN AD YAPAN EKLER

Eylemden ad yapan eklerdir.

doğ-a	bak-an	ayr-aç	kıs-kaç
iç-ecek	bil-en	büyüt-eç	yüz-geç
çiz-elge	gel-enek	uy-du	saldır-gan
dur-ağan	ol-anak	bil-ge	ilet-ken
bas-amak	öp-ücük	süpür-ge	çal-gı
aç-ı	aç-ık	bas-ma	bil-giç
doğ-u	sök-ük	doku-ma	sor-guç
ak-ıc1	doğ-al	bul-maca	bil-gin
tut-ucu	koş-ul	gül-me	ol-gun
ada-k	anla-m	de-meç	okut-man
kaç-ak	bas-ım	sor-un	bas-ınç
gel-ir	Sil-gi	yak-ıt	yaşan-tı

EYLEMDEN EYLEM YAPAN EKLER

Eylemlere gelerek yeni eylemler yapan eklerdir.

say-ıkla-mak	iç-ir-mek	kov-ala-mak
taş-ır-mak	it-ele-mek	döv-üş-mek
an-ımsa-mak	yaz-ış-mak	gül-ümse-mek
aç-ıl-mak	bil-dir-mek	öğren-il-mek
sat-tır-mak	ay-ıl-mak	böl-üş-tür-mek
üz-ül-mek	çat-ış-tır-mak	soy-un-mak
bit-ir-t-tir-i-mek	doğ-ur-mak	em-zir-mek

Eylemden ad yapan eklerle örnek cümleler kurunuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Bir metindeki fiilleri bulup bunların kullanılma nedenlerini belirtiniz.
2. Fiil kiplerini sınıflandırınız.
3. Edilgen fiillerin özellikleri nelerdir?
4. Dönüştü fiillerin kullanılma nedenlerini açıklayınız.
5. Herhangi bir metindeki fiilimsileri bulup gruplandırınız.

5. ÖĞRETİCİ ANLATIM

HAZIRLIK

Eski çağlarda şairlerin öğretici, eğitici, yol gösterici bir görevi olduğu kabul edildiğinden ilk edebî eserlerin çoğu öğreticidir.

Öğretici nitelikteki hayvan hikâyelerini (fabl) bu türün ilk örnekleri olarak kabul edebiliriz.

Öğretici metinlerin eğitimdeki yerini araştırınız.

AHMET RASİM

Hayatı, Sanatı, Eserleri

Ahmet Rasim, İstanbul'da, Fatih semtinin Sarıgül Mahallesi'nde doğmuştur (1865). Babası, Menteşeoğullarından Bahaeddin Efendi'dir. Bu zat, Kıbrıs kökenli ise de, küçükken göç ettiği Ermenak'ta yetişmiştir. Memurlukla çeşitli yerleri dolaşmıştır. Ahmet Rasim'in annesi, eski İstanbul konaklarından birinde evlatlık olarak yetişmiş bulunan Nevber Hanım'dır.

Ahmet Rasim, ilköğrenimini mahalle mekteplerinde görmüştür. Darüşşafaka'ya kaydolunmuştur (1876). Orada çalışkan bir öğrenci olarak tanınmış, sınıfı yükseldikçe okul dışındaki düşünce ve sanat hareketleriyle ilgilenmeye başlamıştır.

Darüşşafaka'yı birincilikle bitirmiş (1883) ve Telgraf Nezareti Fen Kalemine katip olmuştur.

Ahmet Rasim okuldan çıktıktan sonra bir yandan Telgraf Nezaretinde çalışırken, bir yandan da gazetelere yazılar vererek basın hayatına atılmıştır. Yayınlanan ilk yazısı, Ahmet Mithat'ın Tercüman-ı Hakikat gazetesinde basılan ve Fransızca'dan çevrilmiş olan "Yolcu" adlı bir parçadır. Bir süre sonra da telgrafhanedeki görevinden ayrılarak kendini yalnız gazeteciliğe vermiştir. Ertesi yıl, altı yüz kuruş aylıkla Tercüman-ı Hakikat yazı kuruluna katılmıştır (1885).

1888'de dergi imtiyazları kaldırarak yayın olanakları kısılmış olmasına rağmen, Ahmet Rasim fen, tarih, dil bilgisi, aritmetik vb konularında halk için risale ve kitap yayınlarını sürdürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Tasvir-i Efkar'da, mütareke yıllarında Yeni Gün, Eski Gün, Zaman, Vakit gazetelerinde çalışmış, Cumhuriyet devrinde Cumhuriyet, Akşam gazetelerinde yazmıştır. Meşrutiyet'ten sonraki devirde, bir yandan da fıkra, makale ve anılarını kitap hâlinde yayınlamış, ayrıca Osmanlı tarihi ve Türk basın tarihine ait eserler bastırılmıştır.

Telgraf Nezaretindeki işinden ayrıldıktan sonra kendini yalnız gazeteciliğe

vermiştir. Ahmet Rasim, son yıllarında İstanbul'dan milletvekili seçilmiş (1927-1932); İstanbul'da, Heybeliada'daki evinde ölmüştür (21 Eylül 1932). Heybeliada mezarlığında gömülüdür.

Cevdet Kudret,
Edebiyat Kapısı

AÇIKLAMALAR

“Ahmet Rasim” adlı yazıda okuduğunuz gibi açıklamalı anlatım tarzında yazar, okuyucusunu ele aldığı konuda aydınlatmak, ona bilgi vermek amacını taşır.

Cevdet Kudret'in “Ahmet Rasim” adlı yazısından öğretici anlatım tarzına örnekler gösteriniz.

Amacı bilgi vermek olan edebiyat türleri öğretici, didaktik sözcükleriyle açıklanır. Türk edebiyatında öğretici eserlerin ilk örneklerini Uygur metinlerinde görürüz. Daha sonra Yusuf Has Hacib (Kutadgu Bilig), Edip Ahmet (Atabetü'l Hakayık) türün en iyi örneklerini verirler. Orta Asya döneminde Ahmet Yesevi'nin Hikmet'leri de öğretici eserler arasına girer. XIII. yüzyıl Anadolu'sunda yazılmış eserlerin hemen hepsi öğretici niteliktedir. İçlerinde en ünlü örnek Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Mesnevi adlı eseridir.

Osmanlı dönemi Türk edebiyatında Ahmediyeye, Muhammediyye gibi eserler, Kabusname benzeri ahlak kitapları öğretici bir amaca dayanırlar.

Tanzimattan sonra ise edebiyatın toplumu, insanları eğitmek için bir araç olduğu kabul edilir. İlk çeviri roman olan Telemak bile öğretici niteliğinden dolayı Türk okuruna sunulur.

Günümüzde ise edebiyat eserinin öğretici olup olmaması sorunu tartışma konusu olmaktan çıkmıştır.

Saydıklarımızın dışında öğretici özelliği olan başka edebiyat eserleri de biliyor musunuz?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Öğretici metinleri ortak özellikleri nelerdir?
2. Öğretici metinlerin yazılış amaçlarını açıklayınız.
3. Öğretici metinlerin dil ve anlatım özelliklerini belirtiniz.
4. Öğretici anlatımla kısa bir metin oluşturunuz.

AÇIKLAYICI ANLATIM

Açıklayıcı anlatım biçiminde yazar, okuyucusunu ele aldığı konularda aydınlatmak, ona bilgi vermek amacını taşır.

Açıklayıcı anlatımda konunun iyi kavranması ve yazının ana düşüncesinin iyi tespit edilmesi çok önemlidir. Edinilen bilgilerin doğru ve düzenli olarak verilmesi gerekir. Gerekliğinde istatistik, levha, grafik, resim gibi gereçlerden yararlanır. Konuyu ayrıntılarıyla açıklarken örneklerden ve karşılaştırmalardan yararlanır. Açık, anlaşılır, sade ve süssüz bir anlatım seçilir.

Günlük hayatımızda sık sık başvurduğumuz açıklama öğretmek amacıyla kaleme alınan fıkra, makale, deneme, sohbet, eleştiri vb edebî yazılarda kullanılan bir anlatım türüdür. Herhangi bir konuyu geliştirmek ve anlaşılır hâle getirmek istiyorsak mutlaka açıklama yapmak gerekir. Açıklama sonucunda niçin ve nasıl sorularına cevap bulunarak üzerinde durulan konu aydınlığa kavuşturulur.

Açıklama anlaşılır ve inandırıcı bir ifadeyle anlatılmalıdır:

“Ruskin kitapları ikiye ayırır: Geçici olanlar, kalıcı olanlar. Geçiciler tatlı veya faydalı birer konuşma: Seyahatnameler, hatıralar. Bunlar kitaptan çok bir nevi mektup, bir nevi gazete. Kitap, sohbet değil yazıdır. Birkaç sayfaya sığdırılmak istenen bütün bu hayat. Edebiyete yollanan mesaj. Kimsenin söylemediği ve söyleyemeyeceği gerçek. Yazar o birkaç sayfayı kaleme almak için gelmiştir dünyaya. Mümkün olsa taş kazır fikirlerini.

Cemil Meriç,

Bu Ülke

Yukarıdaki metinde açıklayıcı anlatıma uygun cümleler var mıdır? Gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Açıklayıcı anlatımın özellikleri nelerdir?
2. Açıklama yazılarının dil ve anlatım özelliklerini belirtiniz.
3. Açıklayıcı yazılar ile okuyucu ilişkisini açıklayınız.
4. Açıklayıcı anlatım ile ilgili bir metin oluşturunuz.

TARTIŞMACI ANLATIM

Tartışmacı anlatımda düşünce ve kanıları değiştirmek söz konusudur. Anlatıcı öne sürülen düşünce, duygu ve kanılara katılmıyorsa onları inceler, değiştirmek ister.

Karşı çıkış, değiştirmek isteyiş, değiştirmek istediklerinin yerine ileri süreceği görüşler yeni bir anlatım biçimini gerektirir.

Aşağıda Nurullah Ataç'tan alınmış ve tartışmacı anlatıma örnek olabilecek bir metin okuyacaksınız:

“Gene bir eski özlemidir gidiyor. Yeniye kötü kötü bakıyorlar, manası yokmuş, güzel değilmiş, düşünmekten, çalışmaktan kaçınan kimselerin ne yaptıklarını bilmeden ortaya attıkları şeylermiş. Geçmişin büyük eserlerini inceleyip de onlardan örnek almalıymışız.

Oysa ki asıl yeni zordur, yeninin manasını anlamak, güzelliğini duymak zordur. Bunun için alışkanlıklarımızı aşmak, dikkatimizi işletmek gerekir.

Tartışmacı anlatım biçiminde düşünceyi geliştirirken ilişki kurma, karşılaştırma, kanıtlama ve tanık gösterme gibi yöntemlerden birine ya da birkaçına başvurulur.

Metinlerde birbirine karşıt iki düşünce ele alınabileceği gibi bir düşüncenin iki yönü de ele alınıp işlenebilir.

Bir düşüncenin doğrulanması, savunulması ya da bir düşünceye karşı çıkılması amaçlanan metinlerde iki görüş vardır. Bunlar tez ve antitez olarak tanımlanır. Tez savunulan, antitez ise karşı çıkılan görüş, sonra savunulan görüş ortaya konulur. Bu iki yargıyı birbirine bağlamak için, ama, fakat, lakin, ancak, yalnız, oysa gibi karşıtlık bağlaçlarından faydalanılır.

Metin savunma amaçlıysa önce savunulan görüş ortaya konur. O hâlde, çünkü, öyleyse gibi destekleme, açıklama bağlaçları kullanılır. Aşağıdaki örneklerde bir düşüncenin nasıl savunulduğunu göreceksiniz:

“Oxford'dayken okumaya başladığım bir yazar, bu edebiyatın en belirgin özelliği olan o edilgin duyarlığa başkaldırdı. D.H.Lawrence'dı bu.

Lawrence'ın düşüncelerini ne kadar çabalarsam çabalayayım onun beni nasıl etkilediğini anlatamam. Onun betimleyici düz yazılarından bir parça ya da şiirlerinden birini okuduğum zaman bende o anda ortaya çıkan bir tepkiydi bu. Birdenbire doğanın bir “hayat ve ölüm” gücü olduğunun, insanın varlığından bağımsız olarak varolmasına karşılık onu yenileyebilecek güçte yetileri olduğunun bilincine vardım. Lawrence'ın kuşları, hayvanları ve çiçekleri, onları sezinleyişinde çözülmez bir hayvansal ya da bitkisel nitelik olduğu zaman bile olağanüstü bir biçimde kendileriydiler, olağanüstü bir biçimde Lawrence'ın dışındaydılar. Eliot gibi akşam göğünü “masanın üzerinde bayıltılmış bir hasta” diye açıklayamazdı. Lawrence edebiyatın olanaklarının

tükenmediği bir dünyayı görmeme yardım etmekle kalmamış, kendi varlığıma, aklıma ve bedenime meydan okumuştı.

Stephen Spender,

Genç Şair

Yazarın Lawrence'ı beğenmesinin ve diğer yazarlardan ayrı tutmasının nedeni sizce nedir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Dinlediğiniz bir tartışmacı anlatımın özelliklerini belirtiniz.
2. Tartışmacı metinlerin yazılış ve söyleniş amaçları nelerdir?
3. Tartışmacı anlatımda seçilen sözcük ve cümlelerin özelliklerini sayınız.
4. Tartışmacı anlatımda dil nasıl kullanılır?
5. Tartışmacı anlatımla kısa bir metin oluşturunuz.

KANITLAYICI ANLATIM

Ortaya atılan herhangi bir konu, düşünce, görüş veya yargının okuyucu veya dinleyiciye kanıtlama (ispatlama) yolu ile anlatılması için uygulanan bir anlatım türüdür. Genellikle makale, eleştiri, fıkra, röportaj, deneme gibi yazılı; konferans, açık oturum, münazara gibi sözlü kompozisyonlarda kullanılır.

Bu tür anlatımda, önce ortaya atılmış ve kanıtlanması gereken bir konu bulunmalıdır. Bu konu bütün yönleriyle tanıtılır ve sonra konunun kanıtlanmasına geçilir. Bu safhada elde bulunan her türlü belge, başkalarının konu ile ilgili görüşleri, eğer yapıldıysa deney ve gözlem sonuçları birer kanıt olarak ortaya sürülür.

Kısaca kanıtlayıcı anlatım inandırma, aydınlatma, bir başkasına kendi görüşünü kabul ettirmenin bir toplamıdır:

Onu ilk defa Meclis'in önünde ve kürsüde görüyordum. Eski Anadolu,onun davetine, her şekilde, her kıyafette birtakım adamlar göndermişti. Bektaşî şeyhleri, Konya çelebileri, medrese uleması ayaklarında Eti çarıkları, Asuri kılığında, şarklı ağalar toplanmışlardı. Okulun yetiştirdiği kimseler, dağın, kırım ve geleneğin yetiştirdiği kimselerle birlikte toplantı hâlindeyiz. Kürsüye çıktı ve davasını açıkladı. Bugünkü Türkiye, iyi söylenmiş bir söz üzerine kurulmuştur.

Fırtına kuşu, elinde kendinden başka bir kuvvet olmaksızın karşımıza çıktığı vakit, ona kim inanırdı; eğer sesinde büyük iman olmasaydı. Kelimeler ağzından çıktıkça arkada bir şey kurulduğunu anlıyorduk. Konuşuyor ve bir şey bina ediyordu. Her kelime kayaların içine oyulmuş çukurlara temel taşları gibi iniyordu. Kumral adamın mavi gözleri ara sıra dinleyenlere bakıyor.

Aramızdaydı, sesinde, eski bir milletin en iç kuvvetleri coşuyordu. Dinlemiyorduk, görüyorduk; konuşuyordu, yapıyordu. Mücadele Kuşu kayanın üstünde kanatlarını açmış, iki gök parçası gibi bakan gözlerini süzmüş, haykırıyor. Bu ses, ruhu derhâl etkisi altında bırakıyordu.

Söz adamı, fiil adamının yollarını açtı. Memleketi kurtarmadan önce kalpleri yeisten kurtarmak lazımdı.Fırtına Kuşu en evvel kalpleri kazandı.

Memleket kurtuluşunun başında bir hatip vardır; onun askeri, teşkilatçı, ıslahatçı...bütün diğer kuvvetleri, hatibin inandırdığı ruhlar üzerinde çalışmak imkanını buldular.

Felaket günleri içinde,o,çerçevesi uçurumdan ibaret bir kürsünün üstünde konuştu. O, cihan karşısına bir davacı gibi çıktı.Aynı kürsü üstünde o, bir gün hükümlerini verdi. O gün, o, bir hakimdi.Bir gün verdiği hükümleri yürütmek, tatbik etmek için icra vazifesini aldı, topladığı orduların başına geçti.

Önümüzde giden Kuş, Kılavuz Kuş! Hepimizin kalbinde senden gelen bir ışık,
yeni ufuklara arkandan akıp gidiyoruz.

Hamdullah Suphi Tanrıöver,

Fırtına Kuşu

Hamdullah Suphi Tanrıöver yazısında Mustafa Kemal'in ülkeyi kurtarması sırasında izlediği yolu hangi kanıtlardan yola çıkarak anlatıyor?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Kanıtlayıcı anlatımla yazılmış metinlerin ortak özellikleri nelerdir?
2. Okuduğunuz ve dinlediğiniz kanıtlayıcı anlatımla oluşturulmuş metinlerin yazılış amaçları nelerdir?
3. Kanıtlayıcı anlatımda ortaya atılan kanıtlar nasıl olmalıdır?
4. Kanıtlayıcı, öğretici, açıklayıcı ve tartışmacı yazıları karşılaştırınız.
5. Kanıtlayıcı anlatımla kısa bir metin oluşturunuz.

EMREDİCİ ANLATIM

HAZIRLIK

Dilimizin zenginliğini ve anlatım gücünü ortaya koyan metinler VIII. yüzyılda dikilen Göktürk kitabeleridir. Kültür, dil, ahlak ve töreleri dile getiren Göktürk Kitabeleri'nde gelişmiş bir dil ve edebiyatla karşılaşırız.

Göktürk Kitabeleri'ni okurken bazı bölümlerde emredici anlatım örnekleri de çıkar karşımıza.

Metni okuyup bu tür ifadeleri gösteriniz.

GÖKTÜRK KİTABELERİ

Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamıyla işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneyindeki Şadpıt beyleri, kuzeydeki Tarkat, Buyruk beyleri, Otuz Tatar, Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle!

Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk düşünmezsin. Bir doysan düşünmezsin. Öyle olduğun için seni beslemiş olan kağanın sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda geri kalanınla, her yere hep zayıflayarak ölecek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum. Kağan oturup ve fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa bu sözümde yalan var mı?

Türk beyleri, milleti bunu işitin! Türk milletini toplayıp il tutacağını burada vurdum. Yanılıp öleceğini yine burada vurdum. Her ne sözüm varsa ebedî taş vurdum. Ona bakarak bildin. Şimdiki Türk milleti, beyleri bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız?

Muharrem Ergin,

Orhun Abideleri

AÇIKLAMALAR

Göktürk Kitabeleri'nden alınmış bir bölüm okudunuz.

Okuduğunuz metnin edebi türü bir söylevdir.

Türk milletine seslenen Bilge Kağan, o günün sorunlarını, sıkıntılarını bütün yönleriyle ortaya koymakta ve milletine öğüt vermektedir.

Dikkat ettiyseniz sözlü olsun, yazılı olsun emredici anlatım dinleyenleri ve okuyanları kendisinden istenilen işi yapmaya ya da bir davranışı gerçekleştirmeye zorlamaktadır.

Emredici anlatım türünde emir, yöneltme ve öneri ifade eden sözcükler üzerinde çokça durulmaktadır.

Göktürk Kitabeleri'ndeki emir, öneri ve yönlendirme sözcüklerini gösterebilir misiniz?

ONUNCU YIL NUTKU'NDAN

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkarane yürümesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kafi görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için,bizce zaman ölçüsü , geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil,asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle,daha çok çalışacağız. Daha az zamanda , daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir, Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlkle yenmesini bilmiştir. Çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meş'ale, müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakla, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk milleti, on beş yıldan beri, giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki bu sözlerimin hiçbirinde milletimin hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı inan ve katıyetle söylüyorum ki milli ülküye, tam bir bütünlükle

yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medeni alem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır...

Mustafa Kemal Atatürk

30 Ekim 1933

Mustafa Kemal Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutku'yla Bilge Kağan'ın söylediklerini emredici anlatım yönünden karşılaştırınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Emredici anlatıma örnek bir metin oluşturunuz.
2. Emredici metinlerde ağırlıklı olarak tercih edilen sözcüklere örnekler veriniz.
3. Emredici metinler hangi amaçlarla kullanılır?

5.ZARF (BELİRTEÇ)

HAZIRLIK

Fiillerden, sıfatlardan önce gelerek bu sözcüklerin anlamlarını durum, zaman, yer, azlık-çokluk yönünden pekiştiren sözcüklere zarf denildiği biliyorsunuz.

Okuyacağınız Memduh Şevket Esenal'ın Hayat Ne Tatlı adlı hikâyesinde daha çok hangi tür zarflar tercih edildiğini araştırınız.

HAYAT NE TATLI

Hafız Nuri Efendi, köşeye dayanmış duruyordu. Birdenbire yanında birini gördü. Kavaf'ın Şükrü... Arka sokaktan mı çıktı... Nuri Efendi'ye:

-Birini mi bekliyorsun, diye sordu.

-Yooooook!

-E, duracak mısın?

-Bilmem, duruyorum işte..

Nuri sesini çıkarmadı. Biraz durduktan sonra gene Şükrü:

-E, duracak mısın? diye sordu.

-Duruyorum, bilmem, dedi.

-Gelirsen gel, seni Kumkapı'ya götürüyüm, Nuri boynunu büktü:

-Gidelim dersen, gidelim, dedi.

-Yürü gezmiş olursun.

Yürüdüler. Karşı kaldırıma geçtiler, sağa, sola saptılar, demiryoluna çıktılar, Şükrü:

-Sen gidedur, ben sana yetişirim,dedi, oradaki odun deposuna girdi.

Hafız Nuri Efendi yürüdü. Geçitten geçerek mahalle içinden istasyonun arkasını dolaştı, yeniden demiryoluna çıkacağı yerde mahallelerinin kömürcüsü Halil ile karşılaştı.

-Hayrola Nuri Efendi, nereye?

-Valla bilmem, işte böyle gidiyorum...

Arkasına dönüp bakarak:

-Şükrü gelecekti, gelmedi.

Halil sordu:

-Hangi Şükrü, dedi.

-Kavaf'ın Şükrü!

-Bir yere mi gideceksiniz?

-Yooo, öyle, gidelim dedi idi de... Gelmedi.

Halil:

-Bırak canım, Şükrü'nün ipi ile kuyuya inilir mi? Kim bilir nereye takılmış kalmıştır. Ben mahalleye gidiyorum, hadi dön gidelim.

Nuri Efendi boynunu büktü:

-Olur, dönelim, dedi.

Med Şevket Esendal

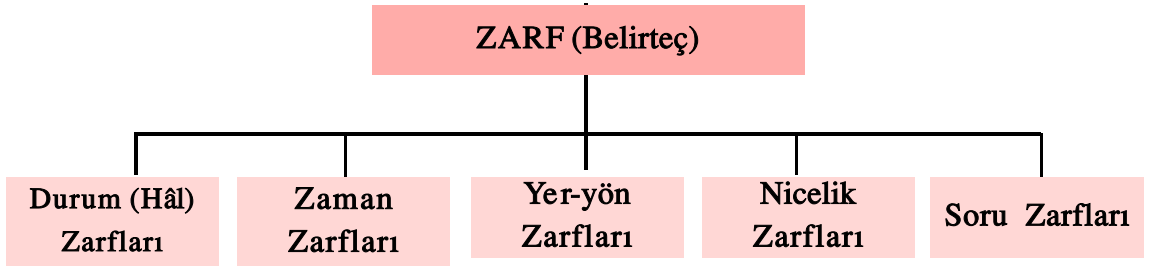

Yukarıdaki metni okuyup zarfları bularak yapılarına göre hangi çeşitten olduklarını yazınız.

AÇIKLAMALAR

Fiillerden ve sıfatlardan ya da başka bir zarftan önce gelerek bu kelimelerin anlamlarını durum, yer, azlık-çokluk bakımından pekiştiren sözcüklere zarf (belirteç) denir.

1. Durum (Hâl) Zarfları: Fiillerden önce gelip eylemin nasıl yapıldığını bildiren sözcüklere denir.

Kemal, yavaş yavaş yürümeye başlamıştı.

Çocuğun ağlaya ağlaya gözleri şişmişti.

Yaşlı adam ansızın yere yığıldı.

Atlet dediğin işte böyle hızlı koşar.

Bazı sıfatlar cümlede durum (hâl) zarfı olarak kullanılırlar. Bunları sıfatla karıştırmamalıyız.

İyi adam sözünden belli olur. (sıfat)

Bu cümlede “iyi” sözcüğü sıfattır. Adamı niteliyor.

“Elbise ona iyi yakıştı.” (zarf)

Bu cümlede ise “iyi” sözcüğü zarftır, çünkü fiili pekiştiriyor.

2.Zaman Zarfları : Fiillerden önce gelip onların anlamlarını zaman bakımından belirten sözcüklere denir.

İstersen hemen gelirim.

Sabaha kadar uyuyamadım.

Önceleri daha çok spor yapardık.

Çabuk koş.

Zaman zarfları yüklemle birlikte sorulan “ne zaman” sorusunun cevabı olurlar.

Başlıca zaman zarfları şunlardır.

Birdenbire, biraz önce, biraz sonra, önceleri, sonraları, ilk önce, sabahleyin, akşamleyin, sabah, akşam, er-geç, yazın, kışın, henüz, hâlâ, daha, akşamdan beri, sabaha kadar, öğleye dek, demin, deminden, çabuk, çabucak, çarçabuk, ani, aniden, hemen, hemen hemen, hemen şimdi, dün, bugün, yarın.

Zaman zarflarıyla çeşitli cümleler kurar mısınız?

3.Yer-Yön Zarfları: Fiillerden önce gelerek onların anlamlarını yer veya yön göstererek belirten kelimelere denir.

Karşıya ulaşmak için çok çabaladık.

Çocuklar içeri girdi mi?

Koşarak yukarı çıktık.

Dersim bitmeden dışarı çıkamam.

Yer-yön zarfları da bazen sıfat olarak karşımıza çıkabilir, bunları karıştırmamak gerekir. Bunlardan hangisinin sıfat, hangisinin zarf olduğunu anlamak için cümledeki görevine bakmalıyız. Sıfatlar isimlerden; zarflar ise fiillerden önce gelirler.

Biraz yukarı kata çıkmak istiyorum. (sıfat)

Bu cümlede yukarı sözcüğü sıfattır, çünkü “kat” isminden önce gelmektedir.

Biraz yukarı çıkmak istiyorum. (zarf)

Bu cümlede yukarı sözcüğü zarftır, çünkü fiilden önce gelmektedir.

Başlıca yer-yön zarfları şunlardır:

İleri, geri, içeri, dışarı, aşağı, yukarı, yakın, uzak, öte, beri, yan, karşıya, öteye, beriye, şuraya, oraya, buraya.

4.Nicelik (Azlık-Çokluk) Zarfları: Bir sıfattan, bir fiilden ya da bir zarftan önce gelerek onların anlamlarını azlık-çokluk bakımından pekiştiren sözcüklere denir.

Canan çok düzenli bir kızdır.

“Çok” zarfı “düzenli” sıfatının anlamını pekiştiriyor.

Bugün pek güzel çalıştım.

“Pek” zarfı “güzel” durum (hâl) zarfının anlamını pekiştiriyor.

Kitabın biraz yıpranmış.

“Biraz” zarfı “yıpranmış” fiilinin anlamını pekiştiriyor.

Başlıca nicelik (azlık-çokluk) zarfları şunlardır:

Kadar, daha, en, pek, çok, pek çok, az, pek az, biraz, birazcık, çok az, gayet, gayet fazla, fazla, hiç...

5.Soru Zarfları: Fiillerin ve sıfatların anlamlarını soru yoluyla pekiştiren sözcüklere denir.

Ne yapıyorsunuz? (fiilden önce)

Ne güzel film değil mi? (sıfattan önce)

Sana bunu nasıl yaparlar? (fiilden önce)

Hangi maratoncu bu yarışın hakkını verecek? (sıfattan önce)

Başlıca soru zarfları şunlardır:

Ne, nasıl, niçin(ne için), ne biçim, nice, hangi...

MALEZYA'DA KÖPEKBALIĞI AVI

Üç dört gemici hafif bir tekneye atlayıp köpekbalığı aramaya koyulurlar. Köpekbalığı sürüsüne rastladılar mı, tekneyi sürünün ortasına korkusuzca sevk ederler. Sandalın içindeki en usta avcı küpeşteden eğilip elindeki kargıyı bir canavarın sırtına hızla saplar. Ne tuhaftır, yaralanmış olan hayvan, sanki acısını duyduğu yaranın nereden geldiğini anlamak, düşmanını yakından tanımak ister gibi birkaç dakika sonra yaralandığı noktada dışarı çıkar. Avcı, kendini denize atar ve elindeki üç çatalı bir aleti hayvanın ağzına yerleştirir. Kapatamadığı ağzından karnına sular hücum eden köpekbalığı biraz sonra ölür.

Küçük bir beceriksizliğin ufak bir yanlış hesabın ya da tahmin hatasının hayatlarına mal olabileceği bu tehlikeli av, Malezyalı denizcilerin çok sevdikleri bir spor ve eğlencedir.

C.Saraçoğlu,

Hürriyet Gazetesi

a. ” En usta avcı elindeki çatalı kargıyı canavarın ağzına yerleştirir.” Cümlesinde “avcı” ismini niteleyen “usta” sıfatından önce kullanılan “ en” sözcüğü avcının, diğer avcılardan daha üstün, daha yetenekli olduğu bildirmek suretiyle sıfatın anlamını pekiştiriyor.

“En” sözcüğünün ne çeşit bir zarf olduğunu hatırladınız mı?

b. "Avcı bu acayip taşıta binerek yavaş yavaş yol alır." cümlesinde geçen "yavaş yavaş" sözcükleri fiilin bildirdiği eylemin nasıl yapıldığını anlatmaktadır.

"Yavaş yavaş" ne çeşit bir zarftır?

c. "Karnına sular hücum eden köpekbalığı biraz sonra ölür." cümlesindeki "biraz sonra" ifadesi köpekbalığının ölüm vaktini bildirmektedir.

"Biraz sonra" ne çeşit zarftır?

d. "Arkadaş! Yurdunu alçaklara uğratma sakın
Siper et gövdeni dursun bu hayasızca akın
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

M. Akif Ersoy

İstiklal Marşı'nın beşinci kıtasındaki zarfları bularak ne çeşit zarf olduğunu belirtiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Sevdiğiniz bir metindeki zarfları bulunuz.
2. Zarfların görevleri nelerdir?
3. Niteleme zarflarının cümledeki işlevleri nelerdir?
4. Zaman zarflarını nasıl ayırt ederiz?
5. Zarfları yapılarına göre gruplandırınız.

6. DÜŞSEL (FANTASTİK) ANLATIM

HAZIRLIK

Düşsel, bir başka adıyla fantastik metinler, insanların her dönemde ilgisini çekmiştir.

Dünya edebiyatına baktığımızda masallarla bilim kurgu arasında sayısız ilişki olduğunu görürüz.

Eserlerinde masallardan yola çıkarak düşsel (fantastik) metinler oluşturan yazarlardan birkaçını okuyunuz.

GECE AŞEVİ

BİRİNCİ ADAM: Adı neydi buranın?

BEYBABA: Alamut Kalesi!

İKİNCİ ADAM: Hele şu köşk, çok güzel!

BEYBABA: Görmek ister misiniz? Aç, Evlat kapıyı! (Kapı açılır, girerler.) Burası mevsimler köşküdür, bir cihannüma! Bütün dünya ayaklarımızın altındadır, her şeyi görebilirsiniz. Aç, Evlat, sağdaki perdeyi! (Bir perde çekilir.) Bakın yaz!

BİRİNCİ ADAM: Ooo, tarlalar, sararmış ekinler, güneş... Temmuz ayı. Geniş bir yol denize doğru gidiyor. Yolda iki adam... Çok hoş!

BEYBABA: (Kendi kendine konuşur gibi.) Yaşayan vardır belki. (Yüksek sesle.) Aç, Evlat soldaki perdeyi, kışı göster!

BİRİNCİ ADAM: Yazla kış birbirine ne yakın!

BEYBABA: Siz bu köşkten baktığımız için yakın sanıyorsunuz. Buradaki dört pencere dört mevsime açılır. Her pencere bir mevsimlik. Ama arada aylarca uzaklık var tabii... Nasıl? Güzel mi?

İKİNCİ ADAM: Şahane bir manzara. Karlar altında uçsuz bucaksız bir ova... Boydan boya kar. Ovada iki adam gidiyor.

BİRİNCİ ADAM: Deminki adamlar bunlar.

BEYBABA: Olabilir.

BİRİNCİ ADAM: (Güler.) Olabilir mi? Ta kendisi, deminkiler... Elbiseleri, boyları, yüzleri aynı... Sanki biraz ötemizde gibi açıkça. Görünüyor. Bu camlar dürbün camları mı her şeyi büyüterek gösteriyor?

BEYBABA: (Değişik bir sesle.) Bu kalede uzaklar yakındadır, beyler!

Behçet Necatigil,

Gece Aşevi

Yukarıdaki metinde nasıl bir atmosfer hakimdir?

AÇIKLAMALAR

Okuduğumuz Behçet Necatigil'in "Gece Aşevi" adlı oyunu düşsel (fantastik) anlatım tarzına Türk edebiyatından verilebilecek örneklerden biridir.

İnsanoğlu binlerce yıldan beri düşler kurmuştur. Zaman içinde kurduğu düşlerini çeşitli biçimlerde yansıtmıştır. Bunu bazen bir resimle, bazen bir tiyatro oyunuyla bazen de bir romanla diğer insanlara ulaştırmanın bir yolunu bulmuştur.

Düşsel anlatılarda zaman hep değişik düzlemlerde geçer. İnsanlara sunulan dünya düşsel bir dünyadır. Bu tür metinlerde yer alan ya da anlatılan olaylardaki insanlar oldukça çeşitlidir. Bunların bir bölümü insanüstü ve tabiat dışı varlıklardır: cinler, periler, devler, ejderhalar... Masallarda olağanüstü öğeleri gerçek dünyaya aktarmak için fantastik yani düşsel olanın insancılaştırılması söz konusudur. Hayvan masallarının kahramanları ya da Robelais'in kişileri gibi devler, canavarlar, cinler, periler insancıl bir seviyeye indirilmiş olarak çıkarlar karşımıza. İnsanlar iyi ve kötü olarak yer alırlar düşsel metinlerde.

Düşsel metinlerde anlatılan olaylar herhangi bir haritada bulabileceğimiz bir coğrafyada ya da belirli bir yerde geçmez. Anlatılanların geçtiği yer masala özgü bütünüyle düşsel bir ülkedir. Örneklendirecek olursak özellikle Binbir Gece Masalları'nda Kaf Dağı her zaman karşımıza çıkar. Bir masal dağı olarak nitelendirebileceğimiz Kaf Dağı zümrülden yapılmış ve gökyüzünün rengini veren bir yerdir. Olayların geçtiği yer gibi zaman ögesi de belirsizdir. Metinlerde anlatı tekniği daha çok -miş'li geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman kipleri kullanılır.

İnsanlara ahlak dersi vermek amacıyla yazılmış olan hayvan masallarında hayvanlar kendilerine özgü niteliklerini kaybederek insan kimliği içindedirler. Bu tür masalların bilinen en eski örneği eski Hint edebiyatında Kelile ve Dimne ve eski Yunan edebiyatında Aisopos'un masallarıdır.

On sekizinci yüzyılda yaşamış bir yazar olarak Aziz Efendi oldukça ilginç eserine Muhayyelat, yani Hayaller adını vermiştir. Eserde insanı hayrete düşüren hayaller, buluşlar, ibretler, ahlak, tasavvuf, fazilet dersleri önemli yer tutar. Bu hayaller o kadar önemli, şaşırtıcı ve moderndir ki bizi Walt Disney'in dünyasına benzer fantazyalar, sürprizlerle dolu bu dünyanın sınırsızlığında benzersiz bir yolculuğa çıkarırlar:

"Civarda birkaç kapıyı daha çalarak sordum, Abbas Ağa ve konağını kimse bilemeyince Müezzîn Remzi Efendi aklıma geldi. Remzi Efendi beni görünce:

-Vay beyim, sefa geldin! Sizi buraya hangi rüzgârlar attı, demez mi?

Ben biraz hayret ederek:

-Kardeşim, dedim. Bilmem nasıl oldu da şaşırdım. Hani dün sizinle birlikte Molla Emin'in nikahını kıydığımız konak, Abbas Ağa'nın evi var ya orayı arıyorum. Fakat bir türlü bulamıyorum. Siz lütfedip kulunuza gösterir misiniz?

Baktım Remzi Efendi durgunlaştı ve bana bir tuhaf bakarak:

-A, İbrahim Çelebi, sana bir hâl mi oldu? Ne konağı, hangi Abbas Ağa, hangi nikah? Ben sizi görmeyeli bir sene oluyor. Ne garip şeyler söylüyorsun, dedi.

-A, birader! Daha dün yanıma oturduğun, bana şöyle sordun, ben sana böyle cevap verdim, diye konuşmaya devam ettiğimi görünce:

-Vah vah çelebim! Sen git bir kan aldır, bir koyuca şerbet içmeyi de ihmal etme, dedi. O zaman bu işinde bir acayıplik olduğunu anladım.

Düşsel metinlerden ilk akla gelenler içinde Franz Kafka'nın Değişim adlı eseri yer almaktadır. Eserin kahramanı Gregor Samsa bir sabah yatağında uyandığında böcek olduğunu görür.

“Bir sabah tedirgin düşlerden uyanan Gregor Samsa devcileyin bir böceğe dönüşmüş buldu kendini. Bir zırh gibi sertleşmiş sırtının üzerinde yatıyor, başını biraz kaldırıncaya yay biçiminde katı bölmelere ayrılıp bir kümbet yapmış kahverengi karnını görüyor; bu karnının teperinde yorgan, her an kayıp tümüyle yere düşmeye hazır, ancak zar zor tutunabilmekteydi. Vücudunun kalan bölümüne oranla acınacak kadar cılız bir sürü bacacaklık ne yapacaklarını şaşırmış, gözlerinin önünde aralıksız çakıp sönüyordu.”

“Bana ne oldu böyle?” diye düşünüyordu Gregor Samsa. Hayır! Düş falan değil bu. Odası, biraz küçük olmakla beraber tastamam bir insan odasıydı ve enikonu aşınası bulunduğu dört duvar arasında sessiz sakin duruyordu. Ambalajlarından çıkarılmış kumaş örneklerinden bir koleksiyonun yayıldığı masanın üzerine –Samsa bir firmanın pazarlamacılığını yapıyordu- kısa süre önce resimli bir dergiden kesip altın yaldızlı şirin bir çerçeveye geçirdiği bir resim asılmıştı.

Bu konuda dünya edebiyatında öne çıkan yazarlardan bir tanesi de Annabel Lee adlı şiiriyle tanıdığımız Edgar Allen Poe'dur. Bir türlü uyum sağlayamadığı bir dünyada kurtuluşu düşlerde buldu. Evreka adlı kitabının başına:”Bu kitabı, düşlerin tek gerçeklik olduğuna inananlara adıyorum” diye yazdı.

Charles Baudlaire'in “çağımızın en güçlü yazarı” olarak nitelendirdiği Edgar Allen Poe, yazdığı özgün düşsel ve korku dolu metinlerle birçok yazarı da derinden etkiledi.

“Şimdi hıyvanı tekrar yakalama umudu biraz canlanmıştı, çünkü kendine düştüğü tuzaktan kurtulması zordu. Oradan sadece paratoner yardımıyla çıkabilirdi ki bu durumda aşağı inerken yakalanabilirdi. Öte yandan evin içinde yapabilecekleri de

oldukça endişe vericiydi. Bu son düşünce adamı kaçağın peşinden gitmeye itti. Ama pencerenin hizasına çıktığında durdu. Yapabileceği en fazla uzanıp odanın içine bakmaktı. Bunu yaparken dehşetten az kalsın paratoneri bırakıyordu. Şimdi Morque Sokağı sakinlerini sıçratarak uyandıran o çığlıklar başlamıştı. Kurbanlar sırtları pencereye dönük oturuyor olmalıydı; hayvanın içeri girişiyle çığlıkların başlaması arasında geçen süre onu hemen fark etmemiş olabileceklerini gösteriyor. Panjurun sesini rüzgarın işi sanmış olmalıydılar.”

Edgar Allen Poe,

Morque Sokağı Cinayetleri

Bazı edebi metinlerde ve filmlerde hayale, düşlere sığınmak insanların yaşadığı günlük gerçek dünyadan kısa bir zaman dilimi için bile olsa uzaklaştırdığı da kabul gören düşüncelerdendir.

Düşsel anlatımla oluşturulmuş bir romandaki anlatımın özelliklerini bulmaya çalışınız.

Düşsel anlatımın dünya edebiyatında en çarpıcı örneklerinden en önde gelenlerinden biride “Gulliver’in Gezileri” adını taşır.

İngiliz edebiyatının en büyük kara mizah ustalarından biri olan Jonathan Swift, Gulliver’in Gezileri adlı eserini beş yılda tamamlamıştır. Çoğumuzun bir çocuk kitabı olarak bildiği Gulliver’in Gezileri, gerçekte bir kara mizah başyapıtıdır. Yazar bu kitapta Gulliver adlı karakterle girdiği her topluma kolayca uyum sağlayabilen, günlük uğraşlar içinde kendisini kaybeden tipik bir adamı ele alır. Onu çeşitli hayali ülkelerde yolculuğa çıkarır. Kitabın son bölümünde, hayal kırıklığına uğramış bir Gulliver ile karşılaşırız.

Jonathan Swift, bu hayali ülkeleri anlatırken bir yandan da bireysel ve toplumsal yaşamdaki çöküntüyü de irdeler. İroniyi ustalıklı kullandığı kitabının konusu kısaca şöyledir: Doktor olarak çalıştığı Antelope adlı gemiyle 1688’de Güney Denizlerine gitmek üzere Lemuel Gulliver, Bristol’dan ayrılır. Gemi fırtına sonucunda parçalanır. Gulliver, yüzerek karaya çıkar. Sahile ayak basar basmaz uykusu gelir, yatar. Uyandığı zaman kendisinin binlerce incecik iplikle bağlandığını görür. Gulliver o zamana kadar kimsenin bilmediği ve boyları on beş santimetre olan Liliputların tutsağıdır. Vücudu üzerinde oynayan bu insanlar, zehirli mızraklarıyla Gulliver’i tehdit ederler. Gulliver, Liliputların hayretini uyandırır. Şimdiye kadar böylesine büyük bir insan görmemişlerdir. Gulliver, ülkenin Mildendo adındaki başkentine getirilir. Kendisine Liliput dili öğretilir ve imparatorun huzuruna çıkarılır. Gulliver’in tıraşı, tabancası ve saati Liliputlar arasında büyük ölçüde hayret yaratır. Ona “Büyük İnsan Dağı” adını verirler:

“Vücudumun her tarafında aynı ince ipleri hissediyordum. Yalnızca gökyüzüne bakabiliyordum. Derken, küçük ve canlı bir şeyin sol bacağımdan yukarı doğru çıktığını fark ettim, göğsüme doğru yavaş yavaş ilerleyerek neredeyse çeneme varmıştı. Gözlerimi elimden geldiğince aşağı doğru eğip baktığımda bunun sırtında bir sadak, ellerinde ok ve yaylarıyla boyu on beş santimetreyi geçmeyen, insana benzer bu yaratık olduğunu gördüm. Bu arada aynı türden en azından kırk yeni yaratık da ilkinin peşinden geliyordu. Şaşkınlık içinde öyle bir çılgılık kopardım ki, hepsi çil yavrusu gibi bir yana savruldu.”

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Düşsel anlatımla gerçeklik ilişkisini anlatınız.
2. Düşsel yazılardaki olay örgüsü nasıldır?
3. Düşsel anlatım hangi metin türlerinde daha çok kullanılır?
4. Düşsel anlatımla kısa bir metin oluşturma çalışması yapınız.

2.GELECEKTEN SÖZ EDEN ANLATIM

HAZIRLIK

XIX.yüzyılın ikinci yarısında Amerika kuzey-güney savaşı bitmiştir. Savaştan sonra işsiz kalan subaylardan biri Ay'a mermi atmayı önerir. büyük çabalardan sonra topu ve atılacak mermiyi yaparlar. Yolculuğun sonuna kadar gözlem yapmalarına yarayacak güçte bir teleskop da hazırdır.hazırlıkların tamamlanmasına doğru sıra dışı bir Fransız ortaya çıkar ve merminin içinde Ay'a gitmek istediğini söyler. İsteği kabul edilir. Ancak gökbilimcileri ile tasarının sahipleri arasında doğan bir çekişme sonucu Ay'a bir değil üç kişinin gönderilmesine karar verilir. Önceden kararlaştırılan gün ve saatte mermi fırlatılır.

Yazıldığı dönemde “Ay'a Yolculuk” gibi sıra dışı bir hayale dayanan ve tartışmalar yaratan gelecekte söz eden çalışmalar olup olmadığını araştırın.

KAPALI HAVA

Akkor durumundaki demet gökte çok yükseldiğinde , alevlerin ışığı Florida'yı aydınlatmaya başladı.bir süre,ülkenin epeyce bir kesiminde gündüz,gecenin yerini aldı. Bu dev renk cümbüşü, gerek körfez gerek Atlas Okyanusu'nda yüz mil uzaktan görülüyordu. Birçok kaptan seyir defterine “Dev bir göktaş görüldü,” diye yazdı.

Columbiad'ın ateşlenmesiyle tam bir deprem oldu. Florida ta derinliklerinden sarsıldığını duydu. patlayıcının ısıyla genişleyen gazları,atmosfer katmanlarını başka bir şeyinkiyle karşılaştırılmayacak bir şiddetle itti ve büyük fırtınalardakinden yüz kat daha hızlı bu yapay kasırğa ,havadan bir hortum gibi geçti.

İzleyicilerden ayakta kalan yoktu. Erkek, kadın, çocuk, hepsi güçlü bir rüzgâra kapılmış başaklar gibi yere yatmıştı. Açıklanamaz bir karışıklık yaşandı. Her türlü ihtiyatı bir yana bırakıp çok fazla öne çıkmış olan J.T. Maston, yirmi tuvaz geriye fırlatılıp yurttaşlarının başının üzerinden top güllesi gibi geçti. Üç yüz bin kişi bir süre için sağır olmuş ve neye uğradığını şaşırılmıştı.

Atmosferdeki akım,barakaları devirdikten, kulübeleri yıktıktan,yirmi mil yarıçapında bir kesimde bulunan ağaçları söktükten, demiryolundaki trenleri Tampa'ya kadar sürdükten sonra, kentin üzerine bir çığ gibi düştü ve aralarında Saint-Mary Klisesi de bulunan yüz kadar binayı yıktı. Yeni borsa binasında da boydan boya bir çatlak oluştu. Limandaki yapılardan birkaçı birbirine çarpıp çöktü. Gemilerden on kadarı kıyıya çarptı. Zincirleri pamuk ipliği gibi kopmuştu.

Fakat yıkımın sınırları daha ileriye, Birleşik Devletler sınırının ötelere uzandı. Geri tepme etkisi, batı rüzgârlarının da yardımıyla Atlas Okyanusu'nun Amerika kıyılarına üç yüz mil uzağındaki kıyılarında duyuldu. Yapay bir fırtına, beklenmedik,

Amiral Fitz-Roy tarafından öngörülmemiş bir fırtına, gemilerin üzerine o zamana kadar duyulmamış bir şekilde çöktü. Birçok tekne, bu korkunç burgaca kapılmış, indirmeye vakit bulamadığı yelkenlerinin altında kalmıştı. Böylelerinin arasında Liverpool Limanı'na bağlı Childe-Harold da vardı ve bu acı felaket İngiltere'nin olayı ağır dille kınamasına yol açtı.

Elde birkaç yerlinin ileri sürdüğünden başka güvenilir kaynak yok ama olanların tümünü söylemek gerekirse, merminin yola çıkışından yarım saat sonra, Gorée ve Sierra-Leone halkı, boğuk bir çarpma sesi duyduklarını dile getirmişlerdi. Bu, herhâlde Atlas Okyanusu'nu geçip Afrika kıyısına çarpan ses dalgalarının son hareketiydi.

Fakat biz Florida'ya dönelim. Karışıklığın ilk anları geçince, yaralananlar, sağır olanlar, kısaca kalabalık uyanıp delicesine çılgınlık atmaya başladı: “Yaşasın Ardan! Yaşasın Barbicane! Yaşasın Nicholl!” Sesleri göklere yükseliyordu. yarasını, beresini, heyecanını unutmuş ve akli sadece mermide birkaç milyon kişi, burnunu havaya dikmiş, teleskoplarını, dürbünlerini, gözlüklerini kavramışlar uzaydan haber soruyordu. Fakat, boşuna arıyorlardı. Artık görülemezdi. Long's –Peak'ten gelecek telgrafları beklemekten başka çare yoktu. Cambridge Gözlemevinin Müdürü Kayalık dağlarda iş başındaydı. Hem bilgili hem sabırlı bir gökbilimci olduğu için, gözlem işi ona verilmişti.

Fakat öngörülmesi kolay olmasına karşın, beklenmeyen ve kendisine karşı elden bir şey gelmeyen bir olay çıkıp halkın sabırsızlığının üstüne bindirdi.

O ana kadar çok güzel giden hava birden bozdu. Gökyüzü bulutlarla kaplanmıştı. Atmosfer katmanlarının öylesine altüst olmasından, dört yüz bin libre piroksilin ateşlenmesinden ortaya çıkan o büyük miktarlardaki buhardan sonra, zaten ne beklenirdi ki? Her türlü doğal düzen allak bullak oluştu. Çoğu zaman deniz savaşlarında top ateşlerinin atmosferde değişiklikler yarattığı bilindiğinden, böyle bir şey şaşırtıcı olmamalıydı.

Ertesi gün, güneş kalın ve ağır bulutlu bir ufuktan doğdu. Yerle gök arasında hiçbir şey geçirmez bir perde gerilmiş gibiydi, ve ne yazık ki, bu perde Kayalık dağlara kadar uzanıyordu. Kaçınılmaz bir felaketti. Dünya'nın dört bir yanından yakınmalar yükseldiyse de doğanın kılı kıpırdamadı. İnsanlar patlamaları, çatlamalarıyla atmosferi rahatsız etmişlerdi, şimdi, elbette bunun sonuçlarına katlanacaklardı.

Bununla birlikte deney başarıya ulaşmışsa, 1 Aralık günü saat onu kırk altı dakika kırk saniye geçe hareket eden yolcuların ayın 4'ünde gece yarısı varmış olmaları gerekiyordu. Şu hâlde, mermi kadar küçük bir cisim o koşullarda pek gözlemlenemeyeceğine göre, o tarihe kadar ses çıkarmadan sabretmek gerekecekti.

4 Aralık günü, akşamın sekizinden gece yarısına kadar merminin izi sürülebilirdi. Ay'ın parlak tepsisi üzerinde siyah bir nokta gibi görülüyordu. Fakat hava hâlâ acımasızca kapalıydı. Bu da halkın öfkesini doruğa taşıdı. Öyle ki, sonunda Ay'a,

kendini göstermiyor diye, küfür edenler bile çıktı. Bizim dünya, aşağılar böyledir işte!

J.T. Maston, umutsuzluğa kapılıp Long's-Peak'e gitti. Bizzat gözlem yapmak istiyordu. Bostlarının yolculuğun sonuna varıp varmadıkları kuşkulu bir soru gibi kalmamalıydı zihninde. Öte yandan merminin Yeryüzü'nün herhangi bir noktasında, bir adaya ya da anakaraya düştüğü yolunda bir haber de gelmemişti. Zaten J.T. Maston, Yerküre'yi dörtte üç oranında kaplayan denizlerden birine düşme olasılığını bir an kabul etmiyordu.

Ayın 5'i , aynı saat. Eski Dünyanın büyük teleskopları, Herschell'in, Rosse'un Foucault'nunki, hepsi Ay'a çevrilmişti; çünkü Avrupa'da hava çok açıktı, fakat bu araçların hiçbiri yaralı bir gözlem yapılmasına yetecek güçte değildi.

Ayın 6'sı, aynı saat. Dünya'nın dörtte üçü sabırsızlıktan kıvranıyor. O kadar ki, bulutları dağıtmak için çılginca yollar önerenler çıkıyor.

Ayın 7'si. Gökyüzü biraz değişir gibi oluyor. Umutlanılıyorsa da pek uzun sürmüyor. Akşam, yine kalın bulutlar gelip yıldızlı kubbeyi göklerden saklıyor.

Artık durum ciddileşiyor, çünkü 11 Aralık'ta saat sabah dokuzu on bir geçte Ay son çeyreğine girecek. O andan sonra, hava açsa bile gözlem olasılığı zayıflayacak; çünkü Ay'ın görünen yüzü gittikçe küçülecek, sonunda yeni ay durumunu alacak; yani güneşle doğup güneşle batacak. o durumda da, Güneş'in ışınları Ay'ın görülmesini tümenden engelleyecek. Bu durumda, gözlemlere başlayabilmek için 3 Ocak gününe yani dolunay görününceye kadar beklemek gerekecekti.

Gazeteler bu bilgileri çeşitli yorumlarla yayınlıyor ve bir melek sabırla beklemeleri gerektiğini halktan saklamıyorlardı.

Ay'ın 8'i bir şey yok. 9'u güneş Amerikalılarla alay eder gibi bir an yüzünü gösteriyor. Halk bağırıp yuhalayınca, böyle karşılığın gücenmiş gibi yine saklanıyor.

Ayın 10'u, değişiklik yok. J.T. Matson neredeyse aklını yitirecek. Bu değerli adamın dazlak kafatasının içinde o güne kadar başarıyla saklayabildiği ruh sağlığından kaygı duyuluyor.

Fakat ayın 11'i olunca, atmosferde tropiklerarası o korkunç fırtınalardan biri kopuyor. Doğudan esen güçlü rüzgarlar uzun süredir birbiri üzerine yığılmış bulutları süpürüyor ve akşam, Ay'ın yarısı kemirilmiş parlak tepsisi, gökyüzünün duru yıldız kümelerinin ortasından olanca görkemiyle geçiyor.

Jules Verne,
Dünyadan Aya

AÇIKLAMALAR

Masalla teknolojinin bir araya gelmesi şeklinde tanımlayabiliriz gelecekte söz eden anlatımlar içinde yer alan bilimkurguyu. Bilimkurgu büyük bir düş gücünün sonucudur.

Özellikle gelecek zamanlardan ortaya çıkacak dünyalar, toplumlar ve canlılar hiç bilmediğimiz, duymadığımız bilimler, teknikler oluşturan bir edebiyat türüdür bilimkurgu. Bilimkurgunun ilk örneklerine XIX. yüzyılın sonunda Jules Verne, H.G.Wells gibi yazarlarda rastlarız. Bu eserler bilimkurgu roman ve hikâyelerinin ilk örnekleri sayılabilir. Jules Verne'in eserleri bilimsel buluşları önceden haber verir bir bakıma. İngiliz yazar H.G.Wells'in Görünmeyen Adam adlı romanı bu çalışmaların ilk sıralarında yer alır. Aldous Huxley'in Yeni Dünya adlı romanı bilimsel roman türüne yeni açılımlar kazandırmıştır.

Bilimkurgu eserleri geçmişe yönelik değildir. Yazar insanın akıl gücünü kullanarak her problemi çözebileceğine inanır. Nitekim bu türün yaygınlaşmış gelişmesinde büyük katkısı olan Amerikalı bilim gazetecisi Hugo Grensback bu inançla oluşturduğu Ralph 124 adlı romanında fiziksel yasalara uyararak insanın her şeyi başarabileceğini söyler. Öte yandan “radar, uzak uçuşu, floresanla aydınlatma, radyodifüzyon ve televizyonla uykuda öğretim” gibi konular üzerinde durur (Özdemir, 1991).

Bilimkurguda temel konuları şöyle özetleyebiliriz:

Uzayla İlgili Olanlar: Uzayla ilgili çalışmalar, savaşlar önemli bir yer tutar. Galaksiler arasında yolculuk yapan uzay gemileri, farklı uygarlıkta yaşayan imparatorluklar en çok işlenen konulardır.

Zaman İçinde Yolculuklar: Bilimkurgu ürünlerinde görülen temel konulardan biri de zamana yöneliktir. Zaman içinde yapılan düşsel bir deneyim olarak bilimkurgu türünün haritasında önemli bir yer tutar zaman içinde yolculuklar (Özdemir, 1991).

Makinelerle Savaş: Makineler, dev bilgisayarlar, uzay gemileri, robotlar, bilimkurgu ürünlerinde çokça yer alırlar. İnsanoğlunun yaptığı makineler insanoğlunu buyrukları altına almak isterler. İnsanoğlu kendi yarattığı makinelerle savaşmaya başlar sonunda. Bu ise insanın mutsuz olmasına yol açar genellikle.

Yeni Bir İnsan Yaratma: Yeni bir insan tipi yaratmak için yapılan arayışlar ve çalışmalar bilimkurgu ürünlerinde en çok işlenen konulardır. İşlediği konu ne olursa olsun bilimkurgu ürünleri yaşanan zamanın dışına çıkılır. Bilinenden bilinmeyene yolculuk, gelecek zamanın getireceklerini düşünme bilimkurgunun en belirleyici özelliklerinden sayılmaktadır.

Aşağıda okuyacağınız metni bilimkurgu ürünlerinde bulunan özellikler yönünden inceleyiniz.

“Yaratık,uzantısıyla dokununca,aydınlandı karşısındaki ekranlardan biri. Şimdi üçüncü gezegenin yüzeyini görebiliyordu ayrıntılı biçimde. Daha iyi görebilmek için iyice büyüttü görüntüyü, düğmelerle oynayarak. Alışılmışın dışında bir gezegendi bu. Atmosferi oksijen yüklüdü en başta. Gezegenin yüzeyinin büyük bir bölümü sularla kaplıydı, dağınık kara parçaları arasında. Uzay’ın her bölümünde bulunabilirdi su, ama bu kadar çok suyu bir arada görmemişti yaşamı boyunca yaratık. Amonyak denizleri, sıvı hidrojen gülleri olağan görüntülerdi başka yıldız sistemlerinde. Bu kadar çok su ve suyun çeşitli biçimleri bir arada olsun, bu kadar çok buz, bulut bulunsun, olacak şey değildi doğrusu. Ama Tanrı’nın uzayında o kadar çok seçenek vardı ki... Hemen hemen sonsuz denilebilirdi olasılıklara, istatistik yasaları ya da olasılık yasaları geçerliydi bir yerde. Kendileri de buna göre eğitilmişlerdi gerçekte uzaya açılmadan önce. Alışkanlıklara kaptırdı mı kendini bir yaratık, uyamazdı sonra yeni koşullara bir türlü. Tehditler yaratırdı bu durum. Kendinizi sonsuzluk çölünde bulabilirdiniz bir anda. Hiçlik, yokoluş ve devinim sonsuzluğuna erişme.

Alıcının ekranına bakıyordu yaratık ilgiyle. İşte bir başka gezegenin yüzeyi! Yabancılaşma giderilecek, haritası yapılacak bu gezegenin, sınıflandırılacak, adı verilecek...Bilimsel dosyası düzenlenecek bir gezegen daha. Bıkkınlık veriyordu bir bakıma bu iş. Bilim yorulmak bilmiyordu oysa. Durmadan yeni bilgiler yeni gözlemler, yeni araçlar, yeni gelişimler istiyordu salt gerçeğe ve amaçlarına ulaşmak için. Neydi bilimin amacı? Kestiremiyordu bunu pek. Bilimin susamışlığını seziyordu yalnız. Uzayı yöneten yasalar böyle istiyordu belki de. Bilimin emrinde çalış, bilime katkıda bulun! Belli başlı değişmez yasalardan biriydi bu.

“Ehh... biz de uzayın çocuklarıyız...” diye düşündü yaratık. Başka bir sorun daha vardı karşısında.

“Haber alamıyorum. Bütün ilişkiler koptu...” anlamına gelen titreşimler oluşturdu yaratık. Bir çeşit anlaşma biçimiydi bu. “Gezegen yüzeyine gönderdiğimiz birimden bilgi alamıyoruz.”

Ardında duran bir başka yaratık “Evet yitirdik onu şimdilik.” diye cevap verdi ve yaklaşarak duyargalarını ekrana iyice sordu: “Neresi bu...”

“Kuzey Yarım Küresi ...” diye titreşti ulaşım uzmanı. “Kuzey Yarım Küresi burası doğudan batıya uzanan bir su denizi. Yani hidrojen dioksit. Ağır su bile değil. Son olarak bu çevreden haber geldi. Şuradaki adamların çevresinde yok oldu birden. Su üzerinde yüzen ilkel araçların sık geçtiği yer burası.”

“Bu çevrede bir yerde olmalı, yüzeye gönderdiğimiz harita uzmanı...gemimizi değişmez yörungeye oturtalım ve bu çevreyi gözleyelim devamlı. İşaret gelirse kurtarız onu.”

“En doğrusu bu,” diye titreşimler saçtı çevresine alıcı ile uğraşan yaratık.

İkisi de gezegenin yüzeyindeki türdaşlarına büyük bir bağlılık duyuyorlardı şimdi.”

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Gelecekte söz eden metinlerin ortak özellikleri nelerdir?
2. Gelecekte söz eden metinlerde anlatıcının özelliklerini belirtiniz.
3. Gelecekte söz eden metinlerdeki bakış açısını açıklayınız.
4. Düşsel anlatımla, gelecekte söz eden anlatımı karşılaştırınız.

6. EDAT (İLGEÇ) VE BAĞLAÇ

HAZIRLIK

Başlıca edatları (ilgeç) “gibi, kadar, göre, için ve ile” diye sayabiliriz.

Günlük hayatımızda sıklıkla kullandığımız bu ilgeçleri aşağıda okuyacağımız “Fabrika Kuruluyor” adlı metinde yer alıp almadıklarını araştırınız.

FABRİKA KURULUYOR

Köy, köy olduğunu bileli böylesine sıkı bir çalışmaya girişmemişti. Sivri Şakir, aylardan beri her sabah erkenden, eli kürek, çapa tutan elli kadar köylüyü topluyor; şantiye şefinden aldığı buyruğa göre iş yerlerine götürüp yerleştiriyordu. Bunların içinde on beş, on altı yaşlarında çocuklar da vardı. Önce fabrikanın temelini kazdılar. Kurulan şantiyeye şehirli duvarcı ustaları, marangozlar ve demirciler geldi. Günlerce, durmadan, dinlenmeden temel kazdılar. Bu temellerin bazıları fabrikanın asıl temelleriydi; önceden hiçbir şey anlaşılmıyordu; fakat duvarları yükselip betonlar atılınca binalar şekillenmeye başladı.

Samim KOCAGÖZ

(Edebiyatçılar Birliği Yıllığı, 1964)

AÇIKLAMALAR

Kendi başına anlamları olmadığı hâlde, birlikte kullanıldıkları sözcük, tamlama ve gruplara, kendilerinden sonra gelen fiil veya sıfat arasında neden, benzerlik, eşitlik, araç, yön gibi çeşitli anlam ilgileri sağlayan sözcüklere edat (ilgeç) denir.

Başlıca edatlar: gibi, kadar, göre, için, ile...

Edatlar genel olarak basit sözcüklerdir; türemiş, bileşik olanları yoktur.

Yukarıdaki “Fabrika Kuruluyor” adlı metnin, ikinci cümlesindeki edatları bulunuz. Bunlar hangi sözcükler arasında nasıl bir anlam ilgisi (neden, benzerlik, eşitlik, birlikte olma, yön...) belirtmek için kullanılmışlardır?

Edat olarak kullanılan sözcüklerin yanı sıra sıfat, belirteç ve isim olarak kullanılan pek çok sözcük de edat olarak kullanılır. Bunlardan bazıları aşağı yukarı, sonra, karşı, öte, doğru, başka, alt, üst, yan, iç, dış gibi sözcüklerdir. Bu sözcükler edat olmadıkları hâlde bazen cümle içindeki kullanımlarına göre edat görevi üstlenirler.

Edatların cümle içinde kullanılışlarına aşağıdaki örnekler verilebilir:

gibi

Bu edat genellikle benzetmelerde kullanılır.

Pehlivan Kurtdereli aslan gibi kuvvetli bir adamdı.

“gibi” edatının yerine bazen –si, -ca, -casına gibi sıfat üreten ekler kullanılır.

Bence yemek biraz ekşimsi.

Bence yemek ekşi gibi.

Sana hep kardeşçe davrandım.

Sana kardeş gibi davrandım.

Çok bilirmişçesine konuştu.

Çok bilirmiş gibi konuştu.

kadar

Bu edat genellikle benzetme, karşılaştırma ve ölçü anlamları bildirir.

Bursa’dan Artvin’e kadar birçok yeri dolaştım.

için

Bu edat genellikle neden ve amaç bildirir.

Bütün mücadelem senin için değil mi?

İLE

Bu edat genellikle birlik beraberlik anlamı verir. Hem edat hem bağlaç olarak kullanılır. Edat olarak sözcükler arasında ilgi kurar:

Belgesel çekimi için Konya’ya uçak ile gittik.

“ile” sözcüğü “ve” anlamında kullanıldığında bağlaç görevini üstlenir.

Bağlaç

Bağlaç

Defter ile cetvel aldım.

Defter ve cetvel aldım

Murat ile Emre tiyatroya gittiler.

Murat ve Emre tiyatroya gittiler.

Aşağıdaki cümlelerde ile sözcüğü, ve sözcüğünün görevini üstlenmez. Bu nedenle edattır.

İzmir’e otobüs ile gittim.

Bu duvarı tuğla ile yaptık.

“ile” edatı bazen kendisinden önce gelen sözcük ile bitişik yazılır:

-la (-le)

İşe vapur ile gidiyorum İşe vapurla gidiyorum

Çantayı otobüs ile yolla Çantayı otobüsle yolla

“ile” edatından önce gelen sözcüğün sonunda ünlü varsa, araya “y” ünsüzü girer:

-yla (-yle)

Hastaneye arabayla gidelim.

Çarşamba günü Ayşe’yle buluşacağım.

Göre

Bu edat görecelik ve karşılaştırma anlamları verir. “göre” edatı yönelme eki almış sözcüklerle kullanılır.

Bana göre bu kitap çok ilginç.

Fransızlara göre Türkiye bir güneş ülkesi.

Üzere (üzre)

Bu edat genellikle için edatı gibi neden ve amaç bildirir.

Teyzeme gitmek üzere bir çanta hazırladım.

Sedat’a vermek üzere yüz YTL biriktirdim.

Edatlar ve İsim Durumu Ekleri

Edatlar isim durumu ekleri, iyelik ekleri ve çoğul ekleri almazlar. Bu ekleri alan edatlar isim görevini üstlenir. Edatlar daima ilgi kurdukları sözcüklerden sonra gelir. Bu durumda her edat kendisinden önce gelen sözcüğün belirli isim durum ekleri almasını sağlar.

Bu nedenle edatlar dört bölüme ayrılır.

- Yalın durum isteyen edatlar
- Yönelme durumu isteyen edatlar
- Çıkma durumu isteyen edatlar
- Tamlayan durumu isteyen edatlar

Yalın durum isteyen edatlar:

Bu edatlardan önce gelen sözcükler yalın durumda olur.

Hüsnü Bey çocuk gibi bir insandır.

Köpek için kemik aldım.

Burak aslan kadar güçlüdür.

Yüzmeye sandal ile gidelim.

Yalın durum isteyen bu edatlar bazen adıyla birleşerek tamlayan durumu kurar.

Sizin kadar düzgün birisine rastlamadım.

Bizim gibi insanlar tarih oldu artık.

Yönelme durumu isteyen edatlar:

Bu edatlar kendilerinden önce gelen sözcüğün –a (-e) yönelme durumu eki almasını gerektirir.

Bana göre bu konser çok hoştu.

Bu kitabı akşama kadar bitirmeye çalışıyorum.

Çıkma durumu isteyen edatlar:

Bu edatlar kendilerinden önce gelen sözcüğün –dan (-den) çıkma durumu eki almasını gerektirir.

Kahvaltıdan önce pipo içmemelisiniz.

Toplantıdan sonra maça gidelim.

Senden başka arkadaşım yok.

Tamlayan durumu isteyen edatlar:

Bu edatlar kendilerinden önce gelen sözcüklerin tamlayan eki –ın (-in), -un (-ün) almasını gerektirir.

Bu balığı sizin için hazırladım.

Bu dünyada benim kadar saf bir insan olamaz.

Bizim gibi yaşlı insanlar kendilerine iyi bakmalıdırlar.

Konsere kimin ile (kiminle) gittiniz?

Bunun gibi adamlar artık çok az yetişiyor.

Onun kadar kitaba düşkün birine rastlamadım.

Onun gibi çalışkan birini bulmak çok güç.

BAĞLAÇ

Bağlaçlar konuşurken ve yazarken en çok imdadımıza yetişen, bize en yakın olan sözcüklerdir.

Bu konuda vereceğiniz örneklerle yapacağınız çalışmayı pekiştiriniz.

SEÇMELER

“Ama benim okumuşluğum varmış da onun yokmuş; kimin umurunda?”

Orhan Veli Kanık (Denize Doğru)

“Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi?”

Abbas Sayar (Yılkı Atı)

“Haftada bir, bazen iki mektup, hepsi de çifte pullarla gelir ağırlıklarından.”

Fakir Baykurt (Anadolu Garajı)

“Türkçe bilir, sohbeti de güzeldir.”

R. Halit Karay (Gurbet Hikâyeleri)

“Eline sağlık, dedi bey, pilav da pilav olmuş hani.”

Orhan Kemal (Gurbet Kuşları)

“Üzeri beyaz işlemeli örtülerle kaplı tahta bir masanın üstünde ucuzundan bir ayna ile krepon kağıdından yapma güller.”

Necati Cumalı (Yalnız Kadın)

“Senin gül hatırın için bir haber öğrenmeye çalışırım.”

Yaşar Kemal (İnce Memed)

AÇIKLAMALAR

Cümlede eş görevli sözcüklerle, anlamca birbiriyle ilgili cümlecik veya cümleleri bağlayan sözcüklere bağlaç denir.

Bağlaç olarak en çok kullanılan sözcükler şunlardır:

VE

Çok sık kullanılan bir bağlaçtır. Cümle içinde oldukça değişik görevleri vardır. İsim, sıfat, belirteç gibi aynı türde olan sözcükleri bağlar.

“Yolculukta göz ve gönül mütemadiyen çile doldurur.” (Refik Halit Karay)

“Soğuk bir sonbahar ve sonraları kar ve buzlu bir kış başladı.” (Halide Edip Adivar)

NE...NE

Çok kullanılan bu bağlaç, eş görevli, karşıt anlamlı sözcükleri ve cümleleri bağlar. Genellikle cümleye olumsuz bir anlam kazandırır.

“Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bad-ı sabadan gayri.” (Fuzuli)

“Ne mektepteki hocalar ne ben, bütün gayretlerimize rağmen, ona doğru dürüst yazmayı bile öğretemiyorduk.” (Reşat Nuri Güntekin)

DE

Türkçede çok kullanılan bağlaçtır. Cümlede kullanıldığı duruma göre pek çok değişik anlam üstlenir. Cümleleri, sözcük öbeklerini, aynı türden sözcükleri bağlar. Genellikle bir kavram, eşitlik, katılma, benzerlik anlamları kazandırır. Bazen de cümledeki anlamları pekiştirir.

“Evvel sen de yücelerden uçardın

Şimdi inginlere indin mi gönül.” (Karacaoğlan)

“Hiç ummuyorum. Muharebe bitecek de... şeker, yağ, un ucuzlayacak da param olacak da baklava yiyeceğim. Ölme eşeğim ölme, yoncalar bitecek.” (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

BİLE

Bu bağlaç beklenmedik duygu ve olayları anlatan cümle ve cümlecikleri bağlar.

“Bu aklığın üstünde en küçük bir leke bile yoktu. Bir kuş, bir sinek lekesi bile.” (Yaşar Kemal)

“Yolsuzluğunun hesabı alınmamış değil, sorulmamıştır bile!” (Falih Rıfki Atay)

Kİ

Ki bağlacı genellikle cümleleri bağlar ve cümleler arasında neden-sonuç ilişkileri kurar.

DEĞİL

Bilmem ki nasıl anlatsam;

Nasıl, nasıl size derdimi!

Bir dert ki yürekler acısı

Bir dert ki düşman başına

Gönül yarası desem...

Değil!

Ekmek parası desem...

Değil!

Bir dert ki...

Dayanılır şey değil.

Orhan Veli Kanık

“Dediler ki ıssız kalan türbende

Vahşi güller açmış; görmeye geldim.” (Rıza Tevfik Bölükbaşı)

ÇÜNKÜ, ZİRA

Bu bağlaç neden bildiren, konulara açıklık getiren cümle ve cümlecikleri bağlar. Genellikle birinci cümledeki yargılara, çünkü bağlacı ile başlayan ikinci cümleler açıklık getirir. Zira bağlacı, çünkü bağlacı ile aynı ve yakın anlamlarda kullanılır.

İnsan vatanını sever, çünkü hürriyeti, rahatı, hakkı, menfaati vatan sayesinde kaimdir.

Eyvah bu bazıcede bizler yine yandık:

Zira ki ziyan ortada bilmem ne kazandık.

(Ziya Paşa)

HALBUKİ

Bu bağlaç, oysa ve oysaki sözcükleri ile aynı anlamdadır.

“Hâlbuki biz sıcaktan ve havasızlıktan boğulacağımızı sanmıştık.”(F. Rıfkı Atay)

OYSA, OYSAKİ

Cümleleri karşıt anlamlarla bağlar.

“Hiç düşünmeden onların doğruluğuna inanmıştır. Oysa ben öyle değilim.”
(Sunullah Arısoy)

MADDEM, MADEMKİ

Cümleleri sonuçluk ilgisiyle bağlamakta ve bağımsız önermeler hâline getirmektedir.

“Mademki Munise’yi evlerinde istemiyorlar, acaba ben kendim evlat etmek istesem verirler mi? “ (Reşat Nuri Güntekin)

NİTEKİM, NASIL Kİ

Cümle aralarında ve cümle başlarında kullanılır. Cümleleri karşılaştırma, benzetme ve konuya açıklık getirme bakımından bağlar.

“Nitekim meste mey içmek hoş gelür, hüşyare su.” (Fuzuli)

YETER Kİ

“Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin.” (Atatürk)

İLE

Sözcükleri ve takımları bağlayış bakımından “ve” bağlacıyla aynı görevi yapar.

“Veli ile öbür bahçe sahipleri büsbütün susuz kaldılar.” (Necati Cumalı)

YİNE, GENE

Cümleleri önce geçen cümlelere “bir daha” anlamını katarak bağlamaya yarar.

“Yine nevbet-i tahammül dil-i bikara düştü.” (Şeyh Galip)

HELE

Kendisinden sonra gelen ögeyi öncekilere daha önemli olarak gibi anlam ayrıntılarıyla bağlar.

“Tabiat bozkırlarda cilveli, oynak... süslü; hele makyajlı değildir.” (Refik Halit Karay)

YOKSA

Sözcük öbeklerini ve cümleleri karışık anlamıyla bağlar.

“Yoksa anlaşmazlık mı o talihsizliğe sebep olmuştur.” (Reşat Nuri Güntekin)

KAH...KAH

Sözcük öbeklerini ve cümleleri karşıtlık ve bazen anlamlarıyla bağlar.

“Gah eserim yeller gibi

Gah çağlarım seller gibi

Gah tozarım beller gibi

Gel gör beni aşk neyledi.” (Yunus Emre)

HATTA

Bu bağlaç, cümlelerin anlamlarını pekiştirerek bağlar.

“Ya Rab, çekemem bu ıstırabı,

Hatta çekemem huzur u habı.” (Abdülhak Hamit Tarhan)

ÜSTELİK

Bu bağlaç cümleleri pekiştirme yoluyla bağlar. Bazen hatta ve bile bağlaçlarının görevlerini de üstlenir.

AMMA, AMA, FAKAT, LAKİN

Bu bağlaçlar genellikle aynı anlamda ya da birbirine yakın anlamlarda kullanılır. Karşıt anlamlı cümle ve cümlecikleri bağlar, cümleler arasında neden-sonuç ilişkileri kurar.

“Bu konağa gelip giden çok amma dönüp gelen yok.” (Cevdet Paşa)

“Ama iyi niyetlilerin dayanışması onlardan gelecek bütün fenalıkları önler.”
(Falih Rıfkı Atay)

“Vatan işlerinde ölmek olabilir, fakat korkmak asla!..” (Atatürk)

“Lakin vatandan ayrılışın ıstırabı zor.” (Yahya Kemal Beyatlı)

MEĞER, MEĞER Kİ, MEĞERSE

Unutulmayan, düşünülmeyen durumları anlatmak için kullanılır.

“Onu çalışkan, uslu bir genç sanırdım; meğer tembelin, yaramazın biri imiş.”
(Hüseyin Rahmi Gürpınar)

YA...YA, YAHUT, VEYA, VEYAHUT; YA DA, YA

Bu bağlaçlar genellikle ayrı anlamlarda kullanılır. Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini, cümle ve cümlecikleri bağlar.

“Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.” (söylence)

“Kangısın alsam; gülü yahut ki camı, ya seni.” (Nedim)

“Göreceğiz ya, iki şey var ki, Anadolu’yu yurt bilen Selçukluların Anadolu’ya kattıkları en güzel iki şeydir derim ben: Yaşamaya ve ölüme güneş katmaları.” (Ceyhun Atuf Kansu)

“İçimde bir korku ya da korkuya benzer bir şey.” (Sunullah Arısoy)

HEM... HEM, HEM DE

Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini, cümleleri bağlar. Eşitlik, karşıtlık ve birlikte olma anlamları verir.

“Minnet Huda’ya iki cihanda kılup sait

Nam-ı şerifin eyledi hem gazi, hem şehit.” (Baki)

“Kendisini hem pek sevdirmiş, hem de verdiği haberlere büyük rağbet ve ehemmiyet temin etmişti.” (Hüseyin Cahit Yalçın)

YANI

Bu bağlaç bir konuyu daha açık biçimde anlatmak için kullanılır.

“Bence ciddiyet, işi benimseyiştir. Yani bir iş o işi gören tarafından ciddiye alınıyorsa ciddidir, alınmıyorsa değildir.” (Orhan Veli Kanık)

ÖRNEĞİN, MESELA

Cümleleri bağlar. Bir konuyu açıklamak ve değişik örnekler vermek için kullanılır.

“Örneğin, futbol, kamyş vuruşmak, çikolata çekişmek.” (Orhan Kemal)

İSE

Sözcükleri karşılıkla bağlar.

“İnsanın kokusu ise yapışkan ve ağır.” (Berna Moran)

Bağlaç Yapıları

Öbür sözcük türleri gibi bağlaçlar da yapı bakımından çeşitlilik gösterir:

- A. Yalın bağlaçlar:** ve, de, ama, ile, bile, eğer, lakin, yani, meğer, hem...
- B. Türemiş bağlaçlar:** örneğin, üstelik, ancak, açıkçası, kısacası, anlaşılın, gerçekten...
- C. Bileşik bağlaçlar:** oysa, öyleyse, yoksa, neyse, kim bilir, halbuki, veyahut, meğerse, nitekim, sanki...
- D. Öbekleşmiş bağlaçlar:** Bazı bağlaçlar ve sözcükler bir araya gelerek bağlaç öbeğini oluştururlar. Özellikle, ki bağlacı pek çok sözcük ve bağlaçla bir araya gelerek çeşitli bağlaç öbekleri oluşturur. Bu bağlaç öbekleri şu bölümlere ayrılabilir. 1.ki bağlacı ile kurulan bağlaçlar 2.Tamlama biçiminde kurulan bağlaçlar 3.Yinelenen bağlaçlar

Bağlaçlar ve ilgeçler işlevleri açısından birbirine çok benzer. İkisi arasındaki en önemli ayrılık ilgeçlerin sözcükler, bağlaçların ise sözcük öbekleri, cümlecik ve cümleler arasında ilgi kurmasıdır. Bazı sözcükler hem ilgeç hem de bağlaç olarak kullanılır:

“Ahmet, Ümit ve Bilgin dün Antalya’ya gittiler.” bu cümlede Ahmet, Ümit ve Bilgin eş görevli sözcüklerdir. Bu eş görevli sözcükler ve bağlacı ile birbirine bağlanmışlardır.

Belli başlı bağlaçlarla cümleler yapar mısınız?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Seçtiğiniz bir metindeki edatların kullanılma nedenlerini açıklayınız.
2. Edatların yerini tutan ekler hangileridir?
3. Bağlaçlar niçin kullanılırlar?
4. Bağlaçları yapı bakımından sınıflandırınız.

7.SÖYLEŞMEYE BAĞLI (DİYALOG) ANLATIM

HAZIRLIK

“Oyunlarla Yaşayanlar” sayısız anlatım arayışları içinde tiyatroyu da deneyen Oğuz Atay’ın tek oyunudur.

İnce bir alayla yoğurulmuş doğal konuşma diliyle yazılmış olması ve ustalıklı diyalog kurgusuyla okuru ve tiyatro izleyicisini kolayca kucaklayan bir eserdir “Oyunlarla Yaşayanlar”.

Gündelik hayatımızdaki konuşmalar içinde diyalog anlatımının payının niçin büyük olduğunu araştırırız.

OYUNLARLA YAŞAYANLAR

Acıklı güldürü

SERVET: Bu ne hazırlığı böyle?Biliyorsun bugün prova yok.

EMEL: Bir reklam filminde oynayacağım.(Servet kaşlarını çatar.) Biliyorsunuz tiyatronun altın devri kapandı,” Halkla İlişkiler” devrinin kâğıt para devri açıldı. (Servet’e döner.) Biraz sonra yeni kişiliklere bürüneceğim: Önce bir buzdolabının karşısında hayranlıktan dona kalacağım, sonra hamarat bir çamaşır makinesiyle dans edeceğim. Ah ne romantik! Bir çamaşır tozunun temizleyici kolları arasında hissediyorum kendimi. İçimi şimdiden bir beyazlık kapladı. (Birden sesini yükseltir.) On yılda on yüz milyon lira yarattık her boydan! Yarım saat içinde böyle değişik kişiliklere bürünmek bir sanatçı için ölüm demektir. (İçini çeker.)

SERVET: Tiyatro kutsal amaçlarından gittikçe uzaklaşıyor.

EMEL: (Bir şey hatırlamış gibi güler.): Bu sanatı ciddiye alanlarda var. Saffet’in bir arkadaşıyla tanıştım... (Birden susar.)

SERVET: Ne oldu?

Emel: Hiç. İyi bir insan. (durur.) Oyunlar yazıyor.

Servet: Oyun mu yazıyor? Neden bana haber vermediniz? Nasıl yerli oyun sıkıntısı çektiğimi bilmiyor musunuz?

Emel(Çekinerek.): Canım kısa denemeler yapıyor henüz. (Kendi kendine) Nerden başladım bu söze?

Servet: Denemeler mi yazıyor? Sanki ötekiler başka bir şey mi yapıyor? (Kararlı) Bu genç adamla tanışmak isterim.

Emel(Gülümser.): Çok genç sayılmaz.

Servet: Daha iyi. Çünkü şimdi bütün gençler sanata karşı. (Durur.) Kendini genç sanan ihtiyarlar da sanata karşı. Herkes sanata karşı. Önce şiirden anlamı kaldırdılar, sonra müzikte melodiyi öldürdüler. Ya resim? Çizgi çizmesini bilmeyenler hemen meşhur oluyorlar. Sanatı öldürdüler!

Emel: Onun da pek yaşamaya niyeti yokmuş demek ki.

Servet: Geçen gün bir genç adam yollamışlar bana. Oyun yazarıymış. Nerde oyununuz dedim. Yokmuş. Artık oyunlardan konuşma kaldırılmış, öyle söyledi.

Emel: Pandomim!

Servet: Yok canım, 'içinden anlama' tiyatrosuymuş. Delikanlı bana bir saat nutuk çekti. 'Ey küçük kafalı, küçük burjuva seyircisi! bir bilet aldım da koltuğuma kuruldum diye bu gevşeme hakkını nerden buluyorsun? Tembel seyirciye paydos! Oyuncularımızın içinden geçenleri anlamayan senin gibi seyircilere kapılarımızı kapadık artık biz !'(Durur. Üzüntülü.) Ne yapsam?(Ellerini iki yana açarak hareketsiz kalır.) Acaba ben de bostan korkuluğu reklamına mı çıksam?

Oğuz Atay,

Oyunlarla Yaşayanlar

AÇIKLAMALAR

Yunanca dialogos sözcüğünden gelen diyalog karşılıklı konuşma demektir.

Oyun, roman, hikâye gibi edebiyat türlerinde iki ya da daha çok kişi arasındaki konuşma biçiminde yazılmış eserdir.

Tiyatroda bir oyunun kuruluşu diyaloga dayanır.

Okuduğumuz Oğuz Atay'ın "Oyunlarla Yaşayanlar" adlı eseri de bütünüyle diyaloglardan kuruludur.

Diyalogun sözlü anlatımın, konuşma dilinin bütün özelliklerini taşıması gerekir. Diyalog, oyunun sahnelenişi sırasında hareketle bütünleneceği için doğallıktan uzak biçimdeki bir diyalog kurgusu tiyatro biçimine ters düşer.

Öteki düz yazı türlerinde de diyalog öykülemeyi tekdüzelikten kurtarıp anlatıma canlılık kattığı Yakup Kadri Karaosmanoğlu kaleme aldığı bir anısında açıkça belirgindir:

"Nereye gidersin?"

Ahmet Haşim, mahzun mahzun önüne baktı:

"Bilir misin nereye giderim? Otelime," dedi. Otel sahibi F. Bey'i tanırısın. Basit, basit olduğu için de insana rahatlık veren bir adamdır. Onunla laf atarız. İzmir ahvaline dair dedikodular ederiz. Bazen de birlikte İkinci Kordon gezintilerine çıkarız.

Ahmet Haşim bu sözleriyle, sanırım ki, Kordonboyu'ndaki hayatını cazip göstermeye ve Karşıyaka'ya gönülümle bağlı olduğumu bildiği hâlde beni de yanına çekmeye çalışıyordu. Bütün bunları söylerken keyifle nargilesini fokurdatmayı da unutmuyordu. Dedim ki:

“Senin nargile içtiğini hiç görmemiştim.”

“Çoktan beri içerim. Sen benim İstanbul'daki hayatımı bilemezsin ki... Boş vakitlerimi hep çayhane, kahvehane köşelerinde tanımadığım kimselerle hoş beş ederek çay, kahve, nargile içmekle geçirirdim. Sade bir halk adamı gibi yaşamak ne kadar rahat vericidir.

Platon (Eflatun)'un Türkçeye de çevrilen Diyaloglar'ı, Sokrates'in soru-cevap biçiminde düzenlenmiş eserleri bu türün en iyi örnekleri arasında yer alır:

“Ama iyi şeylerin hiç biri zararlı olmaz değil mi?”

“Öyle sanırım.”

“Tabii bir şey zararlı olmazsa zarar vermez, değil mi?”

“Vermez.”

“Zarar vermeyen, kötülük eder mi?”

“Hayır, etmez.”

“Kötülük etmeyen, kötülüğe sebep olmaz değil mi?”

“Tabii olmaz.”

“Peki, iyi şey faydalıdır değil mi?”

“Evet.”

“Öyleyse refaha sebep olur.”

“Evet.”

“Demek ki iyi, her şeyin sebebi değil, ancak iyi olanın sebebidir, kötü olan şeylerle ilgili değildir.”

“Evet, tam öyledir.”

Eflatun,
Gençlik Terbiyesi

Siz de bir diyalog yazma çalışması yapabilir misiniz?

Bir hikâye ya da romandaki diyaloglar da konuşma dilinin özelliklerini taşımaktadır. Bu tiyatrodaki olduğu gibi konuşurulan kişilerin gerçek hayattaki konuşmaların yazıya geçirilmesi anlamına gelmez. Yalnızca sözlü anlatımın kısa, kimi zaman da devrik cümleyle dayanan belirli ana özelliklerinin gözetilmesini gerektirir. Tanzimat sonrası tiyatro, roman ve hikâyelerde diyalogların başarısızlığı konuşma dili özelliklerinin yazı diline uygulanmayışından kaynaklanır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'a gelinceye kadar, çoğu eserindeki diyalogların yapmacıklığının nedeni budur.

Geleneksel seyirlik sanatlarımızda Karagöz ve Ortaoyunu dışında eski Türk edebiyatında açıklanan anlamıyla diyaloga rastlanmaz.

Edebiyatımızda başarılı örnekler Hüseyin Rahmi Gürpınar ile çıkar karşımıza.

Ahmet Rasim özellikle söyleşilerinde diyalogu ustalıkla kullanan yazarlarımızdandır:

“Oturdum oturmam, karşıma pos bıyıklı bir herif dikildi.

-İsminiz?

-Rasim

-Necisiniz?

-Muharrir.

-Hangi gazetede?

-İkdam'da.

-Buraya niçin geldiniz?

-Ada'ya gitmek için.

-Ada'da ne yapacaksınız?

-İşte orasını bilemiyorum. Yalnız şu var ki burada ne yaparsam orada da onu yapacağım. Siz niye soruyorsunuz?

Herif afalladı. Bir dakika düşündükten sonra:

-Ben buranın zabıta memuruyum...

-İyi ya! Niye soruyorsun?

Yine afalladı.

-Bir cürmüm mürmüm var mı?

-Ha...yır! Öyle emir aldık.

-Benim için mi?

-Ha...yır!

-O halde vazifeni tecavüz ediyorsun. Çıkar mısınız?

-Hayır!”

Ahmet Rasim,
Bir Sergüzeşt

Günümüzde Türk yazarı diyalogu geçmiş deneyimlerin de katkısıyla ustaca kullanmalıdır. Bunlardan biri olan Orhan Kemal gücünü diyalogu ustaca kullanmasından alır. Onun kişileri, konuşmalarıyla vardır:

“Kamyon nihayet dolabildi. Çakılları boşaltıp gelinceye kadar soluk alacaktık. Birlikte çakıl attığımız delikanlıyla bir kayanın dibine yan yana oturduk.

“Adın ne senin?” diye teklifsizce sordu. Söyledim.

“Seninki ya?”

“Benimki mi? Benimki Şeker Veli.”

“Nerden olursun?”

“Ben mi? Yıldızeli’nden olurum... Sen ya?”

“Ben buralıyım.”

“Ben Yıldızeli’nden olurum... Bıldıırda geldik; ondan önceki yıl da... Evvelleri Angara’ya giderdik. Sen siftah mı çalışıyon?”

“Siftah çalışıyorum.”

“Bu işler zor iş kardaşım, senin harcın değil. Bi katiplik ne uyduramadın mı?”

“Uyduramadım. Demek benim harcım değil? Sen nasıl çalışıyorsun?”

“Bana ne bakan sen? Bizim hamırımız rençberlikle yoğrulmuş. Babamızdan, dedemizden böyle gördük, alışdık.”

“Benim alışamadığımı nerden anladınız?”

“Senin ellerin katip eli, yüzün bembeyaz. Gün görmemiş...”

Orhan Kemal,
Avare Yıllar

Diyalog dışında bir de monolog vardır. Tek kişinin konuşmasına, tiyatro oyunlarında kahramanlardan birinin sahnede kendi kendine yaptığı uzun konuşmanın bütününe monolog denir. Çoğunlukla oyunun seyircisi tarafından kolay anlaşılabilmesi için gerekli duygu ve niyetlerini açıklar durumda olurlar. Bunlar genellikle şiddetli heyecana düşmüş kişilerin çevrelerinden kopmaları anında yapılan konuşmalardır.

Bir tek kişi tarafından oynanmak üzere yazılmış olan komedilere de monolog adı verilir.

Diyalog ile monolog arasındaki fark nedir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Söyleşmede jest ve mimiklerin konuşmaya kazandırdığı değeri belirleyiniz.
2. Söyleşmeye bağlı anlatım nerelerde ve nasıl kullanılır?
3. Söyleşmeye bağlı anlatım ve zaman arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Söyleşmeye bağlı anlatımla örnek bir metin oluşturunuz.

MİZAHİ ANLATIM

HAZIRLIK

Mizah, kocaman kollarıyla bütün dünyayı kucaklayan bir ağaca benzer.

Dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın binlerce yıldan beri bütün insan topluluklarında mizahın başköşede yer aldığını görürüz.

Toplumumuzdaki mizah anlayışını araştırınız.

ŞİMDİKİ ÇOCUKLAR HARİKA

...

İki gün hep bu sorularla cevaplarını ezberledik. Öğretmenimiz sık sık “Sakın unutmayın ha!” diyordu.

Ben artık içimden, arka arkaya cevapları diziyordum: “1492. Babam Fatih Sultan Mehmet. Mimar Sinan. 1492. Babam. Fatih Sultan Mehmet. Mimar Sinan. 1492. Babam...”

...

Sanki içimden geçenleri okumuş gibi, müfettiş bana,

-Sen kalk! dedi.

Sevinçle fırladım. Sonradan bana arkadaşların söylediğine göre, müfettiş

-Kaç yaşındasın, diye sormuş.

Ben heyecandan soruyu anlamadığım için, Amerika'nın keşfini soruyor sandım,

-1492 efendim... diye bağırdım.

Şaşkınlıktan gözleri büyüyen müfettiş,

-Nee! Kaç yaşındasın, diye bir daha sordu.

Ben de doğru cevap verdiğimi sanarak,

-1492 efendim... diye daha yüksek sesle bağırdım.

Müfettiş,

-İstanbul'u kim fethetti, diye sormuş.

Ben ezberlediğim cevap sırasına göre,

-Babam... dedim.

Müfettişin soruların sırasını değiştireceğini önceden hiç düşünmemiştim.

Müfettiş ayağını yere vurup bağırdı:

-İstanbul'u kim fethetti, diye soruyorum.

-Babam efendim.

-Senin baban kim?

-Mimar Sinan.

-Ağzından çıkanı duyuyor musun oğlum? Babanı soruyorum, Mimar Sinan diyorsun.

İşte ancak o zaman kırdığım potu anlayabildim.

Aziz Nesin,

Şimdiki Çocuklar Harika

AÇIKLAMALAR

Mizah şaka, eğlence, nükte, latife anlamına gelen bir sözcüktür.

Mizah güldürme amacı taşır. Küçük düşürme söz konusu değildir. Bu noktada hicivden ayrılır.

Mizah için kullanılan Batı'dan alınma bazı sözcükler de vardır. Bunlardan humor Latince'dir. "Alışık olunmayan, normalin dışında kalan" davranışlardan veya olaylardan çıkan mizahtır. Espri Fransızcadır. Bir olay veya davranışı gülünç duruma sokarak başkalarını güldürmektir. İğneleme yönü vardır. Dilimizde espri karşılığı olarak nükte de kullanılır. Yunanca kökenli bir sözcük olan ironi alaya alma anlamına gelir. İğneleme görünse, incelikten uzaklaşıp kabalaşabilir. Küçümseme vardır.

Hayatın unsurlarından çıkarılan mizah ilkin sözlü olarak doğar, yazıya geçirildikten sonra edebi bir tür olarak gelişir. Ölçülü bir mizah, aksaklıkların düzeltilmesinde etkili olur.

Millet olarak mizah örnekleri yönünden sözlü ve yazılı zengin bir edebiyata sahibiz.

Mizah, gülmece deyince de ilk aklımıza gelenler Nasreddin Hoca'dır.

Nasreddin Hoca fıkralarının kalıcılığı nereden kaynaklanmaktadır?

Nasreddin Hoca'nın birçok maceralarını duymuş olan Hitar-Pitar alt etmek niyetiyle onu bulmaya çıkmış. Nasreddin Hoca'nın köyüne varınca bir duvara sırtı dayalı oturan bir adama rastlamış. Ona Nasreddin Hoca'yı nerde bulabileceğini sormuş. Adam da "Ben gider bulur getiririm sana onu; ama benim yerime şu duvara sırtını ver ki duvar yıkılmasın," demiş. Hitar-Pitar duvara sırtını vermiş. Saatlerce beklemiş. Sonunda ona demişler ki: "İşte Nasreddin Hoca, seni kendi yerine bu duvara destek

diye koyan adamdı, anlayamadın mı?”

Mizah halk edebiyatında, divan edebiyatında ve Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatında olmak üzere üç bölümde inceleyebiliriz:

Halk edebiyatında mizah: Söyleneni belli olan veya olmayan, güldürücü hikâyeler, fıkralar, nükteler, manzum taşlamalar, destanlar, masallar, ortaoyunu, Karagöz, meddah gibi seyirlik oyunlardaki akla dayanan iğneleyici sözler, konuşmalardır.

Mizah edebiyatında sadece bizim edebiyatımızda değil, dünya mizah edebiyatının şaheserleri sayılan Nasreddin Hoca fıkraları çok önemli bir yer tutar. Bektaşî, Bekri Mustafa ve İncili Çavuş fıkralarında Türk mizah ve nüktedanlığının güzel örnekleri çıkar karşımıza. Aşıklar arasındaki atışmalarda mizahi unsurlar olduğu gibi, aşıklar mizahi destanlar da söylemişlerdir. Bekşi Destanı, Mirasyedi Destanı, Uyuz Destanı, Pire Destanı, Esnaf Destanı vb... Tekke edebiyatındaki şathiyeler de mizahi örnekler arasında kabul edilir.

Divan edebiyatında mizah: Divan edebiyatı şair ve yazarları mizahı benimsemişlerdir.

Şeyhi'nin Harname'si, Fuzuli'nin Şikayetname'si, Fütuhi'nin Pire Manzumesi, Ebubekir Kani'nin Hırrename'si divan edebiyatı mizah örnekleri arasında gösterilenlerdir:

1.Bir eşek var idi zaif ü nizar

Yük elinden katı şikeste vü zar

2.Gah odunda vü gah suda idi

Dün ü gün kahr ile kısuda idi

3.Ol kadar çeker idi yükler ağır

Ki teninde tü kalmamıştı yağır

4.Doğranır idi arpa arpa teni

Gözü görünce bir avuç samanı

5.Kargalar derneği kulağında

Sineğin seyri gözü yağında

6.Bir gün ıssı eder himayet ana

Ya'ni kim gösterir inayet ana

Şeyhi,

Harname

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatında mizah: bu dönemde mizah Batılı bir anlam kazanır. Siyasi ve sosyal eleştiri açısından mizaha başvurulur. Ziya Paşa'nın dönemin sadrazamı Ali Paşa'yı alaya alan Zafername'si başarılı örneklerdir. İlk mizah dergisinin yayımı da bu dönemde (1870) gerçekleşir.

Cumhuriyet dönemindeki mizah anlayışının değişmesi nereden kaynaklanmaktadır?

Cumhuriyet dönemindeki mizah edebiyatının yaygınlaşarak sürdüğünü görüyoruz. Bunlar içinde bir örnek de Orhan Veli Kanık'ın Charles Cros (1842-1888)'ten çevirdiği "Çirozname"dir:

"Beyaz kocaman bir duvar – çıplak mı çıplak
Üzerinde bir merdiven – yüksek mi yüksek
Duvar dibinde bir çiroz – kuru mu kuru

Bir herif geldi elleri – kirli mi kirli
Tutmuş bir çekiç çivi – sivri mi sivri
Bir yumak da sicim – zorlu mu zorlu

Çıktı merdivene derken – yüksek mi yüksek
Mıhladı sivri çiviye – tak tak da tak tak
Duvarın ta tepesine – çıplak mı çıplak

Attı çekici elinden – düş Allahım düş
Taktı çiviye sicimi – uzun mu uzun
Astı ucuna çirozu – kuru mu kuru

İndi merdivenden tekrar – tıklar da tıklar
Sırtında çekiç merdiven – ağır mı ağır
Çekti gitti başka yere – uzak mı uzak

O gün bugündür çirozcuk – kuru mu kuru
 Mezkur sicimin ucunda – uzun mu uzun
 Nazikçe sallanır durur – durur mu durur

Ben bu hikâyeyi düzdüm – basit mi basit
 Kudursun bazı adamlar – ciddi mi ciddi
 Ve gülsün diye çocuklar – küçük mü küçük.

Hüseyin Rahmi Gürpınar hikâye ve romanlarında, Ahmet Rasim fıkralarında mizah türünün ilk başarılı örneklerini verdiler.

Mizah alanında asıl patlama İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülür. Aziz Nesin ve Sabahattin Ali çıkardıkları Markopaşa dergisiyle siyasal ve toplumsal düzeni eleştiri konusu yaparak yeni bir mizah anlayışını geliştirirler. Bu espriye dayalı, güldürürken düşündürülen bir mizahtır. Rıfat Ilgaz, Vedat Saygel, Hüseyin Korkmazgil, Muzaffer İzgü, Oktay Verel, Tekin Aral, Gani Müjde, Cihan Demirci bu alanda anılması gereken adlardır.

Son olarak “kara mizah” olarak adlandırılan türden iki örnek metin sunuyorum.

ÜLKEMİZ

“Öğretmen, ülkemizde ne varsa yazın dedi. Neler yetişiyor? Ne satıyoruz? Ne alıyoruz? Hepsini yazın, dedi.” Hikmet, parmaklarıyla hesapladı: “Çok şey yetişiyor. İstersen ben yazdırayım. Bilmem. Öğretmen, kendiniz yazın, dedi. Küçük çocuklar, bu kadar şeyi birden akıllarında tutamazlar. Ben sana önce bir iki üç diye yazdırırım, sonra, bir iki üçü sileriz. Yazı ödevi, böyle yapılırsa daha güzel olur; geçişler fark edilmez. Bütün büyük yazarlar, satırların arasındaki bu bir iki üçleri güzelce eriten adamlardır. Sen de büyüyünce böyle yazarsın olur mu? Ne yapayım büyüyünce, Hikmet amca?” “Tiyatro yaz.”

Salim, çantasından bir dergi çıkartarak karıştırmaya başladı. “Nedir o dergi?” “Hayvanlar Dünyası.” “Demek onlar, başka bir dünyada yaşıyorlar.” Salim, gülmeye başladı: “Çok komiksin sen, Hikmet amca.” Hikmet amca komik, komik Hikmet amca.

Ülkemizde dağ vardır, ova vardır, akarsu vardır, tepe vardır, içi taranmış çokgenlerle gösterilen şehirler vardır, girintili çıkıntılı kıyıları vardır, çakıl parçalarına ve kuşlara benzeyen göller vardır, ağzını açmış sivri burunlu ve kuyruklu bir kurbağaya benzeyen bir iç denizimiz vardır, yeşil düzlükler ve kahverengi yükseltiler vardır. Bu görünüşüyle ülkemiz, ilk bakışta, başka ülkelere benzer. Bu bakış, kuş bakışıdır. İlkbaharda ülkemiz yeşillenir, sonbaharda, eski bir harita gibi sararır, solar.

Ülkemizde tarım ürünleri yetişir. Kuru üzüm ve incir yetişir. Önce ıslak yemişler yetişir. Onları, güneş olan yerlerde kurutarak kuru yemiş yetiştiririz. İngiltere'ye göndeririz onlar da bize gerçek gönderirler. Gerçek tohumlar gönderirler. Biz, o gerçeklerden kendimize göre gerçekler yetiştirmeye çalışırız.

Oğuz ATAY

VATANDAŞ

Kuşku bir içtenlik belirtisiydi ne de olsa, ama hoşnut olup olmamanın önemi yoktu. Başarı da fazla önem taşıyordu bir bakıma. Her şeye bilenmiş bir bilinçle bakmaktı önemli olan, duyguları, düşünceleri, olayları ve sözleri bu bilincin yardımıyla, canevinden yakalamaktı. Bu da olsa olsa burada parça parça dağıldıktan sonra, içinde bütünlüğü bulduğumuz, kendi kendimiz olduğumuz biricik yerde, ayakyolunda olurdu. Bunun için kuşku oldukça çabuk bırakırdı yakamı. "Evet, doğru, yaptığımdan hiç bir sonuç alamadım daha, gene de iyi yoldayım. Girip çıktığım ayak yollarından biliyorum; ayakyolu yazınında kimsecikler elime su dökemez", diye karşılık veriyordum kendi kendime. Bugün de aynı şeyi söyleyebilirim. Bir Balzac değilim elbette. Bir Çehov da bir Kafka da değilim, ama, öyle sanıyorum ki, kendi alanımın en yetenekli, en çalışkan, en etkili kişisiyim: yazıyorum, çiziyorum, çabalıyorum durmadan. Gün oluyor, karımla konuştuğum, tek heceli birkaç sözcük bir yana, tek kişiyle konuşmuyorum; gün oluyor, insanların ağızından yalnızca düşmanlık belirten sözler geliyor kulağıma, ama tek günüm geçmiyor ki, en azından iki genel ayakyoluna uğramayayım, en azından iki ayakyolundan insanlara dost sesimle seslenmeyeyim.

Baş koymuşum bu yola! Üstelik nerdeyse yalnız başımayım; ne önümde biri vardı, ne de ardımda biri var. üstelik her yönden geliştirdim sanatımı, yalnızca amaca değil araca da önem verdim.

Şu kalemlerime bir bak; her rengi var, üstelik bunlardan iyisini bulamazsın bu kentte. Karnımı doyurmama bile zor yeten bir gelirden sanatıma pay ayırıp bu pahalı kalemlere para dökmem, gelip geçici bir hevese bağlanamaz hiç bir zaman, ayakyollarında hep kendi kendimle baş başa olduğuma göre, bir gösteriş düşkünlüğü de sayılamaz; tam tersine kaçınılmaz bir gereklik sonucudur. Bilirsin, kuşkusuz kentin ayakyollarının kapıları, duvarları aynı renkte değil, çokları da koyu renkte. Buralarda içimden yükselen sesi, içimden yükseldiği anda, insanlara sunabilmek için, çevremin olanaklarına uymak zorunda olduğumu söylemek bile gereksiz: hem okunaklı olmalı, hem de kolaylıkla göze çarpmalı, bakışları hemen kendine çekmeli yazdıklarım.

Tahsin YÜCEL

Kara mizah diye adlandırılan yukarıdaki iki metni diğer mizah türleriyle karşılaştırır mısınız?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Mizahi metinlerin ortak özellikleri nelerdir?
2. Mizah hangi öğelerle sağlanır?
3. Nasreddin Hoca fıkralarında mizahı sağlayan öğeler nelerdir?
4. Hangi metin türlerinde mizahtan yararlanılır?

7.ÜNLEM

HAZIRLIK

Heyecanlandığımızda, beklemediğimiz bir durumla karşılaştığımızda yardımımıza koşar ünlemler. Yazı yazarken de, konuşurken de!

İçinde ünlem bildiren sözcüklerden oluşan bir paragraf hazırlayınız.

ŞERMİN

Sarı kedim

Siyah kedim,

Beyaz kedim,

Adı “Rengin” olsun dedim.

Rengin! Rengin! Rengin! Rengin!

Kedim işitmedi lakin...

Tevfik Fikret

“Tanrının günü işte böyle didin ha didinmez misin?”

(Hüseyin Rahmi Gürpınar)

“Bir ah çeksem karlı dağlar kül olur.” (Bir türküden)

“Eyvah!... Ne yer, ne yar kaldı,

Gönlüm dolu ah ü zar kaldı.” (Abdülhak Hamit Tarhan)

“Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bad-ı sabadan gayrı.” (Fuzuli)

“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri.” (Atatürk)

AÇIKLAMALAR

Bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan kelimelerdir:

“Aman Allah, gök gürlüyor!” (Ahmet Rasim)

“Bire medet, tramvay geliyor!” (Ahmet Rasim)

Ünlem, genel olarak, insanın herhangi beklenmedik bir olay, görülmedik bir yaratık karşısında konuşamaz duruma geldiği anda ağızından çıkan ses ya da seslerdir.

Sesin tonu, ünlemin anlatış değerini belirtir.

Ünlemler üçe ayrılırlar:

1.Asıl Ünlemler: Birini çağırma kullanılarak ya da konuşanın taşkın duygularını anlatan ünlemlerdir: Hey! Ey! Hu! Kuçukuçu! Hişt! Haydi! Vah vah! Bire medet! Eyvah! Oh! Ay! Of! vb.

2.Ünlem olarak kullanılan kimi isimler, sıfatlar ile fiillerin emir kipleri: Dehşet! Arkadaşlar! Allah! Allahım! Alçak! Alçaklar! Hain! Nefis! Güzel! Yaşa! Var ol! Dur!vb.

3.Yansımalar: Canlı varlıkların seslerini, cansız varlıkların gürültülerini taklit eden ünlemlerdir. Paldır küldür! Şangır şungur! Hav hav! Kukuriku! Cart! Fış fış! Takır tukur! Fiskos! Şıkır şıkır! vb.

Ünlemler, cümle değerinde sözlerdir. Örneğin, bir tek “eyvah” sözü bize, konuşanın hangi ruh durumu içinde bulunduğunu anlatabilir. Bu nedenle, ünlemler, tek başlarına kullanıldıkları gibi anlam gereğine göre, cümlelerin başında ya da sonunda da bulunabilirler: “Türk ordusu yaşasın!” gibi.

Ünlem cümlelerinin sonuna her zaman (!) işareti konur.

Sevinç, üzüntü, şaşkınlık, acıma, korku gibi duygular sırasında bazı isimler ünlem görevi üstlenirler. Bunlara birkaç örnek veriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. Öyküleyici anlatımdaki ögeler nelerdir?
2. Öyküleyici anlatım daha çok hangi metin türlerinde kullanılır?
3. Bir metinde yer alan isimlerin hangi çeşit olduğunu nasıl tespit ederiz?
4. Betimleme (tasvir) hangi tür metinlerde daha çok kullanılır?
5. Sıfatların işlevleri nedir?
6. Coşku ve heyecana bağlı metinlerin ortak özellikleri nelerdir?
7. Belirsizlik zamirlerini nasıl diğer zamirlerden ayırırız?
8. Destansı (epik) anlatımın emredici anlatım ile ne tür bir ilişkisi vardır?
9. Fiilimsileri niçin kullanırız?
10. Öğretici metinler niçin yazılır?
11. Tartışmacı anlatımla metin oluştururken düzenlenen cümlelerin özellikleri nelerdir?
12. Kanıtlayıcı anlatımla oluşturulmuş metinlerin yazılış amaçları nelerdir?
13. Zarfların cümleye kazandırdığı anlamlar nelerdir?
14. Düşsel (fantastik) anlatımı daha çok hangi metin türlerinde kullanılır?
15. Düşsel ve gelecekte söz eden metinleri karşılaştırınız.
16. Bağlaçların özellikleri nelerdir?
17. Söyleşmeye bağlı (diyalog) anlatımın daha çok nerelerde kullanıldığını açıklayınız.
18. Mizahi anlatıma daha çok hangi metinlerde başvurulur?
19. Ünlemlerin kullanılma nedenlerini belirtiniz.

ÖZET

Anlatım tarzları içinde öyküleyici (hikâye etme) anlatım en başta gelenlerdendir. Geçmişe yönelik olayların zaman sırasına göre ilgi uyandıracak biçimde anlatılmasına öyküleme (hikâye etme) diyoruz.

İsimler (adlar) varlıkları tanıtmak için kullanılan sözcüklerdir. Bir başka deyişle varlıklar ya da eylemleri bildiren, tanıtan sözcüklere isim denir. Sokak, bulut, Ayla vb.

Betimleyici (tasvir edici) anlatım; bir şeyin söz ya da yazıyla göz önünde canlanacak biçimde anlatılmasıdır. Betimlemede gözlem çok önemli bir yer tutar.

Günlük hayatımızda çokça kullandığımız sıfat: İsimlerden önce gelerek onların niteliklerini ve özelliklerini belirtir. Niteleme ve belirtme sıfatları başlıkları altında iki ana gruba ayrılırlar.

Duygu ve düşüncelerin düş gücüyle zenginleştirilip coşkulu bir dille anlatıldığı bir tür coşku (lirik) ve heyecana bağlı anlatımdır. Lirik anlatım akıldan çok düşünceye düşünceden çok duyguya rastlanır.

İsim olmadıkları hâlde isimmiş gibi kullanılan ve ismin yerini tutan sözcüklere zamir diyoruz. O, bu, ben, siz, herkes, nereye gibi. Zamirler kişi, işaret, belgisiz ve soru olmak üzere dörde ayrılırlar.

Destansı (epik) anlatımın dilimizdeki karşılığı destandır. Konu milletlerin doğuş yıllarıdır. Halkın düş gücüyle beslenerek kuşaktan kuşağa geçerek yazıya dönüştürülmüşlerdir. Çivi yazısıyla pişmiş tabletlere geçilirken Gılgamış Destanı bilinenlerin en eskisi sayılmaktadır. İlyada ve Odyssea destanı ise yazılı destan türünün en mükemmel örnekleri arasında sayılmaktadır.

Bir iş, oluş, hareket, durum bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcüklere eylem (fiil) denir.

Eylemden türedikleri hâlde isim, sıfat, bağlaç görevlerinde de kullanılan ve yan önerme çifte görevli sözcüklere eylemsi denir.

Amacı bilgi vermek olan edebiyat ürünleri öğretici, didaktik sözcüklerle açıklanır. Türk edebiyatında öğretici eserlerin ilk örneklerine Uygur metinlerinde rastlanır.

Emredici anlatım ise dinleyenleri ve okuyanları kendisinden istenilen işi yapmaya ya da bir davranışı gerçekleştirilmeye yönlendirir.

Fiillerden (eylem), sıfatlardan önce gelerek bu sözcüklerin anlamlarını durum, zaman, yer, azlık-çokluk yönünden pekiştiren sözcüklere zarf (belirteç) denir. Zarflar durum, zaman, yer-yön, nicelik ve soru başlıkları altında beşe ayrılırlar.

Düşsel (fantastik) metinlerde anlatılan olaylar bütünüyle düş ürünüdürler: Binbir Gece Masalları gibi.

Bilimkurgu, masalla teknolojinin bir araya gelmesiyle oluşan, düş gücüne dayanan ve bütünüyle geleceğe yönelmiş bir anlatım biçimidir. Jules Verne, Aldous Huxley, H.G.Wells bu türün ilk akla gelen yazarlarıdır.

Kendi başına anlamları olmadığı hâlde, birlikte kullanıldıkları sözcük, tamlama ve gruplara kendilerinden sonra gelen fiil veya sıfat arasında neden, benzerlik, eşitlik, araç, yön... gibi çeşitli anlam ilgileri sağlayan sözcüklere edat (ilgeç) denir. Başlıca edatlar: gibi, kadar, göre, için, ile...

Cümlede eş görevli sözcüklerle anlamca birbiriyle ilgili cümlecik veya cümleleri bağlayan sözcüklere bağlaç denir. Ve, ne, de, bile, ki, çünkü, hâlbuki, oysa, nitekim, ile, yine, hele, hatta, üstelik, ama, fakat, lakin, ya, veya, hem, yani, örneğin, ise bağlaç olarak en çok kullandığımız sözcüklerdir.

Söyleşmeye bağlı ya da diyalog anlatım karşılıklı konuşma demektir. Oyun, roman, hikâye gibi edebiyat türlerinde iki ya da daha çok kişi arasındaki konuşma biçiminde kaleme alınmış eserlerdir. Platon ve Sokrates'in soru-cevap şeklindeki eserleri bu türün en iyi örnekleridir.

Mizahi (gülmece) anlatım hayatın içindeki çelişkilerden doğar, yazıya geçirildikten sonra edebî bir tür olarak karşımıza çıkar. Zengin bir mizaha sahip Türk edebiyatında bu konudaki ilk ve en büyük isim Nasreddin Hoca'dır.

Ünlem bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan sözcüklerdir. Ünlem cümlelerinin sonunda her zaman ünlem işareti kullanılır.

TEST I

1. Anlatılmak istenen olayı, olayın geçtiği yer ve zaman ile kişiler okuyucuya hikâyenin bu bölümünde anlatılır.
Sözü edilen bölüm aşağıdakilerden hangisidir?
 - A. Giriş
 - B. Sonuç
 - C. Gelişme
 - D. Düğüm

2. Hikâye etme (öyküleme) de aşağıdaki kiplerden hangisi kullanılır?
 - A. Şimdiki zaman
 - B. Miş'li geçmiş zaman
 - C. Gelecek zaman
 - D. Di'li geçmiş zaman

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “güzel” sözcüğü isim olarak kullanılmıştır?
 - A. Güzel bir elbise aldı.
 - B. Kitabındaki resmi güzel boyadı.
 - C. Defterini güzel şiirlerle doldurdu.
 - D. Saksıdaki çiçek çok güzeldi.

4. Betimleme (tasvir) yaparken aşağıdakilerden hangisi kullanılmaz?
 - A. Özel ayrıntılar
 - B. Genel ayrıntılar
 - C. İçten bir ifade
 - D. Süslü bir ifade

5. Aşağıdaki cümlelerde bulunan altı çizili sözcüklerden hangisi soyut isimdir?
- A. Televizyonda güzel bir film var.
 - B. Gölün kenarında fotoğraf çekti.
 - C. Bu mağaraya girmek yürek ister.
 - D. Sofrada sadece etler yendi.
6. “Oyun okunmaz” diye bir önyargı yerleşmiş ya da yerleştirilmiş bizde. Böyle bir önyargıya uydunuz mu, örneğin bütün bir antik dönemi bilmenize, tanımanıza imkan yok. Denecektir ki, o dönemin oyunları oynanır, seyirci de izlerse tanımış olur. Hayır! Bir defa yalnızca ulaşabildiğimiz tiyatro çevresi ile sınırlı kalırsınız ve o çevrenin sahneye getirmediği eserler, yazarlar yok olur, sizin için ya da adlarını duyar, ama ne olduklarını bilemezsiniz.”
- Yukarıdaki metinde ağır basan anlatım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?
- A. Tartışma
 - B. Tanımlama
 - C. Öyküleme
 - D. Açıklama
7. “Kaynakçı, çırağı ustasını dikkatle izliyordu.” cümlesinde “kaynakçı” sözcüğü aşağıdakilerden hangisidir?
- A. Basit isim
 - B. Türemiş isim
 - C. Basit sıfat
 - D. Türemiş sıfat

8. Anlatım biçimleri arasında bir tiyatro oyununda en az yer alan hangisidir?
- A. Betimleme
 - B. Bildirme
 - C. Açıklama
 - D. Öyküleme
9. Bir gün Nasreddin Hoca'ya sordular” cümlesinde “bir” sözcüğü aşağıdakilerden hangisidir?
- A. Sayı sıfatı
 - B. Belgisiz zamir
 - C. Belgisiz sıfat
 - D. İşaret sıfatı
10. Aşağıdaki ifadelerden hangisinde pekiştirme sıfatı vardır?
- A. Büyük bir evde oturuyor.
 - B. Kapkara gözleriyle etrafı süzüyor.
 - C. Ekşimsi armutları iştahla yiyor.
 - D. Sarımtırak otların arasında oynuyor.
11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde soru anlamı, bir sıfatla sağlanmıştır?
- A. Ödevini yapmayı nasıl unutursun?
 - B. Kitaplıktan hangi kitapları aldınız?
 - C. Kimler benimle top oynamaya gelecek?
 - D. Gecenin bu saatinde nereye gidiyor?

12. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zaman zarfı deyim hâlinde kullanılmıştır?

- A. Akşama pastanede olurum.
- B. Baharı çok severim.
- C. Günün her saatinde mutlaka bir şeyler atıştırırım.
- D. Sizi ikide bir rahatsız ettim, kusura bakmayın.

13. “Ayağı öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzu samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibi idi. Bedeninin her yeri tüylü idi. At sürüleri güder idi, atlara biner idi. Av avlar idi. Günlerden sonra gecelerden sonra yiğit oldu.”

Metindeki anlatım tarzı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Öyküleme
- B. Betimleme
- C. Destansı
- D. Öğretici

14. Okuyacağınız anlatım aşağıdakilerden hangisidir?

“Mürebbiye, beni sandalıma koymak üzere büyük bir ciddiyetle havaya kaldırdığı anda ne olduysa oldu, parmakları arasından kayıverdim. Şansım varmış ki, hanımefendinin göğsüne sokulu çok sivri uçlu bir iğneye takılmıştım. Yoksa on iki metre yüksekten yere düşmem içten bile değildi.” (Gulliver’in Gezileri, Jonathan Swift)

- A. Diyalog biçimi anlatım
- B. Tartışmalı anlatım
- C. Düşsel anlatım
- D. Öğretici anlatım

15. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiilimsi yoktur?

- A. Dersleri günü gününe yapmanın faydası çoktur.
- B. O güzel günler bir daha geri gelse.
- C. Ben bu konuyu hemen öğrenmek istiyorum.
- D. Sinemaya gitmeyi kararlaştırdık.

16. Aşağıdakilerden hangisi eylem (fiil) cümlesidir?

- A. Ben de cılız, içli bir çocuktum.
- B. Bir anısı olmayanlar pek azdı.
- C. Bu acı beni yalnızlığa sevketti.
- D. Bir gün kasabada bir kıyamet daha koptu.

17. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “ki” bağlaç göreviyle kullanılmıştır?

- A. Benim giysim seninkinden güzel.
- B. Öyle çok koştu ki sonunda başardı.
- C. Bugünkü tatlılar pek de hoş değildi.
- D. Üstteki komşunun huysuzluğu canıma tak etti.

18. “Bir iki gün için kazanı ister.” ifadesinde edat (ilgeç) olan sözcük aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Bir iki
- B. Gün
- C. İçin
- D. Kazanı

19. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde anlatım bozukluğu vardır?

- A. Bahçeye çok fidan ekmişler.
- B. Orman, erozyonu önler.
- C. Arkadaşlarının elini sıkıp onu tebrik etti.
- D. Evimize tekrar geleceğini söyledi.

20. “Bugün Türkiye’nin turizm alanında gelişmiş turist bölgeleri vardır” cümlesinde hangi sözcük gereksiz ve yanlış kullanılmıştır?

- A. Turizm
- B. Alanında
- C. Turist
- D. Türkiye’nin

21. Aşağıdaki fiillerin hangisi gereklilik kipindedir?

- A. Yazalım
- B. Bakınız
- C. Okumalıyım
- D. Çalışsanız

22. Aşağıdaki cümlelerin hangisi ünlem cümlesidir?

- A. Hey yarın bayram!
- B. Bayrama iki gün var.
- C. Bayramda yeni giysiler giyeceğim.
- D. Bayramda babamın elini öpeceğim.

23. Aşağıda hangi cümlede bağlaç yoktur?

- A. O hem yürüyor hem de anlatıyordu.
- B. Şimdi gidiyorum fakat yine gelirim.
- C. Evdeki hesap çarşıya uymadı.
- D. Çok çalışmalı ki sınıfı geçsin

24. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde bir anlatım bozukluğu yoktur?

- A. Ege'deki bazı köy ve kasabalar deprem nedeniyle büyük şehirlere göç ettiler.
- B. Mutluluğu yazmakta buldum, bir türlü kopamıyorum
- C. Güneşin karşı dağda yankılanan ışıkları görkemli bir görüntü oluşturuyor.
- D. Zeytinin temiz bir kâğıda sarıldıktan sonra bana verilmesini istiyorum.